

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

**Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ
ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΤΗΝ
ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ**

**ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ :
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ – ΣΟΦΙΑ
ΜΑΥΡΙΔΟΥ
Α.Μ. 7660**

**ΕΠΙΒΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ :
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΡΑΝΗΣ**

**ΠΕΙΡΑΙΑΣ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2013**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	
A. ΟΙ ΑΡΧΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	4
1. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ	4
2. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ	5
B. Η ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ	8
1. ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΑΙ ΕΝΑΡΞΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ	8
2. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	9
3. ΠΤΩΧΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ	11
Γ. ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	13
1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1900-1910	13
2. ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ	14
3. Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ	15
4. ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΣ 1922-1928	17
5. Η ΜΕΓΑΛΗ ΥΦΕΣΗ 1929-1932	24
6. ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1933-1940	29
Δ. Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ	32
1. ΚΑΤΟΧΗ	32
2. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ	41
3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ (1945-1947)	42
i. ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ	45
ii. ΕΝΩΣΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ	46
iii. ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	46
4. ΤΑ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΚΟΝΔΥΛΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ (1947-1952)	48
i. ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΠΙΣΤΩΣΕΙΣ	49
ii. ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	50
Ε. ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	51
1. Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1950	51
2. ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	52
3. ΑΠΟΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΓΩΜΕΝΕΣ ΠΙΣΤΩΣΕΙΣ	54
4. Η ΕΠΙΒΟΛΗ ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗΣ	56
5. ΕΠΑΝΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΤΕ (1960-1973)	58
i. ΕΠΟΧΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	59
ii. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ	62
ΣΤ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ	64
1. ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ ΣΤΙΣ ΑΡΑΒΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	64
2. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	65
3. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ	68
Ζ. ΕΥΡΟΖΩΝΗ	70

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΣΤΗΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	74
Α. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	75
1.ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ	76
2.ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ	77
3.ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ	78
Β.ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ	79
1.ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	79
2.ΝΑΥΤΙΛΙΑ	79
3.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	80
4.ΕΜΠΟΡΙΟ	81
5.ΓΕΩΡΓΙΑ	82
6.ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ	82
Γ.ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ	83
Δ.ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	85
Ε.ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	86
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	87
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	90

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

« [θα φροντίσωμεν] να μη ζημιωθή τίποτε [η Τράπεζα], διότι γνωρίζομεν καλά ότι η οικονομική της ακμή συνδέεται προς την όλην οικονομικήν υπόσταση της χώρας.»

Ελ. Βενιζέλος, 1917

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η εξέταση της ιστορικής εξέλιξης της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος από την ίδρυση της το 1842 μέχρι το σήμερα, καθώς του ρόλου της στην συγκρότηση του νεότερου Ελληνικού κράτους. Η ίδρυση της Εθνικής τράπεζας ήταν σταθμός στην εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής οικονομίας καθ' όλη την διάρκεια της νεότερης ιστορίας της. Ήταν η πρώτη προσπάθεια καλά οργανωμένης πίστης, που πέρα από το εκδοτικό προνόμιο, λειτουργούσε ως εμπορική τράπεζα και ως τροφοδότης κεφαλαίων για τις ελληνικές επιχειρήσεις, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του παραγωγικού κλάδου της χώρας. Η ιστορία της Εθνικής Τράπεζας είναι συνυφασμένη με την ίδρυση του Ελληνικού κράτους και την εξέλιξη της οικονομίας της χώρας. Πάνω στις τραπεζικές της υπηρεσίες βασίστηκε σε ένα μεγάλο βαθμό η οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας, και είναι πολύ πιθανό να ισχύσει αυτό, σε μικρότερο όμως βαθμό, και για το μέλλον.

Στο πρώτο μέρος η εργασία αφορά την πορεία της Τράπεζας που εκτείνεται σε τρεις αιώνες. Στη διάρκεια όλου αυτού του χρονικού διαστήματος η Εθνική Τράπεζα στήριζε την ελληνική επιχειρηματικότητα, σε όλους τους κλάδους της οικονομίας. Η εργασία ακολουθεί χρονολογικά την ιστορία της τράπεζας, και παράλληλα τα σημαντικά ιστορικά και οικονομικά γεγονότα που σχηματίζουν την Ελληνική ιστορία. Τα πρώτα δύο κεφάλαια αφορούν τον 19^ο αιώνα, τις προσπάθειες για την ίδρυση της πρώτης ελληνικής τράπεζας, την σύστασή της, και τα πρώτα της βήματα. Τα επόμενα τέσσερα αφορούν τον 20^ο αιώνα, και παρακολουθούν μέσα από την ιστορία της Τράπεζας τους αγώνες του Ελληνικού Έθνους, τους Βαλκανικούς, τον Α΄ και Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και στην συνέχεια τις δεκαετίες της μεταπολεμικής ανάπτυξης και της μεταπολίτευσης. Ακολουθεί το κεφάλαιο που αφορά τον 21^ο αιώνα, την εποχή που διανύουμε, και την είσοδο στην της Ελλάδας στην Ευρωζώνη.

Στο δεύτερο μέρος περιγράφεται με συγκεκριμένες αναφορές, η επίδραση των δραστηριοτήτων της Τράπεζας ανά τομέα δραστηριότητας του Ελληνικού κράτους. Ειδικότερα αναφέρεται ο ρόλος της Τράπεζας στην κρατική χρηματοδότηση, στην ανάπτυξη των υποδομών, στις ιδιωτικές επενδύσεις (γεωργία, βιομηχανία, εμπόριο, συγκοινωνίες κλπ.), στην πολεμική προσπάθεια, κ.α.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ:

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Α. ΟΙ ΑΡΧΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ιωάννης Καποδίστριας

«Η θεμελιώδης ιδέα μου είναι να ιδρύσωμεν ένα οργανισμόν διαρκείας και να αρχίσωμεν να τον προικίζωμεν με τα κεφάλαια, άτινα θα μας απομείνουν, αυξανόμενα με νέας εγγραφάς....»

I. Καποδίστριας,

Η συνθήκη του Λονδίνου στις 24/06/1827, μεταξύ Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας αναγνωρίζει την ανεξαρτησία της Ελλάδας και δέχεται ως Κυβερνήτη του νέου κράτους τον Ιωάννη Καποδίστρια τον οποίο είχε εκλέξει στις 30/03/1827 η Εθνοσυνέλευση της Τροιζηνίας.

Ο Καποδίστριας ανέλαβε το titάνιο έργο της οργάνωσης της Ελληνικής Πολιτείας. Με το που φτάνει στην Ελλάδα αντιλαμβάνεται την επείγουσα ανάγκη της οικονομικής ενίσχυσης του αγροτικού κυρίως πληθυσμού. Σε αλληλογραφία του με τον Ι.Γ. Εϋνάρδο, (μεγάλο Ελβετό φιλέλληνα και χρηματοδότη του ελληνικού αγώνα) τον Νοέμβριου του ίδιου έτους, αναφέρεται η ανάγκη ίδρυσης ενός οργανισμού με σκοπό την εξεύρεση πόρων για την αντιμετώπιση των δημοσίων δαπανών, διοικητικών και πολεμικών. Ο οργανισμός αυτός θα βοηθήσει τους Έλληνες όχι με απλά βοηθήματα αλλά με «δάνεια επιστρεπτέα», ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά δηλαδή των τραπεζικών ιδρυμάτων. Συστήνεται έτσι η «Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα» στις 02/02/1828.¹

Οι δύο άντρες ήξεραν ότι το μέλλον της νεοσυσταθείσας τράπεζας θα κρίνονταν αποκλειστικά από τη στάση των πλούσιων Ελλήνων, γιατί δεν υπήρχε περίπτωση εκείνη την εποχή να βρεθούν ξένα κεφάλαια. Δυστυχώς παρά τις προσπάθειες του Καποδίστρια και άλλων φιλελλήνων, η μικρή ανταπόκριση των Ελλήνων

¹ Αλληλογραφία Καποδίστρια - Εϋνάρδου, τ. Α', Αθήναι, 1929.

κεφαλαιούχων, η απορρόφηση των κεφαλαίων της τράπεζας από τις μεγάλες δανειακές ανάγκες του κράτους και στο τέλος η δολοφονία του ίδιου του Καποδίστρια, είχαν αποτέλεσμα η τράπεζα αυτή να μην καταφέρει ποτέ να πείσει αρκετούς επενδυτές ώστε να δημιουργήσει την απαραίτητη βάση που θα της επέτρεπε να εδραιωθεί.

Έτσι το 1834, έξι μόλις χρόνια από την ίδρυση της έπαψε να υφίσταται, και ότι κεφάλαια είχαν με οποιονδήποτε τρόπο μπει στα ταμιά της, είχαν όλα διατεθεί σε κρατικές ανάγκες, χωρίς ποτέ να γίνει οποιαδήποτε καθαρά τραπεζική πράξη.²

2. Βασιλεύς Όθων

Η επόμενη προσπάθεια ήρθε επί Όθωνα. Η ανάγκη ύπαρξης οργανισμού που να μπορεί να τονώσει την οικονομική ζωή του Έθνους ήταν φανερή. Η έλλειψη ρευστού κεφαλαίου δεν επιτρέπει την ανάπτυξη κανενός κλάδου εθνικής οικονομίας. Η γεωργία αδυνατεί να βρει τα μέσα καλλιέργειας. Η ανοικοδόμηση των αστικών κέντρων και των αγροτικών οικισμών προσκόπτει στην έλλειψη χρημάτων. Το εμπόριο προσπαθεί με πενιχρά μέσα, να αντιμετωπίσει τις ανάγκες του. Το ρευστό χρήμα που απέμεινε μετά την λήξη της μακροχρόνιας επαναστατικής περιόδου και των εσωτερικών ταραχών, ή έχει αποθησαυριστεί και δεν διατίθεται σε παραγωγικούς σκοπούς λόγω της ευνόητης δυσπιστίας των μόλις απελευθερωμένων Ελλήνων κεφαλαιούχων, ή όποτε χρησιμοποιείται για αυτούς τους σκοπούς, είναι τόσο απαιτητικό, ώστε να καταλήγει με την αχαλίνωτη τοκογλυφία να φέρνει γρήγορα-γρήγορα την καταστροφή, ακριβώς σε αυτές τις επιχειρήσεις, τις οποίες υποτίθεται εξυπηρετεί.³

Ο Ι.Γ. Ευνάρδος με επιμονή και υπομονή συνεχίζει ασταμάτητα τις προσπάθειες. Εν τω μεταξύ έχει βρει στο πρόσωπο του ηπειρώτη εμπόρου Γ. Σταύρου, έναν πολύτιμο συνεργάτη, με μεγάλη πείρα και γνώστη της ελληνικής κοινωνίας, που είχε αφιερώσει την ζωή του και την περιουσία του στον αγώνα της ανεξαρτησίας. Ο Γ. Σταύρου είχε χρηματίσει γενικός ταμίας του Εκτελεστικού στην Επανάσταση, οικονομικό στέλεχος του Ι. Καποδίστρια, ήταν διευθυντής της «Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας», και μέλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου από το 1835.⁴ Για να προετοιμάσει την κατάσταση είχε αναθέσει στον Γ. Σταύρου, την διαχείριση ατομικού του κεφαλαίου για προεξόφληση εμπορικών γραμματίων. Το εγχείρημα το αποκαλεί στην αλληλογραφία του «ma petite banque», η «μικρή μου τράπεζα». Το πρωτόγονο αυτό τραπεζικό

² Σπηλιωτόπουλος Σ., Η Ιστορία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, σελ. 15

³ Σπηλιωτόπουλος Σ., σελ. 17

⁴ Γεράσιμος Νοταράς, Ιωάννης-Γαβριήλ Ευνάρδος, Οραματιστής και κύριος συντελεστής της Ίδρυσης της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα 1999, σελ. 27

ίδρυμα περιγράφεται σαν ένα τραπέζι με δυο ντουλάπια που τοποθετούνται στην Πλατεία του Δημοπρατηρίου (Μητροπόλεως και Αιόλου, στην σημερινή Αθήνα).⁵ Από τους πρώτους κιόλας μήνες της λειτουργίας της τράπεζας του Εϋνάρδου, «οι έμποροι των Αθηνών ήρχισαν να αισθάνονται τας εξ αυτής ωφέλειας. Οι δανείζοντες πρότερον με υποθήκην και με ενέχυρον προς 24 και 30% ευχαριστούνται σήμερα να δανείσουν με 15 και 20%», «Σωτήρ», 24 Οκτωβρίου 1838.

Ήταν φανερό ότι μόνο η εισροή νέου κεφαλαίου στην χώρα θα μπορούσε να θεραπεύσει το κακό. Τέλη 1837 με αρχές 1838 ο Εϋνάρδος υποβάλλει σχέδιο για την ίδρυση μιας προεξοφλητικής τράπεζας με κεφάλαια 2-4 εκατομμύρια δραχμές που θα άνηκε κατά 50% στο ελληνικό δημόσιο, θα συμμετείχε και εκείνος με 25%, ενώ το υπόλοιπο θα μοιράζονταν διάφοροι άλλοι κεφαλαιούχοι. Η τράπεζα θα είχε δικαίωμα έκδοσης τραπεζογραμματίων, θα προεξοφλούσε εμπορικά γραμμάτια και θα έδινε δάνεια με ενέχυρο ή υποθήκη με επιτόκιο 8%.

Η ίδρυση της Εθνική Τράπεζας που θα δάνειζε χρήματα με μέτριο τόκο, θα βελτίωνε άμεσα την θέση της κυβέρνησης αλλά και του λαού καθώς θα μπορούσε να καλλιεργηθεί άμεσα όλη η διαθέσιμη αγροτική γη, όσο εν πάσει περιπτώσει το επέτρεπε η μείωση του πληθυσμού λόγω της επανάστασης.

Οι πρώτες διαπραγματεύσεις για την ίδρυση της τράπεζας έγιναν με τον τραπεζικό οίκο του Λονδίνου «Wright & Co», που εκπροσωπούσε Άγγλους κεφαλαιούχους οι οποίοι είχαν ιδρύσει με επιτυχία την Provincial Bank of Ireland και την Bank of Australasia. Παράλληλα υπήρξαν και άλλες προτάσεις από τραπεζικά ιδρύματα της Βιέννης, της Ολλανδίας και άλλα. Δυστυχώς οι διαπραγματεύσεις το 1837 σταματούν χωρίς να σημειωθεί πρόοδος ενώ η οικονομία πήγαινε από το κακό στο χειρότερο.

Ο Ι.Γ. Εϋνάρδος, δεν το έχει βάλει κάτω και αναλαμβάνει ξανά τις προσπάθειες, να κάνει αυτήν τη τράπεζα πραγματικότητα. Μετά από πολλά χρόνια καθυστερήσεων, διαβουλεύσεων, διαπραγματεύσεων, σχεδίων, διπλωματικών ελιγμών, συνεννοήσεων, στην Ελλάδα και το εξωτερικό, στις 30 Μαρτίου 1841 δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ο νόμος περί «συστάσεως Εθνικής Τραπέζης». Η Τράπεζα συνίσταται στην Αθήνα σαν ανώνυμη εταιρία με κεφάλαιο 5.000.000 δραχμών, χωρισμένο σε 5.000 μετοχές των χιλίων δραχμών, από τις οποίες η Κυβέρνηση θα έπαιρνε τουλάχιστον χίλιες. Ο Εϋνάρδος εγγράφεται ανάμεσα στους πρώτους για 300 μετοχές, πείθοντας παράλληλα τους τραπεζίτες Rothschild να εγγραφούν για 50 μετοχές, ενώ άλλες 50 στο όνομα τους αγοράζει ο ίδιος, ώστε να δημιουργηθεί μια καλή εντύπωση στο επενδυτικό κοινό. Επιδιώκοντας την ελληνική κυρίως συμμετοχή στα κεφάλαια της Εθνικής Τράπεζας, διευκολύνει την κυβέρνηση να πληρώσει την προκαταβολή για τις 1000 μετοχές της. Παραχωρεί στον Γ. Σταύρου 10 μετοχές από

⁵ Λυκιαρδόπουλος Γεράσιμος Π.

τις δικές του και δανείζει χρήματα σε έλληνες ιδιώτες για να μπορέσουν να γίνουν μέτοχοι.⁶

Οι εργασίες της τράπεζας περιορίζονται σε παροχή ενυπόθηκων ή με ενέχυρο δανείων και σε προεξοφλήσεις. Στα δάνεια η τράπεζα είχε το δικαίωμα να διαθέτει τα 4/5 του κεφαλαίου της και το τελευταίο 1/5 θα εξυπηρετούσε τις προεξοφλήσεις. Επίσης η τράπεζα είχε το δικαίωμα να εκδίδει τραπεζογραμμάτια, τα οποία όμως δεν μπορούσαν να ξεπερνούν τα 2/5 του υπάρχοντος χρηματικού κεφαλαίου της. Το επιτόκιο των δανείων ορίστηκε στο 10%, ενώ των προεξοφλήσεων καθορίζεται στο 8%. Οι διαδικασίες προχώρησαν και στις 22 Απριλίου 1841 η διορισμένη να φέρει εις πέρας τις διαδικασίες Επιτροπή άρχισε να λαμβάνει συναλλαγματικές έναντι μετοχών. Δυστυχώς μέχρι τον Αύγουστο του 1841 δεν είχε κατορθωθεί να συγκεντρωθεί το απαραίτητο μετοχικό κεφάλαιο.

Η μόνη λύση ήταν η τροποποίηση του ιδρυτικού νόμου και αυτό έγινε στις 23 Αυγούστου 1841. Το μετοχικό κεφάλαιο μειώθηκε σε 1.500.000 δρχ. και δόθηκε στην τράπεζα το «αποκλειστικό» δικαίωμα έκδοσης και κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων για 25 χρόνια. Οι αλλαγές έφεραν το πολυπόθητο αποτέλεσμα και οι εγγραφές μετόχων ξεκίνησαν. Το κράτος όμως είχε μεγάλη δυσκολία να καλύψει το ποσό που του αναλογούσε, και παρόλες τις προσφορές του Εϋνάρδου να καλύψει το έλλειμμα δανείζοντας την κυβέρνηση για τον σκοπό αυτό, τελικά αποφασίστηκε να περιληφθεί η Ελληνική Κυβέρνηση κανονικά στον κατάλογο των μετόχων, χωρίς να έχει καταβάλλει το απαιτούμενο ποσό.⁷

⁶ Γεράσιμος Νοταράς, Ιωάννης-Γαβριήλ Εϋνάρδος, Οραματιστής και κύριος συντελεστής της Ιδρυσης της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα 1999, σελ.27

⁷ Σπηλιωτόπουλος Σ., Η Ιστορία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, σελ.31

B. Η ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

1. Σύσταση της Τράπεζας και Έναρξη Εργασιών

Στις 22 Ιανουαρίου 1842 γίνεται η έναρξη της λειτουργίας της τράπεζας στην νοικιασμένη κατοικία του Γ. Σταύρου. Τα πρώτα τραπεζογραμμάτια που κυκλοφορούν είναι των 100 και των 500 δραχμών. Αμέσως διαπιστώθηκε η ανάγκη ύπαρξης γραμματίων μικρότερης αξίας. Το κοινό στην αρχή ήταν νευρικό, δεν είχε εμπιστοσύνη και δεν ήθελε να δεχτεί τα τραπεζογραμμάτια της τράπεζας και ζήτηγε να πληρωθεί σε μεταλλικό νόμισμα, για να έχει τη σιγουριά του πολύτιμου μετάλλου.

Ο Ευνάρδος συμβούλεψε το Σταύρου να βγάλει και μικρότερα νομίσματα των 25 και 50 δραχμών ώστε να μπορεί να εξοφλεί αναγκαστικά όλο το κοινό με τραπεζογραμμάτια, και αυτοί να έχουν την δυνατότητα αργότερα να προσέρχονται στην τράπεζα ώστε να κάνουν την μετατροπή σε μεταλλικά κέρματα αν το ήθελαν.⁸ Λογικά σκεφτόμενος ο Ευνάρδος, σκέφτηκε ότι όταν θα έβλεπαν πόσο πιο εύκολο ήταν στην χρήση και φύλαξη του το χαρτονόμισμα, σιγά σιγά δεν θα έκαναν τον κόπο να επιστρέφουν για να το μετατρέψουν σε μεταλλικό.

Ο τομέας χορηγήσεων της Τράπεζας έγινε αμέσως πολύ δημοφιλής. Οι πελάτες της Τράπεζας που ζητούν δάνεια είναι πάρα πολλοί. Τα διατιθέμενα ποσά δεν είναι μεγάλα και σίγουρα δυσανάλογα της ζήτησης. Όπως μπορούμε εύκολα να φανταστούμε, χρησιμοποιούσαν κάθε μέσο μέχρι και πολιτικό για να εξασφαλίσουν την έγκριση του δανείου που χρειάζονταν. Ο ανταγωνισμός των αιτούντων δάνειο, μετατίθεται από το οικονομικό πεδίο στο πολιτικό, και μάλιστα με διεθνή χαρακτήρα, γιατί δεν απευθύνονται μόνο σε Έλληνες πολιτικούς, αλλά και σε πρεσβείες ξένων χωρών. Ο Ευνάρδος σε επιστολές του προς τον διοικητή της Τράπεζας Γ. Σταύρου, τον καλεί να κρατήσει την ισορροπία ανάμεσα στις απαιτήσεις των κομμάτων, να τους διαβεβαιώνει ότι η τράπεζα δεν έχει κομματικά κριτήρια, και να προσπαθεί να εξυπηρετήσει όλα τα κόμματα (Αγγλόφιλους, Γαλλόφιλους, Ρωσόφιλους), με μοναδικό μέτρο την ασφάλεια της επένδυσης.⁹

Το 1848 η Ευρώπη σαρώνεται από οικονομική ύφεση και επαναστάσεις. Ήταν τέτοιο το μέγεθος του αναβρασμού και της αναταραχής που η χρονιά αυτή έμεινε στην Ιστορία ως η "Άνοιξη των Εθνών". Όπως είναι φυσικό, οι επαναστάσεις αυτές προκάλεσαν μια μεγάλη αναστάτωση σε πανευρωπαϊκή κλίμακα στις οικονομικές δραστηριότητες, στην κατανάλωση, στην ζήτηση και στο εμπόριο που τελικώς δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα στα χρηματοοικονομικά ιδρύματα της εποχής και οδήγησαν σε μια μεγάλη οικονομική κρίση, η οποία όμως λόγω των περιορισμένων

⁸ «Επιστολαί Ευνάρδου προς Γ. Σταύρου», Αθήναι, 1922

⁹ «Επιστολαί Ευνάρδου προς Γ. Σταύρου», Αθήναι, 1922

συγκοινωνιών δεν εκδηλώθηκε ομοιόμορφα ενώ η διάδοση της έγινε με βραδείς ρυθμούς.

Η κρίση δεν άργησε να φτάσει και στο νεότευκτο Ελληνικό Βασίλειο του Όθωνα. Η Ελλάδα εκείνη την εποχή ήταν μια μικρή χώρα με πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες. Βασιζόταν σχεδόν εξ' ολοκλήρου στην αγροτική παραγωγή. Δεν είχε καθόλου κλάδο μεταποίησης και δευτερογενούς παραγωγής. Λόγω της κρίσης όλες, οι μικρές έστω, εξαγωγές προς την Ευρώπη σε αγροτικά προϊόντα, κυρίως μιλάμε για την σταφίδα, ελαττώθηκαν απότομα, ή και σταμάτησαν εντελώς. Οι δανειολήπτες δεν μπορούσαν να εκπληρώσουν τις δανειακές τους υποχρεώσεις προς την Εθνική Τράπεζα.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην μπορεί η Εθνική να διαθέτει τα απαραίτητα κεφάλαια για την κυκλοφορία των χαρτονομισμάτων. Από 1.974.000δρχ που είχε στην κυκλοφορία μπορούσε να καλύψει σε μεταλλικό νόμισμα μόνο 690.000δρχ. Ξεκινάει αμέσως ένας αμείλικτος πόλεμος από τους τοκογλύφους της εποχής που έβλεπαν την τράπεζα σαν έναν επικίνδυνο ανταγωνιστή που θα έβαζε τέρμα στην επιχείρησή τους. Ξεκίνησαν λοιπόν να κάνουν συνδυασμένες μετατροπές χαρτονομισμάτων σε χρυσό. Το αποτέλεσμα ήταν να έρθει η Εθνική σε τόσο δύσκολη θέση που οι υπάλληλοι της πρόσφεραν μέρος του μισθού τους για την διάρκεια της κρίσης. Η λύση ήρθε με νόμο που ανέστειλε την υποχρεωτική μετατροπή των χαρτονομισμάτων σε χρυσό, επιβάλλοντας όμως στην Εθνική επιτόκιο 8%, για όσα ποσά δεν μετέτρεπε. Σε συνδυασμό με την κρατική κάλυψη και τις διασυνδέσεις του Γ. Σταύρου με πλούσιους Ευρωπαίους εμπόρους και κεφαλαιούχους, κατάφερε να προσελκύσει κεφάλαια στην τράπεζα πολύ μεγαλύτερα από αυτά που χρειαζόνταν. Τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου η Εθνική τράπεζα είχε πλέον κάλυψη για 1.080.000δρχ. όταν τα χαρτονομίσματα που κυκλοφορούσαν ήταν 1.234.000δρχ.¹⁰ Η πρώτη κρίση είχε ξεπεραστεί.

2. Τα Πρώτα Βήματα για Επενδύσεις και Ανάπτυξη

Το 1849, οι οικονομική κατάσταση καλυτέρευσε και η Εθνική Τράπεζα ξεκίνησε να επενδύει σε επιχειρήσεις που έχουν αντικείμενο την ανάπτυξη των συγκοινωνιών (Ισθμός Κορίνθου, Ατμοπλοϊκή εταιρία) και τις ασφάλειες, προσβλέποντας στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας.

Δυστυχώς, τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1850 ήταν καταστροφικά για την γεωργική παραγωγή και για τα σιτηρά αλλά και για το βασικό εξαγωγίμο προϊόν της Ελλάδας τη σταφίδα. Η Τράπεζα προσπαθεί να ισορροπήσει λόγω της μεγάλης χρηματικής στενότητας και ένδειας στην οποία έχει βρεθεί η ελληνική οικονομία. Από

¹⁰ Ιωάννης Α. Βαλαωρίτης, Ιστορία Της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος 1842-1902, σελ. 87

τα μέσα όμως της δεκαετίας αρχίζει να φαίνεται η ανάκαμψη και η Τράπεζα διευρύνει τη δράση της ώστε συμμετέχει στην ίδρυση της «Ατμοπλοϊκής Εταιρίας» (1855), στη σύσταση της «Πυρασφαλιστικής Εταιρίας» (1856), στην «Κινδυνασφαλιστικήν Εταιρίαν η Ύδρα» (1856), στην «Αμαξοπορικήν Εταιρία Ναυπλίου-Τριπόλεως» (1857), και στην «Εταιρία Οινοποιίας εν Πάτραις»(1858) . Το 1861 με νόμο παράταθηκε για άλλα 25 χρόνια το προνόμιο έκδοσης χαρτονομίσματος της Τράπεζας, αυξήθηκε το μετοχικό κεφάλαιο και της δόθηκε η άδεια να παρέχει προσωπικές χορηγήσεις σε αγρότες κτηματίες.¹¹

Η αποπομπή του Όθωνα δεν επηρέασε καθόλου την τράπεζα, δεν σταμάτησε την λειτουργία της καθόλου, η επόμενη όμως περίοδος ήταν δύσκολη. Τα δημόσια οικονομικά ήταν σε άσχημη κατάσταση σε μια περίοδο που το Κράτος προσπαθούσε για την ένωση των Επτανήσων, για καινούργιο Σύνταγμα και ενώ ταυτόχρονα πρόσφυγες από την Κρήτη, έφταναν σε μεγάλους αριθμούς στην Αθήνα. Σαν αποτέλεσμα τα δημόσια οικονομικά πήγαιναν από το κακό στο χειρότερο και η κυβέρνηση πίεζε για δάνειο που τελικά χορηγήθηκε από την Εθνική Τράπεζα σε συνεργασία με την Ιονική.¹²

Το 1871 προσπαθώντας για την πρόοδο της πνευματικής ζωής της χώρας συμμετείχε στην εταιρία για την ίδρυση γεωργικών σχολών ανά την χώρα, που συστάθηκε από το Υπουργείο εσωτερικών, όπως επίσης και στην «Εταιρία δια την κατασκευήν Θεάτρου», για την ανέγερση και συντήρηση θεάτρου στην Αθήνα. Το 1876 αναλαμβάνει να συμμετάσχει κατά τα 2/5 στο κεφάλαιο της εταιρίας για την αποξήρανση της Κωπαΐδας.

Το Δημόσιο από το 1879 έως το 1880, δανείζεται αλόγιστα εκχωρώντας σε δάνεια το 40-50% των εσόδων της χώρας. Από τη μία οι έκτακτες στρατιωτικές δαπάνες του 1885-1886, από την άλλη η αναδιοργάνωση και ενίσχυση της ναυτικής δύναμης της χώρας από το Τρικούπη, ο κρατικός προϋπολογισμός είναι μονίμως ελλειμματικός και το ισοζύγιο πληρωμών αρνητικό. Τη δεκαετία του 1880 επίσης, υπάρχει πάλι ραγδαία πτώση στις εξαγωγές του βασικότερου εξαγωγικού προϊόντος της Ελλάδας, τη σταφίδα.

Η Τράπεζα το 1881 συμμετέχει με μισό εκατομμύριο δραχμές στην Εταιρία για την διόρυξη του Ισθμού της Κορίνθου, και αργότερα, το 1890, της χορηγεί δάνεια. Τον επόμενο χρόνο χορηγεί δάνειο στο Ταμείο Οδοποιίας, και συμμετέχει με σημαντικό ποσοστό στην εταιρία κατασκευή των σιδηροδρόμων Πελοποννήσου και Θεσσαλίας. Το 1890 συμμετέχει στο κεφάλαιο της Ελληνικής Ατμοπλοΐας και το 1891 συστήνει την Εθνική Ασφαλιστική.¹³

¹¹ Ι. Βαλαωρίτης, ο.π., σελ. 101

¹² Στ. Σπηλιωτόπουλος, Η Ιστορία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, σελ.64

¹³ Στ. Σπηλιωτόπουλος, ο.π., σελ.70

3. Πτώχευση και Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος

Η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας χειροτερεύει συνεχώς, το 1893 ο Χαρίλαος Τρικούπης που έχει πάλι την εξουσία προσπαθεί να συνάψει διεθνές δάνειο. Αυτό δεν γίνεται δυνατό και για μεγάλο διάστημα βασίζεται στον εσωτερικό δανεισμό. Τελικά κηρύττει την πτώχευση της Ελλάδας. Περιορίζει την εξυπηρέτηση των τόκων κατά 30% και αναστέλλει την πληρωμή των τοκοχρεολυσίων. Στο εσωτερικό δημιουργείται ένα πολύ αρνητικό κλίμα. Η αίσθηση ταπείνωσης για την οικονομική αδυναμία του κράτους συνέβαλε κατά ένα μέρος στην προώθηση αλυτρωτικών στόχων που καταλήγουν το 1897 στον καταστροφικό πόλεμο που κηρύττει ο Δηλιγιάννης. Η Ελλάδα βγαίνει από τον πόλεμο νικημένη και ταπεινωμένη, της επιβάλλεται επί πλέον πολεμική αποζημίωση και Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος.¹⁴

Η ΕΤΕ συνεισφέρει στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό, και σε διάφορες άλλες φιλανθρωπικές οργανώσεις και στις δαπάνες στεγάσεως και διατροφής των προσφύγων από την Ήπειρο και την Θεσσαλία. Η δραχμή υποτιμήθηκε στη μισή τιμή. Η Τράπεζα βρίσκεται με μεγάλο μέρος του ενεργητικού της δεσμευμένο σε δάνεια του δημοσίου και σε ιδιωτικές τοποθετήσεις που είχαν σχέση με την σταφίδα. Βλέπει τα κεφάλαια της να ακινητοποιούνται, τις ζημιές της να πολλαπλασιάζονται, τη τιμή των μετοχών της και τις αποδόσεις τους να πέφτουν ακόμη πιο απότομα, συνεχίζοντας την καθοδική πορεία που είχαν από το 1880. Ακριβώς τότε, δίνεται η ευκαιρία να εκδηλωθεί ακόμα μια επίθεση κατά της Τράπεζας, με στόχο την μεταφορά του ελέγχου της σε ξένους δανειστές.¹⁵

Σε αυτή την πολύ δύσκολη για το Κράτος εποχή, το υπουργείο Οικονομικών ανέλαβε ο τότε Διοικητής της Εθνικής Τράπεζας Στέφανος Στρέιτ. Προσπάθησε να καταστήσει όσο γινόταν λιγότερο οδυνηρό τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο, να βελτιώσει τα δημόσια οικονομικά, αλλά και να διακανονίσει τις οφειλές του Κράτους προς την τράπεζα και να τις κατοχυρώσει έναντι μελλοντικών παρόμοιων κινδύνων. Βασικό του μέλημα ήταν να καταφέρει να αντιστρέψει το δυσμενέστατο για την Τράπεζα κλίμα και να πείσει τους εκπροσώπους των ξένων ομολογιούχων ότι η Εθνική θα υπερασπιζόταν τα συμφέροντα τους χωρίς να χρειάζεται να αλλάξει χέρια. Επιδίωξε να αποκτήσει ουσιαστικό έλεγχο της διαχείρισης των κεφαλαίων που προορίζονται για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού δημόσιου χρέους και με τον τρόπο αυτό να αποφύγει την παρέμβαση των ξένων δανειστών.¹⁶ Η Εθνική λοιπόν μέσω των ρυθμίσεων του ΔΟΕ κατάφερε να ξεπεράσει με το μικρότερο δυνατό κόστος για αυτήν τις συνέπειες της κρατικής πτώχευσης και να παραμείνει κυρίαρχη στον πιστωτικό τομέα.

¹⁴ Βαλαωρίτης, ο.π., σελ. 133-135

¹⁵ Βαλαωρίτης, ο.π., σελ. 133-135

¹⁶ Εμ. Τσουδερός, Ο Στέφανος Στρέιτ, Τα δημόσια Οικονομικά και η Εθνική Τράπεζα από το 1896 μέχρι το 1911, Αθήνα 1939

Το 1899 ο Στ. Στρέιτ, ενεργεί ώστε να ιδρυθεί η Τράπεζα Κρήτης, στην μόλις αυτονομημένη Κρήτη, στις οποίας το μετοχικό κεφάλαιο συμμετέχει και η Εθνική . Επίσης η Τράπεζα χορηγεί δάνεια στην κυβέρνηση για την αποκατάσταση της Θεσσαλίας μετά την οθωμανική κατάκτηση και αναλαμβάνει δράση στην περιοχή απορροφώντας την Προνομιούχο Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας η οποία είχε σχεδόν καταρρεύσει ήδη από το 1897. Αμέσως μετά την συγχώνευση αυτή, τα ποσά χορηγήσεων στην Ήπειρο δεκαπλασιάζονται.¹⁷

¹⁷ Στ. Σπηλιωτόπουλος, ο.π., σελ. 75

Γ. ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Περίοδος 1900-1910

Η Εθνική λοιπόν σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του Δ.Ο.Ε. αναδιατάσσεται, αναδιοργανώνεται, αντιλαμβάνεται την αυξανόμενη σημασία των καταθέσεων πλέον στα τραπεζικά πράγματα και ακολουθεί τη λογική της ανάπτυξης των δραστηριοτήτων της και ανάληψης ευθυνών σαν κεντρική τράπεζα, χωρίς όμως ποτέ αυτό το σχέδιο να ολοκληρωθεί .

Η Ελλάδα ήταν μια πολύ μικρή χώρα με περίπου 2,5 εκατομμύρια φτωχούς κατοίκους, σε μια περιοχή με συνεχείς αναδιατάξεις. Αυτό έκανε αδύνατη την στήριξη της οικονομίας στην εσωτερική αγορά της χώρας. Τα μεταναστευτικά εμβάσματα και οι μισθοί της εμπορικής ναυτιλίας ήταν τα πρόσθετα κονδύλια που βοηθούσαν πάρα πολύ, και μπόρεσαν να δώσουν πνοή στην οικονομία.

Από το έτος 1902 έως το 1904 τα επαναστατικά κινήματα στην Μακεδονία, η βίαιη δράση των Βουλγάρων και ο αγώνας των Ελλήνων Μακεδονομάχων, έχουν φέρει τους ελληνικούς πληθυσμούς σε πάρα πολύ δύσκολη θέση. Η Εθνική δεν θα μπορούσε να απέχει και έσπευσε να τους βοηθήσει. Όπως έσπευσε να βοηθήσει έναν άλλο «Εθνικό και Ιερό σκοπό» διακανονίζοντας τα χρέη του Παναγίου Τάφου.¹⁸

Μετά από συνεννοήσεις με το κράτος οι τρεις τράπεζες Εθνική, Ιονική και Αθηνών χορηγούν δάνειο στην «Σταφιδική Τράπεζαν» που είχε ιδρυθεί το 1900 με σκοπό την διαχείριση του παρακρατήματος της σταφίδας (για την προστασία των σταφιδοπαραγωγών παρακρατείτο μέρος του προϊόντος ώστε να κρατιέται σταθερή η τιμή της σταφίδας και σε δεύτερο χρόνο, να γίνεται όσο το δυνατόν πιο επωφελής για τους παραγωγούς, διάθεση του υπολοίπου). Όταν συνεστήθη η «Προνομιούχος Εταιρεία προς προστασίαν της παραγωγής και της εμπορίας της σταφίδος», γνωστή και ως «Ενιαία», η Εθνική συμμετείχε στο κεφάλαιο της εταιρίας, η οποία για μια εικοσαετία ρύθμιζε την τύχη του εθνικού προϊόντος. Μάλιστα δείγμα της προσεκτικής μελέτης και της θέλησης της Τράπεζας, να αναπτυχθεί η παραγωγή και να καλυτερέψει μεθοδικά το προϊόν είναι ότι μερικά χρόνια αργότερα το 1910, έκανε δωρεά στην Γεωργική Εταιρία ένα κτήμα στον Πύργο της Ηλείας, κοντά στα χωράφια των σταφιδοπαραγωγών, ώστε να χρησιμοποιείται για την εκπαίδευση των καλλιεργητών. Παράλληλα αποφασίστηκε ετήσια χρηματική ενίσχυση της Γεωργικής Εταιρίας, ώστε να εκπαιδεύσει και να βοηθήσει τους γεωργούς της περιοχής που προσπαθούσαν να αλλάξουν καλλιέργεια και ξερίζωναν τα σταφιδάμπελα λόγω υπερπαραγωγής και κακής ποιότητας.¹⁹

¹⁸ Στ. Σπηλιωτόπουλος, ο.π., σελ. 85

¹⁹ Στ. Σπηλιωτόπουλος, ο.π., σελ. 87

Οι τραπεζικές εργασίες έχουν αρχίσει να αλλάζουν, οι τράπεζες διαχειρίζονται πλέον σημαντικά ποσά ιδιωτικών καταθέσεων, η δραστηριότητα τους έχει πιο κοινωνικό χαρακτήρα και η κατάρρευση μιας τράπεζας δεν έχει συνέπειες στους μετόχους της μόνο, αλλά μέσω των καταθέσεων που βρίσκονται σε αυτήν θίγει άμεσα τους καταθέτες της. Αυτό το καθεστώς δημιουργεί επίσης και μια αλληλεξάρτηση όλων των τραπεζικών ιδρυμάτων γιατί ο πιθανός πανικός των καταθετών μια προβληματικής τράπεζας, αν γενικευθεί, θα στραφεί εναντίων και όλων των άλλων τραπεζών. Κατ' επέκταση η προστασία των μικροκαταθετών αφορά και το κράτος, το οποίο θέλει να προστατεύσει και αυτούς αλλά και να διατηρήσει την σταθερότητα του τραπεζικού χώρου.

Ένας νέος στόχος ανάπτυξης για την Εθνική Τράπεζα είναι και οι Έλληνες που επιχειρούν σε μέρη ανά την Μεσόγειο. Για την καλύτερη επιχειρηματική τους εξυπηρέτηση και την σύνδεση τους με την πατρίδα, αποφασίζεται το 1904 να ιδρύσει την Τράπεζα της Ανατολής, προσδοκώντας να εξυπηρετήσει όλη την Ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και τους εγκατεστημένους και ακμάζοντες εκεί Έλληνες συνδέοντας τους με την μητρόπολη. Επίσης το 1905 ιδρύεται η Λαϊκή Τράπεζα με σκοπό την παροχή μικρών δανείων σε μικρεμπόρους, μικροβιομηχάνους, επαγγελματίες, και γενικότερα την τραπεζική εξυπηρέτηση της λαϊκής τάξης.

Από το 1908 και την υπογραφή σύμβασης από την Ελλάδα και τις άλλες χώρες της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης στο Παρίσι, στην αλλαγή του νομισματικού συστήματος από τον κανόνα του ασημιού, σιγά-σιγά στον κανόνα του χρυσού, η Εθνική αποκτά το δικαίωμα να διαπραγματεύεται εξωτερικό συνάλλαγμα με βάση τον χρυσό. Γίνεται έτσι ο ουσιαστικός ρυθμιστής της τιμής του εξωτερικού συναλλάγματος και αποκτά και την ευθύνη ελέγχου της αγοράς του.²⁰

2. Βαλκανικοί Πόλεμοι

Εν τω μεταξύ στην κυβέρνηση επικρατεί ο Βενιζέλος και το Κόμμα των Φιλελευθέρων, που επαγγέλθηκε τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού κράτους. Η οικονομική πολιτική ωστόσο δεν διαφοροποιήθηκε ιδιαίτερα από τις κυβερνήσεις του παρελθόντος.²¹

Καθ' όλη την διάρκεια του αγώνα του 1912-13, η Εθνική Τράπεζα ήταν η πηγή των απαραίτητων κεφαλαίων και βρισκόταν στο πλευρό του κράτους χορηγώντας δάνεια, προεξοφλώντας τα έντοκα γραμμάτια του δημοσίου, και θέτοντας στην διάθεση του όλο τον χρυσό και τα συναλλαγματικά της αποθέματα, που βρισκόταν στο εξωτερικό, ώστε να στηρίξει οικονομικά το κράτος. Η Ελλάδα νικηφόρα προσαρτά μεγάλες εκτάσεις γης που όλοι ελπίζουν ότι θα προσφέρουν τα μέγιστα στην ελληνική

²⁰ Στ. Σπηλιωτόπουλος, ο.π., σελ. 98

²¹ Κ. Κωστής, Ιστορία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος 1914-1940, σελ. 73

οικονομία. Στην πραγματικότητα, τα προβλήματα που είχαν αυτές οι περιοχές ήταν πάρα πολλά, και θα έπρεπε να λυθούν για να μπορέσουν να δώσουν, αυτά που περίμενε το κράτος από αυτές. Ήταν περιοχές με μικρή παρουσία αστικού πληθυσμού, πολύ καθυστερημένες στις υποδομές τους, με καθεστώς γαιοκτησίας που δεν επέτρεπε επενδύσεις στην γη. Θα έπρεπε λοιπόν πρώτα να αφομοιωθούν πριν γίνουν οποιεσδήποτε προσπάθειες για την οικονομική τους αξιοποίηση και οι δαπάνες για την ανάπτυξη τους ήταν πολύ μεγάλες και σε μια δύσκολη στιγμή για το Ελληνικό κράτος γιατί το Ελληνοτουρκικό μέτωπο δεν είχε κλείσει ουσιαστικά.

3. Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Το 1914 ήταν η αρχή του τέλους μιας εποχής στην Ευρώπη κατά την οποία όλοι νόμιζαν ότι ο Ευρωπαϊκός Πολιτισμός είχε καταφέρει χάρις στα τεχνολογικά του επιτεύγματα την οικονομική ανάπτυξη, και επίσης την υποταγή ουσιαστικά σχεδόν όλου του υπόλοιπου κόσμου (αποικιοκρατία, θρησκευτικός προσηλυτισμός – ιεραπόστολοι, διεθνές εμπόριο, αλλά και στρατιωτική δράση).²²

Για την Ελλάδα αυτή η χρονιά σηματοδοτούσε την ολοκλήρωση μιας προσπάθειας. Μέσα σε 20 χρόνια το ελληνικό κράτος είχε καταφέρει να ξεπεράσει την ταπείνωση της ήττας του 1897 και του περιορισμού των κυριαρχικών του δικαιωμάτων μέσω της επιβολής του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου. Η επανάσταση στο Γουδί και η άνοδος του Βενιζέλου, λειτούργησαν αλλάζοντας την πολιτική κατάσταση και επιτρέποντας στην Ελλάδα να εκμεταλλευτεί και να επωφεληθεί από τις διεθνείς συγκυρίες ώστε να επεκταθεί με τους Βαλκανικούς Πολέμους. Οι πολεμικές αυτές επιτυχίες θα ήταν αδύνατες χωρίς μια οικονομία δυνατή, ζωντανή, που επέτρεψε την γρήγορη αναδιοργάνωση των κρατικών μηχανισμών, και ειδικά του στρατού, με αποτέλεσμα η Ελλάδα την κρίσιμη στιγμή να μπορεί να συμμετέχει ισότιμα στην μοιρασιά της οθωμανικής κληρονομιάς. Όπως αναφέρει ο Palairot, Η Ελλάδα του 1914 του Ελ. Βενιζέλου απείχε έτη φωτός από την Ελλάδα του τέλους του 19^{ου} αιώνα και του Χαρίλαου Τρικούπη.²³

Εν τω μεταξύ όμως, το κράτος για ανταποκριθεί στο κόστος των Βαλκανικών πολέμων είχε αυξήσει το δημόσιο χρέος, σύμφωνα με τον τότε υπουργό των οικονομικών Α. Διομήδη, στα 755 εκατομμύρια δραχμές. Αυτό το ανάγκαζε να προσφεύγει στην Εθνική Τράπεζα για δάνεια που εξυπηρετούσαν τις στοιχειώδεις ανάγκες του (διατροφή στρατιωτών, καταβολή τακτικών μισθών και συντάξεων

²² Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 94

²³ M. Palairot, *The Balkan Economies c.1800-1914. Evolution without development*, Cambridge Studies in Modern Economic History, Cambridge University Press, 1997

πολιτικών υπαλλήλων). Άλλωστε η Τράπεζα είχε αναλάβει και δια νόμου τον ανεφοδιασμό της χώρας με τα απαραίτητα είδη (κυρίως άλευρα).²⁴

Ο τότε διοικητής της τράπεζας Ι. Βαλαωρίτης είχε κρατήσει πολύ καλές προσωπικές σχέσεις γιατί ήταν συμφοιτητές στην Νομική με τον Ελ. Βενιζέλο και του είχε συμπαρασταθεί με κάθε τρόπο και κατά την διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων, και νωρίτερα σαν διάυλος ενημέρωσης για τις ενέργειες της Αυλής και των άλλων κομμμάτων. Δυστυχώς όμως ο Βαλαωρίτης πεθαίνει σε ατύχημα και αντικαθίσταται από τον Ι. Ευταξία, δηλωμένο αντίπαλο των Φιλελευθέρων και προσωπικά του Βενιζέλου.

Η στρατιωτική κατάσταση ήταν το πιο επείγον πρόβλημα που έπρεπε να λύσει το Ελληνικό κράτος και ειδικότερα η διατήρηση της υπεροπλίας στο Αιγαίο μια και που εκείνη την εποχή η Ελλάδα με την Τουρκία δεν είχαν πλέον χερσαία σύνορα, και η βασική αντιπαράθεση ήταν στην διεκδίκηση της Μυτιλήνης και της Χίου. Στην προσπάθεια εξοπλισμού του Ελληνικού στόλου η αντιπαράθεση του Βενιζέλου με τον Ευταξία ήταν μεγάλο εμπόδιο. Ο Βενιζέλος λοιπόν κατέθεσε νομοσχέδιο σύμφωνα με το οποίο εκδιώχθηκε από την θέση του διοικητή της ΕΤΕ ο Ι. Ευταξίας. Άλλαξε τον τρόπο διοίκησης και λήψεως αποφάσεων και προσπάθησε να μειώσει τη ισχύ της Εθνικής Τράπεζας, έτσι ώστε σε κρίσιμες στιγμές, το κράτος να μπορεί να διατηρεί τα περιθώρια των επιλογών του και να προτάσσει το δημόσιο συμφέρον έναντι του συμφέροντος ενός ιδιωτικού οργανισμού.²⁵

Το 1915 παραιτείται ο Βενιζέλος και σχηματίστηκε προσωρινή κυβέρνηση με πρόεδρο τον Διοικητή της Εθνικής Τράπεζας Αλ. Ζαΐμη. Αρχίζει να εφαρμόζεται ο νόμος περί γεωργικών συνεταιρισμών μαζί με άλλες καινοτομίες, και η Εθνική αρχίζει να αυξάνει τις πιστώσεις που διέθετε στην γεωργία με ταχύτατους ρυθμούς. Με το ξεκίνημα του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, το 1916, και πάλι αναλαμβάνει καθήκοντα προσωρινού πρωθυπουργού ο διοικητής Αλ. Ζαΐμης και μάλιστα το 1917 ανέλαβε και ο υποδιοικητής της Τράπεζας Ι. Δροσόπουλος υπουργός επισιτισμού. Βλέπουμε ότι συχνά τα στελέχη της Τράπεζας καλούνται να αναλάβουν πολιτικές θέσεις. Είναι ξεκάθαρο ότι έχουν ένα ρόλο πέρα του απλού τραπεζίτη, όπως τον ξέρουμε σήμερα. Η ανάληψη καθηκόντων υπουργού και πρωθυπουργού από τα στελέχη της, σηματοδοτεί αφενός την ισχύ και την εκτίμηση που τους είχαν, αλλά και το μέγεθος και την επιρροή που είχε η Εθνική Τράπεζα σαν οικονομικός παράγοντας της χώρας. Αποδεκτοί από τους πολικούς, έχουν ουσιαστικό λόγο, και τους αναγνωρίζεται το δικαίωμα, αν όχι η υποχρέωση, να βοηθούν στην χάραξη πολιτικών της χώρας

Μετά τον πόλεμο, το 1918, η Τράπεζα χορηγεί δάνεια στους πρόσφυγες από Θράκη και μικρά Ασία, και αναλαμβάνει χορηγήσει το απαιτούμενο ποσό για τη συντήρηση και τις πολεμικές δαπάνες στην Ελλάδα, των Συμμαχικών Στρατευμάτων. Επίσης προχώρησε στην έκδοση γραμματίων Εθνικής Άμυνας, και έδωσε προκαταβολές

²⁴ Κ. Κωστής, ο.π., σελ.100

²⁵ Κ. Κωστής, ο.π., σελ.112

έναντι ποσών που περίμενε η Κυβέρνηση να εισπράξει ως βοήθεια από τους Συμμάχους. Εκδίδει ομολογιακά δάνεια για λογαριασμό μεγάλων βιομηχανιών. Δυστυχώς με την κρίση του 1920-1921 η τοποθέτηση σε τέτοια δάνεια γίνεται αδύνατη.²⁶

Το 1920, σε όλες τις περιοχές που επιδικάστηκαν στην Ελλάδα με τις συμβάσεις του Νεϊγύ και των Σεβρών (Ανατολική και Δυτική Θράκη και Μικρά Ασία) ιδρύει υποκαταστήματα. Εν τω μεταξύ, η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας βρίσκεται σε ένα αδιέξοδο. Η Τράπεζα αναγκάζεται να χορηγεί στο κράτος δάνειο στο δάνειο, για να αντιμετωπιστούν οι στρατιωτικές δαπάνες, και η συντήρηση του στρατού, με αποτέλεσμα όλα τα συναλλαγματικά της αποθέματα να έχουν πλέον εξαντληθεί. Αλλά και η οικονομική κατάσταση σε όλη την Ευρώπη, είναι σε εξίσου άσχημη κατάσταση.

Κατά τη διάρκεια αυτής της δύσκολης κατάστασης, η Διοίκηση της Εθνικής βλέποντας την αυξητική ζήτηση για ενέργεια και διαβλέποντας τα σημαντικά προβλήματα που μπορούν να δημιουργηθούν στην Ελληνική οικονομία λόγω της εξάρτησης της από εισαγόμενες πηγές ενέργειας, ίδρυσε, το 1921, το «Συνδικάτο Υδροηλεκτρικών Μελετών και Εγκαταστάσεων Δυτ. Μακεδονίας και Στερεάς Ελλάδας» με σκοπό τη μελέτη των δυνατοτήτων αξιοποίησης των υδατοπτώσεων και του λιγνίτη της Δυτ. Ελλάδας, ώστε να μπορέσει η χώρα να στηριχθεί στις δυνάμεις της για να ανπτύξει την βιομηχανία της.²⁷

4. Μεσοπόλεμος 1922-1928

1922.... Το μεγάλο όνειρο διαλύεται, η οικονομική καταστροφή έρχεται λίγους μόνο μήνες πριν την στρατιωτική. Τα συνεχή δάνεια από το εξωτερικό αυξάνουν το ανυπέρβλητο πλέον ελληνικό χρέος. Η πτώχευση της χώρας αποφεύγεται με το Α΄ Αναγκαστικό Δάνειο, του οποίου την έκδοση, αναλαμβάνει η Εθνική τράπεζα. Κόβονται στη μέση τα χαρτονομίσματα, το κράτος κρατά το ένα μέρος στην κυκλοφορία και ανταλλάσσει το άλλο μέρος με τίτλους εσωτερικού δανείου.²⁸

Η εισροή των προσφύγων μετατρέπει την χρηματοδότηση της γεωργίας και την αγροτική μεταρρύθμιση, σε εξαιρετικά αναγκαία και επείγουσα υπηρεσία. Ευτυχώς, η Κοινωνία των Εθνών, για ανθρωπιστικούς λόγους, χορηγεί δάνειο στην Ελλάδα υπό την αιγίδα της, ειδικά για τους πρόσφυγες. Η ελληνική ύπαιθρος δοκιμάζεται, χιλιάδες νοικοκυριά αγωνίζονται να ξεκινήσουν τη ζωή τους χωρίς συχνά να διαθέτουν τα στοιχειώδη για την καλλιέργεια της γης και η δανειοδότηση τους με κάθε τρόπο,

²⁶ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 131

²⁷ Ν. Παντελάκης, Ο εξηλεκτρισμός της Ελλάδας. Από την ιδιωτική πρωτοβουλία στο κρατικό μονοπώλιο (1889-1956), Αθήνα 1991, σελ. 203-211

²⁸ Στ. Σπηλιωτόπουλος, ο.π., σελ. 106

αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση όχι μόνο για την επιβίωση τους αλλά και για την ικανοποιητική λειτουργία της ελληνικής οικονομίας.²⁹

Επιπλέον, η Ελλάδα μετά την καταστροφή έπρεπε να ανασυντάξει τον στρατό της, ώστε να κάτσει ισότιμα με την Τουρκία στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, να αποκαταστήσει τη δημόσια τάξη, και να εγκαταστήσει τους πρόσφυγες στις νέες περιοχές που να μην θεωρούνται εύφορες, αλλά υποφέρουν από πλημμύρες και ελονοσία. Ο πόλεμος είχε οδηγήσει σε μία αδράνεια στον τομέα των δημοσίων έργων και γενικότερα των έργων κοινής ωφέλειας. Με την επάνοδο στην ειρήνη η Ελλάδα πρέπει να αυξήσει τις προσπάθειες στον τομέα των υποδομών και των εγχειοβελτιωτικών έργων για να μπορέσει να εξασφαλιστεί αν μη τι άλλο η αυτάρκεια της χώρας σε σιτηρά. Η είσοδος προσφύγων στις πόλεις δεν άλλαξε τις αναλογίες πληθυσμού ανάμεσα σε επαρχία και πόλεις αλλά αύξησε τους απόλυτους αριθμούς, και έκανε κραυγαλέα την απουσία των απαραίτητων υποδομών για την ανθρώπινη διαβίωση στα αστικά κέντρα. Δίνεται προτεραιότητα στην επίλυση των προβλημάτων στους τομείς ύδρευσης, ηλεκτροδότησης, αποχέτευσης και αστικών συγκοινωνιών. Πρέπει να χτιστούν σχολεία, και να συγκροτηθεί το δίκτυο συγκοινωνιών της χώρας. Πρέπει να λυθεί το πρόβλημα της στέγασης, το οποίο ήταν κρίσιμο και πριν την είσοδο των προσφύγων. Η μεγάλη πυρκαγιά του 1917 είχε αφήσει μεγάλο μέρος της Θεσσαλονίκης κατεστραμμένο, και η πόλη έπρεπε να ανοικοδομηθεί.

Όλα αυτά χρειαζόντουσαν τεράστια ποσά χρηματοδότησης. Οι δαπάνες του κράτους, αν ληφθεί υπόψη και η άθλια δημοσιονομική κατάσταση της χώρας ήταν τραγικές. Τα έντοκα γραμμάτια που είχαν εκδοθεί από το 1918 έως το 1925 πλησίαζαν τα 2 δισεκατομμύρια. Στις αρχές του 1925 η Διοίκηση της Εθνικής άρχισε να διαβλέπει ότι λόγω της οικονομικής κατάστασης δεν θα υπάρχει η διάθεση ανανέωσης τους από τους επενδυτές και θα ζητηθεί η εξαργύρωση τους. Η ρευστότητα της Τράπεζας αρχίζει να συρρικνώνεται επικίνδυνα. Ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος με άρθρα σε εφημερίδες του εξωτερικού το 1925 ασκεί σοβαρή κριτική στην Διοίκηση της Τράπεζας και υποστηρίζει ότι με περίεργες λογιστικές μεθόδους προσπαθεί να συγκαλύψει την πραγματική κατάσταση της οικονομίας τόσο της ίδιας όσο και του Ελληνικού κράτους.³⁰

Στους επόμενους μήνες ο αγροτικός τομέας δεν εμφανίζει ανάπτυξη, και φαίνεται όλο και λιγότερο ικανός να ανταποκριθεί στις στοιχειώδεις απαιτήσεις αναπτυξιακής διαδικασίας. Οι στρεμματικές αποδόσεις πέφτουν, και το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας επιβαρύνεται με όλο και μεγαλύτερα ποσά για την εισαγωγή αλεύρων και σιτηρών, κάτι εντελώς παράλογο αν σκεφτεί κανείς ότι το 60% των ελληνικών αγροτικών καλλιεργειών ήταν αφιερωμένο σε αυτά. Ο αγροτικός πληθυσμός εμφανίζεται υπερχρεωμένος και η αγροτική οικονομία εμφανίζεται ως ένα από τα μεγαλύτερα προσκόμματα για την ανάπτυξη των οικονομικών δυνάμεων της Ελλάδας.

²⁹ Κ. Κωστής, ο.π., σελ.199

³⁰ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 223

Η ελληνική βιομηχανία είχε καταφέρει να καλύπτει ένα μεγάλο μέρος της ζήτησης χάρις στις δασμολογικές προστασίες. Λόγω όμως της υποτίμησης της δραχμής αρχίζει να έχει και αυτή προβλήματα. Τα επιτόκια είναι ψηλά και το κόστος των επενδύσεων σε μεγάλες βιομηχανίες είναι απαγορευτικό. Γι' αυτόν το λόγο η βιομηχανική ανάπτυξη βασίζεται σε μικρές μεταποιητικές μονάδες. Ωστόσο η ενίσχυση της ελληνικής μεταποιητικής βιομηχανίας, έστω και υπό καθεστώς ψηλής προστασίας, φαίνεται σαν μόνη διέξοδος για την απορρόφηση ενός μεγάλου πληθυσμού άνεργων προσφύγων.

Η δικτατορία Πάγκαλου προσπαθώντας να λύσει τα οξύτατα προβλήματα προχωρά σε Β' αναγκαστικό δάνειο και στην συνέχεια σε Γ' αναγκαστικό δάνειο, που αφορούσε έντοκα γραμμάτια και ομολογίες. Οι διπλωματικές αδεξιότητες που συνοδεύουν την δικτατορία, τα χρηματιστηριακά και άλλα σκάνδαλα (ULEN, POWER and TRACTION Co Ltd), οι προσπάθειες που φάνηκαν να έγιναν για να αντικατασταθεί η Διοίκηση της Εθνικής, η επιδείνωση των δημοσιονομικών μετά από μια περίοδο που είχαν δείξει να βελτιώνονται, η παράλογη συναλλαγματική πολιτική της δικτατορίας, δεν δημιουργούσαν ευνοϊκό κλίμα για την προσέλκυση του απαραίτητου για τις αναγκαίες επενδύσεις ξένου κεφαλαίου και τις επιχειρήσεις γενικότερα.³¹

Το τελικό αποτέλεσμα ήταν η μετατροπή του Πάγκαλου και της δικτατορίας του σε μεγάλο εμπόδιο για τα σχέδια της Εθνικής Τράπεζας και του βενιζελικού κόσμου για επεκτατική πολιτική της Τράπεζας στο πλαίσιο της προσπάθειας να βοηθήσει το προσφυγικό πληθυσμό και να χρηματοδοτήσει το εξωτερικό εμπόριο. Τα συναλλαγματικά της αποθέματα είχαν εντελώς συρρικνωθεί. Η κατάσταση της Εθνικής Τράπεζας δεν επιδεχόταν πλέον άλλα πειράματα. Κάτω από αυτή την οπτική φαίνεται εξαιρετικά αληθοφανής η φημολογούμενη εκδοχή της άμεσης ανάμειξης της Τράπεζας στην ανατροπή του Πάγκαλου, εξαγοράζοντας τους συνεργάτες του.³² Η Τράπεζα χρειάζεται οπωσδήποτε ένα σχέδιο σταθεροποίησης.

Η Εθνική ιδρύει την Εθνική Κτηματική Τράπεζα, η οποία θα απορροφήσει τις περισσότερες εργασίες ενυπόθηκης πίστης. Η ΕΤΕ μεταφέρει από το ενεργητικό της στην Ε.Κ.Τ.Ε. όλες τις απαιτήσεις από δάνεια και ανοικτούς λογαριασμούς με υποθήκη, από δάνεια ομολογιακά και όχι, σε δήμους, κοινότητες, λιμάνια και άλλα νομικά πρόσωπα, και όλα τα ακίνητα που είχαν κατακυρωθεί σε αυτήν από πλειστηριασμούς.³³

Αναλαμβάνει εκείνη όμως, και όχι η Ε.Κ.Τ.Ε., τις εργασίες που αφορούσαν τις περιουσίες των πληθυσμών που θα ανταλλάσσονταν, οι οποίες είχαν έντονη πολιτική σημασία, γιατί μέσω της διαχείρισης αυτών των περιουσιών το ελληνικό κράτος θα μπορούσε να προσφέρει μια οικονομική ενίσχυση στους προσφυγικούς πληθυσμούς που θα ήταν διαφορετικά αδύνατη. Οι διαδικασίες όμως εκτίμησης της περιουσίας που

³¹ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 259

³² Th. Veremis, "The Greek State and Economy during the Pangalos regime, 1925-1926", Journal of Hellenic Diaspora, τόμος VII/2. Καλοκαίρι 1980, σελ. 46

³³ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 252

αυτοί είχαν αφήσει στην Τουρκία ήταν πολύ χρονοβόρες και τελικά έγινε φανερό ότι δεν θα είχαν και αποτέλεσμα. Έτσι κάτω από την πίεση των εκλογών το βενιζελικό στρατόπεδο, αποφάσισε το κράτος να εκχωρήσει και να παραδώσει όλα τα δικαιώματα του στα κτήματα από την ανταλλαγή στην Εθνική. Στην συνέχεια η Εθνική αναλάμβανε να τα διαχειριστεί και να τα εκποιήσει, ώστε να χορηγήσει αποζημιώσεις στους δικαιούχους από τις πωλήσεις αλλά και από τα εισοδήματα που απέφεραν. Για να γίνει όλο το εγχείρημα όσο γίνεται πιο γρήγορα η Εθνική εξέδωσε ανώνυμες ομολογίες οι οποίες αντιπροσώπευαν τα $\frac{3}{4}$ της αξίας των κτημάτων. Όντως η τράπεζα κατάφερε να δώσει τις πρώτες αποζημιώσεις λίγο πριν τις εκλογές του 1926. Οι πρόσφυγες όμως δεν ήθελαν ομολογίες, ήθελαν ρευστό με αποτέλεσμα να ακολουθήσει η μαζική πώληση τους, και να μειωθεί η τιμή τους στο μισό παρ' όλο το υψηλό επιτόκιο που πρόσφεραν.³⁴

Ο συνεχής, αδηφάγος δανεισμός του κράτους, το έχει μετατρέψει στον μεγαλύτερο ανταγωνιστή του ιδιωτικού τομέα για κεφάλαια. Υπό αυτές τις συνθήκες η ελληνική οικονομία δεν μπορούσε να σημειώσει πρόοδο και η Εθνική Τράπεζα ήταν αλυσοδεμένη από τα ανεξόφλητα χρέη του δημοσίου. Για πολλούς η Τράπεζα ήταν στα πρόθυρα της κατάρρευσης και μόνο ένα μεγάλο δάνειο από το εξωτερικό που θα εξοφλούσε τα χρέη του δημοσίου θα της έδινε την ανάσα που χρειαζόταν για να μπορέσει να αναπτύξει τις δραστηριότητες της. Η Οικουμενική κυβέρνηση στα τέλη του 1926 διορίζει Επιτροπή Εμπειρογνομόνων, η οποία προσπαθεί να αποφανθεί για την κατάσταση των δημοσιονομικών και για τα μέτρα που χρειάζονται ώστε να ισορροπήσει ο προϋπολογισμός. Οι πολιτικοί καθυστερούν και η Εθνική Τράπεζα αναλαμβάνει πάλι πρωτοβουλίες σε Παρίσι, Λονδίνο και Γενεύη. Οι συναντήσεις δεν έχουν καλά αποτελέσματα, και η Τράπεζα της Αγγλίας ουσιαστικά ζητά ένα νέο διεθνή οικονομικό έλεγχο ώστε να συμφωνήσει σε νέο «προσφυγικό δάνειο». Ο Διοικητής της Εθνικής Τράπεζας συνεννοείται με τον Βενιζέλο που τότε βρίσκεται στο Παρίσι, ο οποίος ως καλύτερος διπλωμάτης, προτείνει για ζητήσει η ίδια η Ελληνική Κυβέρνηση από την Τράπεζα της Αγγλίας την μελέτη που θα εμπεριέχει ολοκληρωμένο πακέτο λύσεων και για τις προσφυγικές ανάγκες, και για την νομισματική εξυγίανση. Η ευελιξία και η διπλωματικότητα του Βενιζέλου δεν διακρίνει και την κυβέρνηση της εποχής, που δεν ήθελε να σηκώσει το πολιτικό κόστος μιας τέτοιας απόφασης.³⁵

Ο χρόνος περνά, οι επαφές συνεχίζονται χωρίς αποτέλεσμα, μέχρι που την άνοιξη του 1927, η κυβέρνηση αποφασίζει να κάνει το μόνο που της έμενε να κάνει, να «προσκαλέσει» τους εμπειρογνώμονες του Δημοσιονομικής Επιτροπής της Κοινωνίας των Εθνών να εξετάσουν την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας. Μετά από ένα μήνα το πόρισμα τους συζητείται στην Γενεύη, στη Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών. Οι παρατηρήσεις τους μοιάζουν σε γενικές γραμμές με τις σημερινές εκθέσεις του ΔΝΤ.

³⁴ Κ. Κωστής, ο.π.,σελ. 255

³⁵ Κ. Κωστής, ο.π.,σελ. 275

Όσον αφορά όμως την Εθνική Τράπεζα, οι προτάσεις τους ζητούσαν την αλλαγή της φυσιογνωμίας του ιδρύματος. Θεωρούσαν ασυμβίβαστο την συνύπαρξη πολλών και ετερογενών δραστηριοτήτων μαζί με εκείνες της «εκδοτικής τράπεζας». Ούτε η κυβέρνηση ούτε βέβαια η διοίκηση της Εθνικής δεν ενθουσιάστηκαν από την πρόταση περιορισμού της Τράπεζας στις δραστηριότητες μιας αμιγούς κεντρική εκδοτικής τράπεζας, με την αφαίρεση όλων των άλλων εργασιών. Με άλλα λόγια θα έπρεπε να αφαιρεθούν κάθε λογής καταθέσεις, εφ' όσον σαν κεντρική τράπεζα δεν θα μπορούσε να δίνει τόκο για αυτές, τα δάνεια επί εμπορευμάτων στη γεωργία, αλλά και οι συμμετοχές της σε επιχειρήσεις.³⁶

Όλα αυτά τα χρόνια όμως, η κερδοφορία όλων των ελληνικών τραπεζών είχε μειωθεί σημαντικά λόγω των προσπαθειών σταθεροποίησης του νομίσματος. Η επιβίωση των τραπεζών σε αυτό το κλίμα του μεσοπολέμου στηρίζονταν σε μεγάλο βαθμό στην ικανότητα να αναζητήσουν και να συλλέξουν πόρους μέσα στην Ελλάδα, προσελκύοντας όσο γίνεται περισσότερες καταθέσεις. Η Εθνική Τράπεζα έχει πια μετατραπεί σε τράπεζα καταθέσεων και από την ιδιότητα αυτή και τις στενές σχέσεις που διατηρούσε με το κράτος αντλούσε την ισχύ της και την ηγεμονία της ελληνικής τραπεζικής αγοράς. Η ύπαρξη ενός εκτεταμένου δικτύου υποκαταστημάτων ήταν απαραίτητη, και τα υποκαταστήματα της Εθνικής από 16 που ήταν το 1914, το 1927 έχουν φτάσει τα 82. Η κατανομή των υποκαταστημάτων ήταν εξαιρετικά άνιση, με τα νέα εδάφη της επικράτειας να υστερούν σημαντικά σε σχέση με την παλιά Ελλάδα.³⁷

Η Εθνική σε όλη τη δεκαετία του 1920, απέφευγε όσο το δυνατόν, να θέτει σε κυκλοφορία τραπεζογραμμάτια της, και αρκούσαν στην χρήση των καταθέσεων. Οι Δυτικοευρωπαίοι εμπειρογνώμονες όμως, δεν δείχνουν καμία κατανόηση στις εκκλήσεις των Ελλήνων εκπροσώπων. Μπροστά στο αδιέξοδο που διαφαινόταν, που με τη σειρά του θα οδηγούσε σε ναυάγιο όλο το σχέδιο της «νομισματικής εξυγίανσης», ο Εμ. Τσουδερός πρότεινε μια συμβιβαστική λύση που έγινε τελικά αποδεκτή: απόσχιση του εκδοτικού προνομίου από την Εθνική Τράπεζα και μεταφορά όλων των στοιχείων του ενεργητικού και του παθητικού που έχουν σχέση με αυτή τη δραστηριότητα σε μια νέα τράπεζα. Οι εμπειρογνώμονες της Κ.τ.Ε. δεν ήταν και πολύ ενθουσιασμένοι με την λύση αυτή αλλά το σχέδιο της σταθεροποίησης έπρεπε να προχωρήσει. Οι επικεφαλής των δυο μεγάλων κομμάτων, των Φιλελευθέρων και του Λαϊκού κατέληξαν σε συμφωνία χωρίς μεγάλες δυσκολίες, και φαινόταν ότι η οικουμενική κυβέρνηση είχε ξεφύγει από το αδιέξοδο και το πρόβλημα είχε διευθετηθεί.³⁸

Η κυβερνητική κατάσταση, αλλάζει και την οικουμενική ακολουθεί κυβέρνηση συνεργασίας φιλελευθέρων και Ελευθεροφρόνων του Ι. Μεταξά. Το κλίμα οξύνεται, γιατί η σταθεροποίηση του νομίσματος απαιτεί ισοσκελισμένο προϋπολογισμό,

³⁶ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 277

³⁷ Κ. Κωστής, Αγροτική Οικονομία και Γεωργική Τράπεζα. Όψεις της ελληνικής οικονομίας στο μεσοπόλεμο, 1919-1928, Αθήνα, σελ. 195-204

³⁸ Κ. Κωστής, Ιστορία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος 1914-1940, σελ. 280

δηλαδή νέες φορολογίες. Οι πολιτικοί ψάχνουν τον αποδιοπομπαίο τράγο, ποιος φταίει; Η απάντηση είναι εύκολη: «...το βαρύ νόσημα το οποίο προσέβαλεν τον τόπο μας και το οποίο σιγά σιγά τον εξαντλεί είναι η βαριά μορφή της ασθένειας του νομίσματος. Πρέπει βαθειά να εννοήση ο λαός ότι όλα τα οικονομικά και κοινωνικά κακά από τα οποία πάσχει οφείλονται κυριώτατα και αποκλειστικότερα στο χαλασμένο του νόμισμα», εφημερίδα Ελεύθερο Βήμα, 22.8.1927. Το απρόσωπο και ανεύθυνο νόμισμα, αποκτά υπόσταση και επωμίζεται όλη την ευθύνη για τα δεινά που υποφέρει ο λαός.

Στις 15 Σεπτεμβρίου 1927 υπογράφεται το Πρωτόκολλο της Γενεύης. Με αυτό η ελληνική κυβέρνηση αναλάμβανε μια σειρά από δεσμεύσεις δημοσιονομικού και χρηματοοικονομικού χαρακτήρα με σκοπό την ανασυγκρότηση της χώρας. Το ένα τρίτο του δανείου θα χρησιμοποιούνταν για την εξόφληση μέρους του δημοσίου χρέους προς την Εθνική Τράπεζα. Ειδικά για τις τράπεζες, το σχετικό παράρτημα του Πρωτοκόλλου προέβλεπε την παραίτηση της Εθνικής Τράπεζας από το εκδοτικό προνόμιο και τη δημιουργία της Τράπεζας της Ελλάδας, σαν κεντρικής εκδοτικής τράπεζας. Η συζήτηση στη Βουλή, δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την ουσία της τραπεζικής μεταρρύθμισης, αλλά μάλλον με αλληλοκατηγορίες μεταξύ των κομμάτων. Από τη μεριά της Εθνικής Τράπεζας το αποτέλεσμα ήταν ικανοποιητικό. Η Τράπεζα κατάφερε να αποσείσει από πάνω της, όλα τα βάρη που είχε λόγω της σχέσης της με το ελληνικό δημόσιο, και όχι μόνο αυτά που είχαν σχέση με το εκδοτικό προνόμιο, αλλά και άλλες ανεξάρτητες δανειακές απαιτήσεις.³⁹ Ταυτόχρονα είχε γίνει αποδεκτό, σε αντίθεση με τη συνηθισμένη τακτική σε παρόμοιες περιπτώσεις, της Δημοσιονομικής Επιτροπής της Κοινότητας των Εθνών, να διατηρήσει τις καταθέσεις των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου και άλλων κρατικών οργανισμών, κάτι εξαιρετικά σημαντικό για αυτήν λόγω του μεγέθους τους αλλά και των χαμηλότερων επιτοκίων που τους απέδιδε. αλλά διατηρούσε επίσης και την ανεξέλεγκτη διαχείριση τους. Επίσης η Διοίκηση της Εθνικής επέστρεψε στο προ του 1914 καθεστώς εκλογής της, που δεν απαιτούσε έγκριση της από την εκάστοτε κυβέρνηση, μείωσε σημαντικά την συμμετοχή του δημοσίου στα κέρδη της. Στην πραγματικότητα η τραπεζική μεταρρύθμιση δεν αποσκοπούσε, από ελληνικής πλευράς, στη δημιουργία μιας αποτελεσματικής κεντρικής τράπεζας, αλλά στην ενίσχυση της Εθνικής, η οποία θα εξακολουθούσε να αποτελεί τον κύριο μοχλό της πιστωτικής πολιτικής, και να επιβάλλει την κυριαρχία της στις υπόλοιπες εμπορικές τράπεζες.⁴⁰

Η παρουσία της Εθνικής αποτελούσε θεμελιώδη σταθεροποιητικό παράγοντα για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και σημαντικότερο μοχλό για τις οικονομικές πολιτικές του κράτους. Η αποδυνάμωση της, με τη δημιουργία μιας νέας εμπορικής τράπεζας που εκ των πραγμάτων θα ήταν εξαιρετικά ισχυρή, θα δημιουργούσε ένα νέο πλαίσιο, το οποίο ήταν άγνωστο τι συνέπειες μπορούσε να έχει για την ελληνική οικονομία. Η λύση που προκρίθηκε, δηλαδή η διατήρηση της ισχύος της Εθνικής με παράλληλη

³⁹ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 353

⁴⁰ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 290

δημιουργία μιας κεντρικής τράπεζας προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις των ξένων κεφαλαιούχων, έδειχνε ως η πλέον συντηρητική και φρόνιμη κάτω από τις περιστάσεις και θα μπορούσε να είχε αποδειχτεί και επιτυχημένη αν η Τράπεζα της Ελλάδος δεν γεννιόταν τόσο αδύναμη.

Το Μάιο του 1928, η Ελλάδα επιστρέφει στην «ομαλότητα», δηλαδή επανεντάσσεται στο πλαίσιο σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η δραχμή δεν ανήκει πλέον και τυπικά στην Λατινική Νομισματική Ένωση και συνδέεται με άλλο νόμισμα χρυσής βάσεως, την Αγγλική χρυσή λίρα, παρ' όλο που το δολάριο ήταν ήδη ο νομισματικός ηγεμόνας. Η επίσημη ισοτιμία ήταν 375 δραχμές για μία λίρα. Έτσι, έχοντας καταβάλει ένα υπέρογκο τίμημα προκειμένου να επιτευχθεί η ισοσκελίση του προϋπολογισμού μέσα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, όχι περισσότερο από ένα χρόνο, και έχοντας υποχρεωθεί σε σημαντικές παραχωρήσεις προκειμένου να επιτύχει τη συγκατάθεση των διεθνών κεφαλαιαγορών για την έκδοση του νέου δανείου, το ελληνικό κράτος οδηγείται μετά από σχεδόν σαράντα χρόνια στη μετατρεψιμότητα της δραχμής. Η νομισματική σταθεροποίηση συνδυάστηκε με την λειτουργία της Τράπεζας της Ελλάδος, η οποία άρχισε επίσημα τις εργασίες της στις 14 Μαΐου 1928. Η Τράπεζα της Ελλάδος θα μπορούσε να παρομοιαστεί με ένα σύμβολο εκσυγχρονισμού για το ελληνικό σύστημα και την ελληνική οικονομία, στο πλαίσιο μιας διεθνούς προσπάθειας για την δημιουργία ενός δικτύου συνεργαζομένων κεντρικών τραπεζών, που θα διευκόλυναν την ομαλή λειτουργία των διεθνών κεφαλαιακών κινήσεων και της διεθνούς οικονομίας γενικότερα.⁴¹

Όσον αφορά το στρατόπεδο των Φιλελευθέρων η ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος εκφράζει τις αγωνιώδεις προσπάθειες τους να προχωρήσουν στην υλοποίηση των φιλόδοξων σχεδίων τους. Ήταν αμφίβολο αν η νέα κεντρική τράπεζα θα μπορούσε να ανταποκριθεί στο καθήκον της διατήρησης της νομισματικής σταθεροποίησης. Η οργάνωση της Τ.τ.Ε. ακολουθούσε τις πιο σύγχρονες θεωρητικές αρχές οργάνωσης της εποχής για κεντρικές τράπεζες, κάτι που την καθιστούσε υπόδειγμα εφαρμογής της ανεξαρτησίας των κεντρικών τραπεζών. Δυστυχώς η θεωρία δεν είναι ποτέ αρκετή για να εξασφαλίσει σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία ούτε μια επιτυχημένη νομισματική πολιτική και η ιστορία θα δείξει ότι οι ελπίδες των Ελλήνων και ξένων τραπεζιτών θα αποδειχτούν σύντομα αίολες.⁴²

Οι έλληνες πολιτικοί και ιδρυτές της πάντως την αντιμετώπιζαν με καχυποψία, σαν το «αναγκαίο κακό» για να επανέλθει η Ελλάδα στις διεθνείς κεφαλαιαγορές, και την υποβίβασαν σε απλό ενδιάμεσο στην αγορά εξωτερικού συναλλάγματος. Υπό αυτές τις συνθήκες η Τράπεζα της Ελλάδος θα είχε πρόβλημα να εξασφαλίζει μια ικανοποιητική κερδοφορία έτσι ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις δαπάνες της και στην παροχή μερίσματος που προβλέπονταν από το νόμο. Για αυτόν τον λόγο η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών, επέτρεψε στην Τράπεζα της Ελλάδος να έχει ένα πιο διευρυμένο κύκλο εργασιών απ' ότι συνήθιζε σε άλλες

⁴¹ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 341

⁴² Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 342

αντίστοιχες περιπτώσεις.⁴³

Το καταστατικό της Τράπεζας όριζε ότι θα έπρεπε να καλύπτει το 40% της νομισματικής κυκλοφορίας. Το 1928, οι ευσεβείς πόθοι των πολιτικών ανδρών, αφορούσαν μια οικονομική πολιτική που θα στήριζε την υλοποίηση της στην προοπτική της διαρκούς εισροής κεφαλαίων από το εξωτερικό. Όλα αυτά τα σχέδια βασίζονταν στην προσδοκία ότι τίποτα δεν θα αλλάξει στο διεθνές περιβάλλον, έτσι ώστε η Ελληνική οικονομία να μπορέσει να αναπτυχθεί, και να ανταποκριθεί στο βαρύ δημόσιο χρέος. Σαν αποτέλεσμα, χαρακτήριζε μια πολιτική, λαμβάνοντας υπόψη μόνο τα αισιόδοξα σενάρια για το μέλλον. Δυστυχώς η πραγματικότητα τους διέψευσε και το μόνο που προέκυψε από την νομισματική σταθεροποίηση του 1928 ήταν μια αποδυναμωμένη κεντρική τράπεζα και στον αντίποδα μια πανίσχυρη Εθνική Τράπεζα ήταν ελεύθερη πλέον να ακολουθήσει μια επιθετική πολιτική επέκτασης των εργασιών της.⁴⁴

5. Η Μεγάλη Ύφεση 1929-1932

«Εζήτησα λοιπόν να αναλάβει η Εθνική Τράπεζα, η οποία ως εκ του χαρακτήρος της είναι πιο ενδεδειγμένη γι' αυτήν τη δουλειά, και από την Τράπεζα την Εκδοτική ακόμη, να αναλάβη, όπως εν συνεννοήσει μετά των άλλων τραπεζών, των οργανωμένων και στηριζομένων και εις την Τράπεζαν της Ελλάδος, ωθήση τας βιομηχανίας εις καλλιτέραν οργάνωσιν.»

Ελ.Βενιζέλος, 22 Δεκεμβρίου 1929

Το 1929 ήταν έναν χρόνο που ξεκίνησε με μεγάλη αισιοδοξία, αφού ο Βενιζέλος πέτυχε να αυξήσει σημαντικά τα ποσοστά της Ελλάδος στον τομέα των ανατολικών επανορθώσεων, έτσι ώστε μετά την πληρωμή των πολεμικών χρεών να μείνει και όφελος στον προϋπολογισμό. Δυστυχώς όμως, λόγω των οικονομικών εξελίξεων, μέσα σε μερικούς μήνες 1,6 εκατομμύρια λίρες θα εγκαταλείψουν την Ελλάδα και θα περάσουν τον Ατλαντικό αναζητώντας καλύτερη τύχη. Η Μεγάλη Κρίση δεν άφησε ανεπηρέαστη την ελληνική οικονομία, η οποία ήταν φυσικό να ακολουθήσει τις διακυμάνσεις του παγκόσμιου οικονομικού περιβάλλοντος. Κάτω από την πίεση των δυσμενών συνθηκών που διαμορφώνονταν παγκοσμίως λόγω της Μεγάλης Ύφεσης, τα οικονομικά προγράμματα, που γίνονταν προσπάθειες να εφαρμοστούν, αντιμετώπιζαν μεγάλα προβλήματα. Γι αυτό το λόγο, οι εμπνευστές της νομισματικής

⁴³ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 344

⁴⁴ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 347

μεταρρύθμισης αναζητούσαν αποδιοπομπαίους τράγους. Ο πρώτος και ευκολότερος στόχος ήταν η Εθνική τράπεζα. Η αδυναμία της Τράπεζας της Ελλάδος να παρέμβει στην αγορά, θεωρήθηκε «αντεθνική δράση» της Εθνικής και των άλλων τραπεζών, και όχι αποτέλεσμα της έλλειψης ισχύος της κεντρικής τράπεζας.⁴⁵ Δυστυχώς όμως το πρόβλημα δεν αφορούσε μόνο τον νομισματικό τομέα αλλά τα δημόσια οικονομικά.

Η ένταση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός πολύ σημαντικού, για την χώρα, τραπεζικού ιδρύματος. Η κατάσταση ανάγκασε την Διοίκηση της Εθνικής να έρθει σε συμβιβασμό με την Κυβέρνηση και να υπογράψει μια σύμβαση, σύμφωνα με την οποία, μεταβίβαζε στο ελληνικό δημόσιο 560 εκατομμύρια δραχμές, (καταβλητά σε δόσεις). Η κυβέρνηση είχε την υποχρέωση να δώσει το ποσό αυτό σαν κεφάλαιο στην Αγροτική Τράπεζα, της οποίας η ίδρυση είχε αποφασιστεί με νόμο τον Ιούνιο του 1929. Δημιουργήθηκε έτσι η μεγαλύτερη από άποψη κεφαλαίων, ελληνική τράπεζα, με ένα νομοθετικό πλαίσιο που την καθιστούσε πανίσχυρη, και με εύρος δραστηριοτήτων που εισχωρούσε σε κάθε δραστηριότητα του αγροτικού χώρου.

Ο ρόλος που είχε να εκπληρώσει στην ελληνική ύπαιθρο ήταν επαναστατικός για τα μέχρι τότε ελληνικά δεδομένα και θα είχε πολλές συνέπειες για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα αλλά και την ελληνική οικονομία και κοινωνία. Πέρα από τις καθαρά δανειοδοτικές λειτουργίες της, η Α.Τ.Ε. αποσκοπούσε στην διευκόλυνση των αγροτών να αγοράσουν κάθε απαραίτητο για αυτούς είδος, στην αποθήκευση, στην επεξεργασία και πώληση αγροτικών προϊόντων, στην διάδοση νέων καλλιεργητικών μεθόδων, στην ασφάλιση κάθε τύπου, και αποκτούσε και το δικαίωμα εποπτείας και ελέγχου των γεωργικών συνεταιρισμών.

Στην αρχή οι δύο τράπεζες διατηρούσαν στενούς δεσμούς εξάρτησης. Η κεντρική διοίκηση της τράπεζας ήταν ανεξάρτητη, αλλά ο μηχανισμός που θα χρησιμοποιούσε η Α.Τ.Ε για τις εργασίες στην ύπαιθρο θα ήταν εκείνος της Εθνικής Τράπεζας. Θα χρησιμοποιούσε και τα κεφάλαια που η Εθνική ήταν υποχρεωμένη να την δανείζει, αλλά και τους υπαλλήλους και τα υποκαταστήματα της Εθνικής. Όπως ήταν φυσικό ο συνδυασμός αυτός δεν δούλεψε προς το συμφέρον της Αγροτικής. Η Αγροτική έφτασε να γίνει υποχείριο της Εθνικής. Η Εθνική κατάφερε να αυξάνει τις καταθέσεις της, ενώ η Αγροτική είχε προβλήματα στον τομέα αυτό παρ' όλο που πρόσφερε καλύτερους όρους. Δεν χρειαζόταν και μεγάλη ευφυΐα για να καταλάβει κανείς ότι η Εθνική χρησιμοποιούσε τα κεφάλαια της Αγροτικής, προκειμένου να προσελκύσει η ίδια τις καταθέσεις που αλλιώς θα κατέληγαν στα ταμεία της Α.Τ.Ε. Η σύγκρουση συμφερόντων προκαλούσε συνεχώς τριγμούς στις σχέσεις των δυο τραπεζών. Αλλά και οι ενέργειες της Διοίκησης της Αγροτικής έδειχναν ότι μεροληπτούσαν υπέρ των συμφερόντων της Εθνικής, προκαλώντας έτσι την οργή της κυβέρνησης. Έτσι, σε αυτά τα χρόνια της κρίσης οι σχέσεις κράτους και τραπεζών συνεχώς επιδεινώνονται, και εγκαταλείπεται η ιδέα μιας Αγροτικής τράπεζας υπό την κηδεμονία της Εθνικής. Η κυβέρνηση καταλαβαίνει ότι η Αγροτική πρέπει σιγά-σιγά

⁴⁵ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 361

να χειραφετηθεί.⁴⁶

Για την Εθνική Τράπεζα, το χρονικό σημείο κατά το οποίο πραγματοποιήθηκε η νομισματική σταθεροποίηση και η μεταρρύθμιση ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκό. Τη στιγμή που τόσο η διεθνής όσο και η ελληνική οικονομία άρχιζαν να αισθάνονται τις πρώτες δυσκολίες από την κρίση, και οι τράπεζες αρχίζουν να αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας, η Εθνική βρέθηκε σε πλεονεκτική θέση, με πολύ υψηλή ρευστότητα λόγω της εξόφλησης μεγάλου μέρους από τις δανειακές υποχρεώσεις του δημοσίου. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν αντιμετώπισε προβλήματα, ή ότι η κρίση την άφησε αλώβητη. Αναγκάστηκε σε μεγάλες ακινητοποιήσεις (παγωμένες πιστώσεις) του ενεργητικού της λόγω δανείων σε βιομηχανικές μονάδες, όπως άλλωστε όλες οι τράπεζες. Είχε ζημιές από αγροτικά δάνεια και η στάση πληρωμών του ελληνικού δημοσίου ήταν αναπόφευκτο να της προκαλέσει σημαντικές ζημιές. Όλες οι τράπεζες είχαν μεγάλες τοποθετήσεις σε ομολογίες χρυσού του ελληνικού κράτους.

Για το ελληνικό κράτος η κατάσταση όμως ήταν μη αναστρέψιμη, η υποτίμηση της στερλίνας και η κατάρρευση των παγκοσμίων αγορών αναγκάζουν την κυβέρνηση, για να παραμείνει στον «χρυσό κανόνα», να την εγκαταλείψει και να συνδέσει τη δραχμή με το αμερικανικό δολάριο. Το 1932, ο Βενιζέλος αναγκάζεται καθυστερημένα να εγκαταλείψει τον «χρυσό κανόνα» και να υποτιμήσει τη δραχμή. Το ελληνικό κράτος κήρυξε πτώχευση, στάση πληρωμών και ολόκληρο σχεδόν το τραπεζικό σύστημα έφτασε στα πρόθυρα της κατάρρευσης.⁴⁷

Μετά το 1932, ο βασικός στόχος της τράπεζας ήταν ο περιορισμός με κάθε τρόπο, του ανταγωνισμού στην ελληνική τραπεζική αγορά, ένα στόχο που φαινόταν να αποδέχεται και η κυβέρνηση. Η επιθετική της πολιτική θα την καταστήσει τον απόλυτο κυρίαρχο της αγοράς, με την κατάκτηση πρωτοφανών για τα διεθνή δεδομένα μεριδίων αγοράς. Στα τέλη του μεσοπολέμου το 60% των καταθέσεων και χορηγήσεων των εμπορικών τραπεζών θα βρίσκεται υπό τον άμεσο έλεγχο της. Αυτό έγινε δυνατό γιατί εμφανιζόταν σε όλη τη διάρκεια της κρίσης ως η μοναδική αξιόπιστη οικονομική δύναμη στη χώρα που μπορούσε να εξασφαλίσει τη σταθερότητα του συστήματος.⁴⁸

Το Μάιο του 1929, μια από τις μικρότερες τράπεζες, η Αγγλοαμερικάνικη, δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της. Αυτό το γεγονός συνοδεύτηκε από μια μαζική απόσυρση καταθέσεων, κυρίως από τα μικρά τραπεζικά ιδρύματα, και επιτάχυνε και την πτωτική τάση που ήδη είχε αρχίσει να εμφανίζει το Χρηματιστήριο. Η Εθνική, μετά από προτροπή της κυβέρνησης, πήρε την πρωτοβουλία, παραμερίζοντας την Τράπεζα της Ελλάδος, και τέθηκε επικεφαλής συνδικάτου, μαζί με την Τράπεζα Αθηνών, την Ιονική, την Τράπεζα ανατολής, την Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδας, τη Λαϊκή και την Βιομηχανίας. Το συνδικάτο αυτό ανέλαβε να συνδράμει τις μικρές τράπεζες, και ταυτόχρονα θα παρέμβαινε στο Χρηματιστήριο με

⁴⁶ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 412

⁴⁷ Κ. Κωστής, ο.π., σελ.418

⁴⁸ Κ. Κωστής, ο.π., σελ.420

20 εκατομμύρια, εφόσον συνεχιζόταν η πτήση των τιμών. Μόνη η ανακοίνωση της κίνησης αυτής στάθηκε ικανή να ηρεμήσει τους καταθέτες των μικρών τραπεζών. Δεν μπόρεσε όμως να συγκρατήσει το Χρηματιστήριο, και για εκεί χρειάστηκε και νέα παρέμβαση. Τον Ιούνιο του 1929 το σκηνικό επαναλαμβάνεται, με στόχο τις μεσαίες, αυτή τη φορά τράπεζες. Στα τέλη του μήνα η Εθνική παραμερίζοντας και πάλι την Τράπεζα της Ελλάδος θα προχωρήσει σε ενίσχυση όλων των τραπεζών με προβλήματα.⁴⁹

Μετά από αυτή τη συγκυρία, παίρνει την πρωτοβουλία να σχηματίσει ένα «συνδικάτο ασφαλείας» που το αποτελούσαν 17 τράπεζες-μέλη της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών μαζί με την Τράπεζα της Ελλάδος αυτή τη φορά. Ο στόχος της Ένωσης ήταν η «συμφωνία επί των όρων εργασιών των μελών αυτής», σύμφωνα με τον Ι. Δροσόπουλος πρόεδρου του Διοικητικού Συμβουλίου της και Διοικητή της Εθνικής.

Η πρώτη κίνηση της Ε.Ε.Τ., ήταν η ομαλή εκκαθάριση της Τράπεζας Θεσσαλίας. Τη σκυτάλη πήρε η Τράπεζα Βιομηχανίας, που ήταν μια σημαντικού μεγέθους τράπεζα. Παρά τη στήριξη της Εθνικής και υλικά, αλλά και με δηλώσεις των στελεχών της Τράπεζας της Ελλάδας και της Εθνικής Τράπεζας, παρόλα τα σχέδια συγχώνευσης της με την Τράπεζα Λακωνίας και την Τράπεζα Ελληνικής Εμπορικής Πίστεως, σε σχήμα όπου θα ήταν επικεφαλής η Εθνική, οδηγήθηκε και αυτή σε εκούσια εκκαθάριση. Το μοτίβο αυτό θα συνεχιστεί και για άλλες περιπτώσεις, και η Εθνική, σαν επικεφαλής του συνδικάτου, θα συνεχίσει τις σταθεροποιητικές παρεμβάσεις, ειδικά στο Χρηματιστήριο.

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα φαίνεται, λοιπόν, να έχει αποκτήσει δυο «δανειστάς εσχάτης προσφυγής», και δυο τράπεζες που παρέμβαιναν για τη σταθεροποίηση της χρηματαγοράς και της κεφαλαιαγοράς, την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας και την Τράπεζα της Ελλάδας. Από αυτές τις δύο, μόνο η Τράπεζα της Ελλάδος είχε καθήκον να αναλάβει αυτόν τον ρόλο. Γιατί οι τράπεζες αντιμετώπιζαν την κεντρική τράπεζα με αρνητική διάθεση; Γιατί γνώριζαν ότι οποιαδήποτε στροφή προς αυτήν, θα σήμαινε την νομιμοποίηση του ελέγχου που αυτή θα μπορούσε να τους ασκήσει. Όσο η Εθνική μπορούσε να παρέχει τις ίδιες υπηρεσίες, κάτι που έκανε στο παρελθόν, και συνέχιζε να κάνει και τώρα, δεν υπήρχε κανένας λόγος να μην την προτιμήσουν. Οι εμπορικές τράπεζες θα συνεχίσουν να το κάνουν αυτό μέχρι και το 1932 που πλέον η Εθνική θα έχει φτάσει σε τέτοια κατάσταση που δεν θα μπορεί να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις τους.⁵⁰

Ο κεντρικός και παράλληλος ρόλος της με την Τράπεζα της Ελλάδος, φαίνεται και από την διατήρηση σε αυτήν σημαντικών καταθέσεων από τις υπόλοιπες τράπεζες. Το ότι η Εθνική πρόσφερε τόκο για αυτές τις καταθέσεις ενώ η Τ.τ.Ε δεν μπορούσε να κάνει κάτι τέτοιο, της έδινε το πλεονέκτημα, αλλά και δείχνει τους παράλληλους ρόλους των δυο ιδρυμάτων. Ακόμη και το 1931 που με νόμο οι εμπορικές τράπεζες πρέπει να διατηρούν μέρος από τα διαθέσιμα τους, αυτές προτιμούν την Εθνική

⁴⁹ Κ. Κωστής, ο.π., σελ.421

⁵⁰ Κ. Κωστής, ο.π., σελ.431

Τράπεζα. Από τη πλευρά της η Εθνική έλπιζε στην σταθερότητα του πιστωτικού χώρου, αλλά και στην διατήρηση του κύρους της, σαν το πρώτο και βασικό τραπεζικό ίδρυμα στην χώρα. Παράλληλα, είχε και κάποια οφέλη που ενίσχυαν την θέση της στο χώρο των εμπορικών τραπεζών. Πολύ σύντομα αυτές οι ενισχύσεις των διαφόρων τραπεζών θα τις οδηγήσουν στο να εγκαταστήσουν, όπως είναι φυσικό, στελέχη της Εθνικής στα διοικητικά τους συμβούλια, και μεγάλα πακέτα μετοχών τους στο χαρτοφυλάκιο της, ούτως ώστε, στα τέλη του μεσοπολέμου, σχεδόν το σύνολο των εμπορικών τραπεζών να βρίσκεται με κάποιο τρόπο κάτω από τον έλεγχο της Εθνικής.

Η Εθνική αλλά και η Κυβέρνηση, ήθελε μέσω της Έλληνικής Ένωσης Τραπεζών, να αναλάβει την εξυγίανση και την οργάνωση της βιομηχανίας. Αυτός ήταν ο μόνος τρόπος να μπορέσουν να επιτευχθούν οι στόχοι της βιομηχανικής πολιτικής της κυβέρνησης. Και για τον σκοπό αυτό η κυβέρνηση ήταν διατεθειμένη να δεχτεί πολλά από τα αιτήματα των τραπεζών, όπως τα έθετε η Ελληνική Ένωση Τραπεζών και ουσιαστικά να δεχτεί την δημιουργία ενός καρτέλ τραπεζών.⁵¹

Στα μέσα του Απριλίου του 1932 η ελληνική οικονομία έχει φτάσει στον πάτο της ύφεσης. Τα συναλλαγματικά αποθέματα της Τράπεζας της Ελλάδος είχαν πια εξαντληθεί και ήταν πλέον ξεκάθαρο ότι η δόση του δημόσιου χρέους τον Μάιο δεν θα μπορούσε να εξυπηρετηθεί. Από το Μάρτιο όλες οι τράπεζες είχαν κληθεί να στείλουν εγγράφως τις απόψεις τους, και όλοι οι γενικοί διευθυντές τραπεζών ήταν κατηγορηματικοί ότι δεν υπήρχε άλλη λύση από την εγκατάλειψη της σταθεροποίησης, εκτός από την Διοίκηση της Εθνικής. Ο Βενιζέλος συγκάλεσε σύσκεψη του ίδιου με την Τράπεζα της Ελλάδος και την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, και τις διοικήσεις των άλλων μεγάλων τραπεζών. Τα φαντάσματα του πληθωρισμού καταδίωκαν και κυβέρνηση και τραπεζίτες. Όλοι προσπαθούσαν να βρουν τον τρόπο να αντιμετωπιστεί ο πληθωρισμός. Εφ'όσον όμως, η Ελλάδα εγκατέλειπε την σύνδεση του νομίσματος της με τον χρυσό, ο πληθωρισμός ήταν αναπόφευκτος, και δεν υπήρχε πλέον άλλη επιλογή. Στα τέλη του Απριλίου η Ελλάδα προχώρησε σε πτώχευση.⁵²

Η θέση των τραπεζών, την στιγμή εκείνη, ήταν το ίδιο άσχημη όσο και αυτή του δημοσίου. Η διαφορά ήταν ότι το ελληνικό δημόσιο σταμάτησε να εξυπηρετεί το χρέος του, μια επιλογή που οι τράπεζες δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν, χωρίς να πάνουν να υπάρχουν. Η θέση των τραπεζών ήταν πάρα πολύ δύσκολη γιατί οι υποχρεώσεις τους σε συνάλλαγμα είχαν αυξηθεί και έφταναν τον Ιούνιο του 1932 το 40% των τραπεζικών καταθέσεων. Η υποτίμηση της δραχμής πολλαπλασίαζε τις υποχρεώσεις τους. Για παράδειγμα στις 25/04/1932 η τιμή του δολαρίου ήταν 78 δραχμές και τον Ιούνιο έφτασε τις 148, διπλασιάζοντας σχεδόν τις υποχρεώσεις των τραπεζών. Ταυτόχρονα το πάγωμα της εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους παγίδευε ένα μεγάλο μέρος του ενεργητικού τους που είχε επενδυθεί σε ομόλογα χρυσού, του ελληνικού κράτους. Η Εθνική βρισκονταν σε ακόμη χειρότερη θέση, με άνοιγμα όσο

⁵¹ Κ. Κωστής, ό.π., σελ.434

⁵² Κ. Κωστής, ο.π., σελ.461

το αντίκρισμα των συναλλαγματικών της υποχρεώσεων, γιατί είχε δανείσει στην Τράπεζα της Ελλάδας για κάλυψη της κυκλοφορίας 5 εκατομμύρια δολάρια. Η επιστροφή τους πλέον με τις νέες τιμές συναλλάγματος ήταν αδύνατη γιατί θα κλονιζόταν πλέον η Κεντρική τράπεζα. Τελικά, το δημόσιο αναγκάστηκε να αναλάβει να καλύψει το μεγαλύτερο μέρος της διαφοράς που προέκυπτε από την υποτίμηση ώστε να μπορέσουν οι τράπεζες να συνεχίσουν να υπάρχουν.

Στην εποχή μέχρι το τέλος του μεσοπολέμου οι τράπεζες θα προσπαθούν να αποσβέσουν τις ζημιές που άφησαν τα χρόνια της κρίσης και να επιβιώσουν, περιμένοντας να έρθουν οι καλύτερες μέρες. Το κράτος έχει πια μια πιο δυνατή κεντρική τράπεζα για να εφαρμόσει τις πολιτικές του, και μόνο η Εθνική Τράπεζα θα αποτελεί ακόμα μέρος τους, λόγω του μεγέθους της, των δανειοδοτήσεων που του παρέχει (1,9 εκατομμύρια λίρες το 1932 υπό μορφή προκαταβολών για δημόσια έργα), και της σταθερότητας που μπορούσε να διαχέει στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα.⁵³

6. Προπολεμική Περίοδος 1933-1940

Η ελληνική οικονομία μετά το 1932 κάνει στροφή, επιδιώκοντας την αυτάρκεια. Αυτό διευκόλυνε την ανάκαμψη της και οι επιδόσεις της, παρ' όλη την πολιτική αστάθεια μπορούν να χαρακτηριστούν αξιοσημείωτες. Οι συναλλαγματικοί έλεγχοι και οι έλεγχοι εξωτερικού εμπορίου δημιούργησαν το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρούσε η οικονομία. Η πολιτική των Φιλελευθέρων ακολουθήθηκε όλο αυτό το διάστημα. Ακόμη και το 1936, ο Μεταξάς δεν άλλαξε τις γενικότερες κατευθύνσεις τις οικονομικής πολιτικής. Ειδικότερα στον τραπεζικό χώρο, καμία ουσιαστική παρέμβαση δεν πραγματοποιήθηκε προκειμένου οι τράπεζες να κατευθύνουν τα κεφάλαια τους σε τοποθετήσεις σύμφωνες με την κρατική πολιτική, αλλά αντίθετα αφήθηκαν να λειτουργούν με βάση τους δικούς τους όρους στο πλαίσιο της νομισματικής πολιτικής που χάραζε η Τράπεζα της Ελλάδος. Απλά, τα εργαλεία πίεσης και διαμόρφωσης του κλίματος (κεντρική τράπεζα, Αγροτική Τράπεζα, Ταχυδρομικά ταμειυτήρια), θα ενισχυθούν ακόμη περισσότερο σε σύγκριση με το παρελθόν.

Ο τομέας όπου σημειώθηκε η πιο επιτυχημένη κρατική παρέμβαση ήταν ο πρωτογενής. Η αγροτική οικονομία από το 1933 έως και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο φαίνεται να ξεπερνά τα προβλήματα της, και οι αποδόσεις γης γνωρίζουν συνεχή αύξηση. Πρέπει όμως να λάβουμε υπ' όψη ότι είναι ακόμα σε πολύ χαμηλά επίπεδα, χαμηλότερα ακόμα και σε σύγκριση με τις γειτονικές βαλκανικές χώρες και τα εισοδήματα των αγροτών είναι κάτω από το ανεκτό επίπεδο διαβίωσης. Ίσως όμως αυτή η αισιόδοξη εικόνα να έδειχνε ότι η αγροτική οικονομία έβρισκε τον δρόμο να

⁵³ Κ. Κωστής, ο.π., σελ.468

ξεφύγει από την αποτελμάτωση της. Όμως, κατά τον ίδιο χρόνο, τα χρέη των αγροτών προς ιδιώτες, χωρίς να λογαριάσουμε δηλαδή τα χρέη τους προς την Α.Τ.Ε., το κράτος, τους συνεταιρισμούς και την Εθνική Τράπεζα, υπολογίστηκαν στο 20% κατά μέσο όρο του συνόλου της κινητής και ακίνητης περιουσίας των αγροτών.⁵⁴ Η υπερχρέωση είναι βέβαια άνισα κατανομημένη με την Βόρεια Ελλάδα να έχει το μεγαλύτερο μέρος των χρεών αυτών.

Η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου προχώρησε σε ρύθμιση των χρεών αυτών, κάτι που ετοιμαζόταν ήδη από τα χρόνια της ύφεσης. Η Εθνική με τη κυβέρνηση Βενιζέλου ήδη, είχε δεχτεί πρόταση για μετατροπή των βραχυπρόθεσμων γεωργικών δανείων σε πενταετή δάνεια.⁵⁵ Τελικά το 1937 δέχτηκε να παραγραφεί ένα μεγάλο μέρος των αγροτικών δανείων που υπήρχαν από πριν την ίδρυση της Αγροτικής, και να μετατρέψει σε μακροχρόνια ένα άλλο μέρος. Η προθυμία της να προχωρήσει σε κάτι τέτοιο βέβαια δεν είχε καμία σχέση με την σχέση της τράπεζας με την όποια κυβέρνηση και την πολιτική της. Μάλλον, είχε γίνει κατανοητή η αδυναμία των αγροτών να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους αυτές.⁵⁶ Έτσι, η διευκόλυνση της αποπληρωμής των δανείων αυτών είχε περισσότερο να κάνει με την ελπίδα ότι με αυτό τον τρόπο, ίσως της επιστρεφόταν ένα μέρος του κεφαλαίου που είχε διαθέσει, κάτι που σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν αδύνατο. Παρ' όλο που ήδη από το 1929 η δικαιοδοσία των αγροτικών δανείων ανήκει στην Αγροτική τράπεζα, η Εθνική εμφανίζεται μέχρι το τέλος του μεσοπολέμου να προσπαθεί να εισπράξει οφειλές, και κάθε χρόνο φαίνεται να αποσβένει σημαντικά ποσά, από αυτή τη κατηγορία δανείων.

Η βιομηχανία της χώρας την εποχή του μεσοπολέμου άνηκε στο συντριπτικό της μέρος σε αυτό που ονομάζεται «ελαφρά βιομηχανία» δηλαδή ασχολείται με την παραγωγή καταναλωτικών προϊόντων. Γι αυτό και η ζήτηση κεφαλαίων αφορούσε στην πλειονότητα βραχυπρόθεσμες πιστώσεις. Οι τράπεζες προσαρμόζονται αντίστοιχα, το 1914 η σχέση μεταξύ μακροπρόθεσμων πόρων (προθεσμιακές καταθέσεις, ίδια κεφάλαια, και ομολογιακά δάνεια που είχαν συναφθεί στο εξωτερικό) και βραχυπρόθεσμων (πόρων καταθέσεις όψεως και ταμιευτηρίου) ήταν 70 προς 30. Το 1932 η ίδια σχέση είχε αλλάξει σε 20 προς 80. Ανάλογα άλλαξε και το παθητικό τους ώστε να συγκροτείται από βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις. Η βιομηχανία δεν ήταν όμως σε θέση να αναπτυχθεί με τους ρυθμούς που θα επέτρεπαν να απορροφηθούν εργασιακά οι πληθυσμοί των πόλεων. Η ανεργία στα αστικά κέντρα ήταν ήδη ψηλή. Όπως είπαμε, η αγροτική οικονομία όπου απασχολούνταν το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού οδηγούνταν σε αδιέξοδο, και η φυγή από την επαρχία έκανε χειρότερη την ανεργία. Η ανάπτυξη μιας βιομηχανίας που θα μπορούσε να απορροφήσει αυτούς τους ανέργους παρέμενε ευσεβής πόθος. Παράλληλα τα μεταναστευτικά εμβάσματα, τα οποία από τα μέσα της δεκαετίας του 20 είχαν αρχίσει να μειώνονται, μετά το 1932

⁵⁴ Κ. Κωστής, Αγροτική οικονομία και Γεωργική Τράπεζα, Όψεις της ελληνικής οικονομίας στο μεσοπόλεμο (1919-1928), Τα τεκμήρια, Αθήνα 1990, σσ. 104-105

⁵⁵ Α.Ε.Τ., 49/1, σ.50

⁵⁶ Κ. Κωστής, Ιστορία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος 1914-1940, σελ. 491

είχαν μειωθεί πάρα πολύ.⁵⁷ Ο μεσοπόλεμος είναι η εποχή στη διάρκεια της οποίας διαμορφώνεται η αντίληψη για στενότητα κεφαλαίων και την εγγενή φτώχεια της ελληνικής γης.

Λόγω της στενότητας χρήματος το Ελληνικό δημόσιο είχε αλλάξει πλέον τρόπο χρηματοδότησης των δημοσίων έργων. Παρείχε τις εγγυήσεις και τα έργα προχωρούσαν με απευθείας δανειοδότηση, από την Εθνική Τράπεζα και το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο.

Σε όλη αυτή τη περίοδο η Εθνική Τράπεζα μπορεί να παραμένει μη ανταγωνίσιμη σε σχέση με τις άλλες ιδιωτικές ελληνικές τράπεζες, έχει όμως απέναντι της πλέον την Αγροτική Τράπεζα και το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, που διαθέτουν σημαντικά πλεονεκτήματα, ειδικά στον τομέα της συλλογής καταθέσεων. Στο πλαίσιο της ελληνικής οικονομίας, το μέγεθος της βέβαια είναι πολύ μεγάλο. Το ύψος του ισολογισμού της είναι περίπου το ίδιο με το ύψος του κρατικού προϋπολογισμού. Αλλά και πέρα από αυτόν τον δείκτη οι παρεμβάσεις της στην ελληνική οικονομία είναι πάντα μεγάλης και ουσιώδους σημασίας. Στις κρίσεις του 1936 και του 1938 θα παίζει ξανά τον ρόλο του δανειστή της τελευταίας ελπίδας, προσφέροντας στον τραπεζικό χώρο την σταθερότητα. Ωστόσο δεν έχει πια την πρωτοβουλία των κινήσεων και είναι υποχρεωμένη να λαμβάνει υπόψη της μηχανισμούς που βρίσκονται έξω από τον άμεσο έλεγχο της.

Πέρα από τον χώρο της λιανικής τραπεζικής, αρχίζει να αυξάνει τα ποσοστά της και στην επενδυτική τραπεζική, αυξάνοντας το χαρτοφυλάκιο της σε τίτλους, παρ' όλο που το ασταθές κλίμα της εποχής δεν της επιτρέπει να ακινητοποιήσει πάρα πολύ μεγάλα κεφάλαια σε τίτλους. Διατηρεί πάντα τα από παλιά συμφέροντα της στις σιδηροδρομικές εταιρίες, στην ατμοπλοΐα, στην Διώρυγα της Κορίνθου. Πλέον συμμετέχει στην Ανώνυμο Ελληνική Εταιρία Εναερίων Συγκοινωνιών, και στην Ανώνυμη Ελληνική Τηλεφωνική Εταιρία, και αυξάνει σιγά σιγά την συμμετοχή της σε ελληνικές εταιρίες που θα αναλάμβαναν ως υπεργολάβοι τα προγραμματισμένα μεγάλα έργα. Οι κινήσεις της αυτές βοηθούν τον σχηματισμό της «Ένωσης Ελληνικών Εργοληπτικών Εταιριών» από εταιρίες που θα μπορούσαν πλέον με την βοήθεια της τράπεζας να ανταγωνιστούν επί «ίσοις όροις» τους ξένους υποψήφιους εργολάβους για τα μεγάλα έργα.⁵⁸

Η τράπεζα αντιμετωπίζει συσσωρευμένες ζημιές και είναι υποχρεωμένη να κάνει οι μεγάλες αποσβέσεις. Οι μεγάλοι κρατικοί οργανισμοί της κλέβουν συνεχώς κομμάτια των καταθέσεων. Φαίνεται όμως να ξεπερνά αυτές τις μεγάλες δυσκολίες με μεγαλύτερη ευκολία απ' ό,τι οι υπόλοιπες τράπεζες, και προσπαθεί να επεκτείνει το δίκτυο της. Είχε καταφέρει να επικρατήσει των υπολοίπων εμπορικών τραπεζών αλλά το τίμημα ήταν μεγάλο.

⁵⁷ Κ. Κωστής, ο.π., σελ 473

⁵⁸ Κ. Κωστής, ο.π., σελ. 485

Α. Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Με την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι εμπόλεμες οικονομίες άρχισαν να υιοθετούν όλο και περισσότερο παρεμβατικές πολιτικές, λόγω της ανάγκης χρηματοδότησης των πολεμικών δαπανών και αντιμετώπισης των συνακόλουθων μακροοικονομικών ανισορροπιών.

Σε σχέση με την έκρυθμη διεθνή κατάσταση, η Ελλάδα μπήκε στο πόλεμο με μια σχετική δημοσιονομική και νομισματική σταθερότητα, παρά την απότομη κάμψη της βιομηχανικής παραγωγής το 1940. Μάλιστα το ισοζύγιο πληρωμών το 1939-1940 εμφάνιζε και βελτίωση λόγω της αύξησης των συναλλαγματικών εισροών από την ναυτιλία που ευνοήθηκε από την αύξηση ναύλων λόγω πολεμικών συνθηκών. Στην πορεία βέβαια, η βελτίωση αυτή εξανεμίστηκε από την αύξηση των τιμών εισαγομένων αγαθών.

Η μαζική ψυχολογία ανασφάλειας τους τελευταίους μήνες πριν την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου οδήγούσε σε σπασμωδικές αναλήψεις καταθέσεων, μέχρι που η έναρξη του πολέμου ανάγκασε την επιβολή έκτακτων μέτρων. Το Γενικό Συμβούλιο της Εθνικής Τράπεζας της 1^{ης} Νοεμβρίου 1940, το πρώτο μετά την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου, διεξάγεται μέσα σε πατριωτική ατμόσφαιρα. Κατά τις επόμενες συνεδριάσεις, αποφασίζονται η οικονομική ενίσχυση των στρατευθέντων υπαλλήλων, η συμβολή της Τράπεζας σε διάφορους εράνους, και η δωρεά ενός κινητού χειρουργείου στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό. Ο Διοικητής της Τράπεζας Α. Κοριζής κλήθηκε από τον Γεώργιο Β΄ να αναλάβει την πρωθυπουργία μετά τον ξαφνικό θάνατο του Ι. Μεταξά, και την τράπεζα ανέλαβε ο συνδιοικητής Κ. Ζαβιτζιάνος. Στις 18 Απριλίου μετά την επίθεση της Γερμανίας ο Α. Κοριζής αυτοκτονεί, αφού έχει τηλεφωνικά αφήσει τις οδηγίες του στην γραμματέα του Ζαβιτζιάνου για τα μέτρα που έπρεπε να λάβει η Εθνική Τράπεζα σχετικά με τις εξαρτημένες σε αυτήν βιομηχανίες, και ειδικότερα για τις πολεμικές.⁵⁹

1. Κατοχή

Η προτεραιότητα εκείνες τις στιγμές για την Τράπεζα ήταν η προστασία της περιουσίας της. Η καθαρή συνολική περιουσία της Εθνικής στον απολογισμό της χρήσεως του 1940 (ακίνητα, μετοχές, ομολογίες, χρυσός και ξένα συναλλάγματα) εκτιμόταν σε 2,2 δισεκατομμύρια προπολεμικές δραχμές, ή 2,2 εκατομμύρια αγγλικές χρυσές λίρες. Με το ξέσπασμα του πολέμου μέρος της περιουσίας είχε μεταφερθεί την Τρίπολη σε ειδικά κατασκευασμένο για την περίπτωση θησαυροφυλάκιο. Κατά την εκκένωση της χώρας η Εθνική παραδίδει στην Τράπεζα της Ελλάδος 10 κιβώτια

⁵⁹ Γ. Παγουλάτος, Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος 1940-2000, σελ. 28

με χρυσά και ασημένια νομίσματα αξίας 12.000 χρυσών λιρών, και 6 κιβώτια με διάφορα πολύτιμα αντικείμενα του Πανελληνίου Εράνου Κοινωνικής Πρόνοιας, ώστε να τα μεταφέρει σε ασφαλές μέρος. Όντως μεταφέρθηκαν στα θησαυροφυλάκια στο Ηράκλειο της Κρήτης όπου όμως τα βρήκαν οι Γερμανοί, τα κατάσχισαν και τα έστειλαν στην Γερμανία. Η Εθνική μετά από μακρινή δικαστική διεκδίκηση κατόρθωσε να πάρει πίσω και να επιστρέψει μόνο τα 6 κιβώτια του Πανελληνίου Εράνου το 1943. Αντίστοιχες λεηλασίες συνέβησαν σε πολλά υποκαταστήματα της Εθνικής, ειδικά στην Βόρεια Ελλάδα, απ όπου εκλάπησαν περιουσιακά στοιχεία και της Τράπεζας αλλά και πελατών της.⁶⁰

Το νόμισμα μέχρι την κατάληψη της χώρας από τους Γερμανούς ήταν υπό έλεγχο, αλλά από τον Απρίλιο του 1940 ξεκίνησε μια ραγδαία ανοδική πορεία των τιμών. Η Εθνική Τράπεζα όπως και όλο το τραπεζικό σύστημα έπρεπε να αντιμετωπίσει τις συνθήκες εξαιρετικά αποδυναμωμένο. Προετοιμαζόμενη για τα επαπειλούμενα η Διοίκηση της Εθνικής κατάλαβε ότι κάπως έπρεπε να προστατεύσει την περιουσία της τράπεζας από τις δυνάμεις κατοχής. Ξεκίνησαν λοιπόν να επενδύουν μυστικά, μεθοδικά και όσο πιο γρήγορα γινόταν τα διαθέσιμα της τράπεζας σε υγιείς αξίες όπως βιομηχανικούς τίτλους και ακίνητα, μειώνοντας τα διαθέσιμα της στο χαμηλότερο ποσοστό όλων των προηγούμενων δεκαετιών και αυξάνοντας σημαντικά τις εμπράγματα ασφάλειες.

Με αυτό το σχέδιο θα προστατευόταν τα περιουσιακά στοιχεία της τράπεζας από τον υπερπληθωρισμό αλλά και θα εμπόδιζαν ένα μεγάλο κομμάτι του εθνικού πλούτου να περιέλθει στις δυνάμεις κατοχής, ή σε ξένους επιχειρηματικούς ομίλους, σε κερδοσκόπους και σε μαυραγορίτες. Η όλη προσπάθεια κρατήθηκε μυστική, πράγμα στο οποίο βοήθησε και η μη δημοσίευση ισολογισμών και η μη σύγκληση συνελεύσεων μετόχων σε όλη την διάρκεια της Κατοχής, με το πρόσχημα ότι υπήρχε πρόβλημα επικοινωνίας με τους μετόχους. Ούτως ή άλλως μετά το 1928 η Εθνική είχε στραφεί στην επενδυτική τραπεζική και είχε συμμετοχή σε πολλές επιχειρήσεις, με ενεργή ανάμειξη στην διοίκηση τους. Οι εξαγορές αυτές μετοχών είχαν γίνει χωρίς εκταμίευση ρευστού, αλλά με συμψηφισμό προϋφιστάμενων οφειλών προς την Τράπεζα, κεφαλαιοποίηση δηλαδή χρεών. Η αγορά μετοχών ήταν πολύ δύσκολη έως αδύνατη, γιατί το Χρηματιστήριο είχε κλείσει για μεγάλο διάστημα. Η τράπεζα έπαιρνε τις μετοχές κατευθείαν από τους ιδιοκτήτες.

Αντίστοιχα, και τα ακίνητα που η Τράπεζα αποκτούσε, ήταν κατά κανόνα αυτά στα οποία είχε εγγράψει κάποια υποθήκη. Ο τότε διοικητής σε απολογισμό του υπολογίζει ότι αποκτήθηκαν έτσι πάνω από 20 σημαντικά ακίνητα, παρά τα απειλητικά προς την Διοίκηση της Εθνικής έγγραφα του υπουργού Οικονομικών της Κατοχής Γκοτζαμάνη.⁶¹

⁶⁰ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 47

⁶¹ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 50

Κατάλογος Εταιριών που αποκτήθηκαν την περίοδο 1940-1944

Ετος	Εταιρία
1940	Νεα Ελληνική Βιομηχανία Υφαντουργικών Προϊόντων
1941	Ανώνυμος Ασφαλιστική Εταιρία Βαλκανική
>>>	Γεωργική Εταιρία Λεσίμι
>>>	Γεωργική Εταιρία Ξυνιάς
>>>	Γεωργική & Βιομηχανική Εταιρία Διόνυσος
>>>	Εταιρία Διαχειρίσεως Ακινήτων (ΕΔΑ)
>>>	Κεραμευτική Εταιρία Λαυρίου ΑΚΕΛ
>>>	Εταιρία Βιομηχανίας Σοκολάτας Ιρις
>>>	Εταιρίας Βιομηχανίας Ελαίων, Σαπώνων, Οίνος & Οινοπνευματωδών (ΒΕΣΟ)
>>>	Εταιρία Τεχνητής Μετάξης ΕΤΜΑ
>>>	Εταιρία Χρωματουργείων Πειραιώς Σ.Α. Οικονομίδης & Σια
>>>	Εταιρία Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων
>>>	Εταιρία Λιπασμάτων
>>>	Εταιρία Χρωματουργείων Πειραιώς
>>>	Γενική Εταιρία Τσιμέντων Ηρακλής
>>>	Εταιρία Τσιμέντων Τιτάν
>>>	Εταιρία Οινοπνευματοποιίας
>>>	Ανώνυμος Εταιρία Καμπάς
>>>	Εταιρία Οίνων & Οινοπνευμάτων
>>>	Εταιρία Γεωργικής Βιομηχανίας
>>>	Εταιρία ΒΙΟ
>>>	Εταιρία Ζυθοποιίας και Βυνοποιίας Κάρολος Φιξ
>>>	Εταιρία Ηλεκτρικών Λαμπτήρων
>>>	Εταιρία Επιχειρήσεων
>>>	Εταιρία Πειραιϊκή-Πατραϊκή
>>>	Εταιρία Χρυσαλλίς
>>>	Εταιρία Υπεγγύων Προσόδων
>>>	Εταιρία Βέρμιον
>>>	Εταιρία Ελληνικής Εριουργίας
>>>	Ελληνική Ηλεκτρική Εταιρία
>>>	Διεθνής Εταιρία Μεταλλείων
>>>	Εταιρία Ραδιοπηγών Καμένων Βούρλων
>>>	Εταιρία Γενικών Ασφαλειών «Εθνική»
>>>	Εταιρία Κ.Α.Αλεξόπουλος
1942	Α.Ε. Ανθρακωρυχείων & Μεταλλείων
>>>	Διεθνής Εταιρία Μεταλλείων
>>>	Ανώνυμος Ξενοδοχειακή Εταιρία Κ.Τσιώμος
>>>	Α.Ε. Ξενοδοχειακή & Ιαματικών Πηγών Καραντάνη
>>>	Ανώνυμος Υφαντουργική Εταιρία Αθηνών
1943	Εταιρία Αποξηράνσεων & Εκμεταλλεύσεων Λυσιμαχία
>>>	Βιομηχανική Εταιρία Φεωργικών Προϊόντων ΕΒΙΓΕΠ
1944	Εταιρία Ιατρικών Σανατορίων, Αναρρωτηρίων, Ξενοδοχείων «Θεοξένια»
>>>	London & Rhodesian Land Mining Co
>>>	Νησιωτική Εταιρία Γενικού Εμπορίου

Πηγή: Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Πρακτικά Γενικού Συμβουλίου ΕΤΕ

Η πολιτική αυτή των επενδύσεων αύξησε σημαντικά το ενεργητικό και συνέβαλε αποφασιστικά στην μείωση των χρηματικών διαθεσίμων, που η Τράπεζα θεωρούσε βάρος γιατί τα κατέτρωγε ο πληθωρισμός. Η ισορροπία όμως ήταν λεπτή γιατί η Τράπεζα έπρεπε να ελαχιστοποιήσει τα χρηματικά διαθέσιμα, χωρίς να κινδυνεύει να βρεθεί σε αδυναμία να εφοδιάσει το σύστημα με την αναγκαία ρευστότητα, όταν με το τέλος της Κατοχής αυτό θα χρειαζόταν.

Από τις πρώτες κιόλας μέρες της Κατοχής, διάφοροι ιταλικοί και γερμανικοί όμιλοι προέβαλλαν αξιώσεις εναντίον επιχειρήσεων συμφερόντων της Τράπεζας. Η Διοίκηση δέχονταν πιέσεις από τις πολιτικές και στρατιωτικές κατοχικές αρχές να παραδώσει μετοχές επιχειρήσεων. Οι πιέσεις αυξάνονταν όλο και περισσότερο, και με όλο μεγαλύτερη ωμότητα, με τελεσιγραφικές προθεσμίες, με εισβολές στα γραφεία και με απειλές χρήσης βίας κατά της Διοίκησης και στελεχών της Τράπεζας.⁶² Στις πιέσεις αυτές τα στελέχη και η Διοίκηση της Τράπεζας απαντούσαν με διαβήματα και διαμαρτυρίες προς τις αρχές, με απειλές παραίτησης, με προσπάθειες παρέλκυσης και κωλυσιεργίες όπου έκριναν ότι ήταν εφικτό και με τακτικές υποχωρήσεις. Η αντίσταση της Τράπεζας ήταν αποτελεσματική σε ορισμένες περιπτώσεις, ανεπιτυχής σε άλλες.

Οι μετοχές της ΠΥΡΚΑΛ για παράδειγμα αφαιρέθηκαν δια της βίας από τον γερμανό αξιωματικό που συνόδευε την μεταφορά τους από την Τρίπολη προς την Αθήνα, για να γίνει ο αναγκαστικός εκπλειστηριασμός τους, όπως είχε διαταχθεί. Με αντίστοιχους τρόπους πολλές από τις βιομηχανίες στις οποίες είχε συμφέροντα η Εθνική, ελέγχονται πλέον από τους Γερμανούς και τους Ιταλούς. (Βωξίτες Δελφών, Βωξίτες Παρνασσού, Λοκρίς Νικέλιον, ΠΥΡΚΑΛ κα). Κάποιες περιπτώσεις στις οποίες η αντίσταση είχε αποτέλεσμα, ήταν αυτές της Ελληνική Εταιρία Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων και της Νέας Αωνόμου Εταιρίας Διόρυγος Κορίνθου. Επίσης η Διοίκηση της Τράπεζας αρνιόταν να συμμετέχει σε πολεμικές βιομηχανίες, σε εξαγωγές μεταλλευμάτων, σε έργα υδροηλεκτρικών εγκαταστάσεων στον Αλιάκμονα και στον Βόδα και γενικότερα σε επιχειρήσεις που είχαν σκοπό την εξυπηρέτηση των πολεμικών σκοπών του Άξονα.

Τον Μάιο του 1941 απειλήθηκε η κατάσχεση ολόκληρου του θησαυροφυλακίου της Τράπεζας. Βλέποντας ότι οι πιέσεις δεν θα σταματούσαν και ότι ίσα-ίσα κλιμακώνονταν οι πράξεις βίας, από τις δυνάμεις του Άξονα, αποφασίστηκε να ξεκινήσουν συνομιλίες με την Deutsche Bank, η οποία κρατούσε μια πολιτικά πιο ουδέτερη στάση έναντι της στενότητας συνδεδεμένης με το ναζιστικό καθεστώς Dresdner Bank. Επίσης, με την Deutsche Bank η Εθνική είχε συνεργαστεί προπολεμικά. Οι δυο τράπεζες μετά από διαπραγματεύσεις υπέγραψαν τον Ιούνιο του 1941, συμφωνητικό που προέβλεπε «την σύσταση διμερούς ελληνογερμανικής επιτροπής, υπό την προεδρία του διοικητή της ΕΤΕ, για την εξέταση των προοπτικών ανάπτυξης στενότερων οικονομικών σχέσεων μεταξύ των δύο ιδρυμάτων». Η

⁶² Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 146

ελληνική μεριά έκανε διάφορες προτάσεις όπως για εκβιομηχάνιση, εκμετάλλευση των υδατοπτώσεων, εξόρυξη λιγνίτη και μεταλλευμάτων, και ανάπτυξη των γεωργικών καλλιεργειών. Η συμφωνία ήταν ότι εάν κάποιες από τις προτάσεις θεωρούνταν κατάλληλες, τότε οι δυο πλευρές θα προχωρούσαν σε συνεργασία για την πραγματοποίηση της επένδυσης. Η συμφωνία αυτή καθ' αυτή, δεν προχώρησε ποτέ. Άλλωστε δεν είχε γίνει με την προοπτική να υλοποιηθεί. Ήταν ένας τρόπος «άμυνας» της Τράπεζας απέναντι σε επεμβάσεις γερμανικών επιχειρηματικών παραγόντων που απειλούσαν τα περιουσιακά στοιχεία και την αυτοτέλεια της Εθνικής.⁶³ Τέτοια προστασία δεν μπορούσε να παρασχεθεί από τις εγχώριες κατοχικές κυβερνήσεις. Η τακτική αυτή κίνηση απέδωσε και το καλοκαίρι του 1941 μετά από παρέμβαση την Deutsche Bank κατά τις συνομιλίες κορυφής των δυνάμεων του Άξονα, ζητήθηκε από τις Ελληνικές αρχές να σεβαστούν την αυτοτέλεια της Εθνικής, κάτι που οδήγησε στον αισθητό περιορισμό των πιέσεων και των επεμβάσεων στην λειτουργία της Τράπεζας από τους Γερμανικούς κύκλους. Όχι όμως και από τους Ιταλικούς αντίστοιχους. Τον Μάιο του 1942, ο Διοικητής της ΕΤΕ δήλωσε ότι ύστερα από αρνήσεις της Διοίκησης να παραχωρήσει σε ιταλικούς κύκλους τις μετοχές ορισμένων εταιριών, για εξουδετερωθούν οι αυξανόμενες ιταλικές πιέσεις, η Τράπεζα είχε επιδιώξει την επανασύνδεση των σχέσεων της με της Banca Commerciale Italiana.⁶⁴ Για παράδειγμα, πριν από τον πόλεμο η Εθνική είχε ξεκινήσει εργασίες για την εύρεση και εκμετάλλευση πετρελαιοειδών στην Ήπειρο. Η ιταλική εταιρία AGIP πίεζε για την εκχώρηση των σχετικών δικαιωμάτων, αλλά η Τράπεζα αρνιόταν.

Ένα άλλο θέμα που απασχολούσε τη διοίκηση της Τράπεζας ήταν ο σχεδιασμός για τις κινήσεις που θα έπρεπε να αναληφθούν μετά το τέλος του πολέμου.⁶⁵ Αποφασίστηκε λοιπόν να συσταθεί μια επιτροπή οικονομοτεχνικών ειδικών με αντικείμενο τα προβλήματα της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης. Η επιτροπή απαρτίστηκε από τεχνοκράτες και καθηγητές του Πανεπιστημίου και του Πολυτεχνείου, και της ανατέθηκε η μελέτη της παραγωγικής δομής της χώρας με έμφαση τις φυσικές πηγές ενέργειας και τις πλουτοπαραγωγικές δυνάμεις που θα έπρεπε να αξιοποιηθούν μετά το τέλος του Πολέμου. Η επιτροπή δυστυχώς λειτούργησε για μερικούς μόνο μήνες γιατί οι κατοχικές δυνάμεις επέβαλλαν άλλη διοίκηση στην Τράπεζα. Έστω για αυτό το λίγο διάστημα όμως, η επιτροπή πρόλαβε να καταλήξει σε κάποια γενικότερα συμπεράσματα, συνιστώντας την οργάνωση στη χώρα της λεγόμενης «μειζονος ηλεκτρικής ενεργειακής οικονομίας» και την ίδρυση ενός «εθνικού δικτύου μεταφοράς της ενέργειας» που να εξυπηρετεί όλη την Ελλάδα.⁶⁶

Τον Μάιο του 1942 η Εθνική υποχρεώθηκε, μετά από πολλές διαπραγματεύσεις και προσπάθειες να το αποφύγει, να χορηγήσει «προσωρινό δάνειο» 2 δισεκατομμυρίων

⁶³ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 70

⁶⁴ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 71

⁶⁵ Αρχ. Αποστολοπούλου-Γεωργιάδη, «Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος κατά τον Πόλεμο και την Κατοχήν», σελ. 10

⁶⁶ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 54

δραχμών τριετούς διάρκειας προς το δημόσιο, για να χρηματοδοτηθούν τα έξοδα της Κατοχής. Τον Ιούνιο του 1942 ακολούθησε καινούργιο «προσωρινό» δάνειο 1 δισεκατομμυρίου και τον Σεπτέμβριο τρίτο «προσωρινό» των 500 εκατομμυρίων.

Τα δημόσια ελλείμματα όλο και μεγάλωναν και οι τιμές των αγαθών αυξάνονταν ανεξέλεγκτα. Το ίδιο συνέβαινε και για τις χρηματιστηριακές τιμές. Οι κατοχικές κυβερνήσεις βρήκαν μια λύση σε αυτό το πρόβλημα. Υποχρέωναν την δωρεάν εκποίηση μετοχών υπέρ του Δημοσίου. Η άποψη τους ήταν ότι η αύξηση της προσφοράς των τιμών θα ασκούσε σταθεροποιητική επίδραση στις χρηματιστηριακές τιμές. Τον Δεκέμβριο του 1942, η κατοχική κυβέρνηση υποχρέωσε και τις τράπεζες, σαν ανώνυμες εταιρίες, σε μια υποχρεωτική αύξηση κεφαλαίου 10%, υπέρ του δημοσίου (στις άλλες ανώνυμες εταιρίες το ποσοστό ήταν 20%).

Εν των μεταξύ υπήρχε ένα άλλο ανοικτό μέτωπο ανάμεσα στις δυνάμεις κατοχής και την Διοίκηση της Τράπεζας. Όπως είπαμε ο Διοικητής της Τράπεζας ήταν ο Α. Κοριζής ο οποίος είχε γίνει πρωθυπουργός, μετά τον θάνατο του Μεταξά και αυτοκτόνησε μετά την εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα. Ο «διευθύνων» την Τράπεζα Κ. Ζαβιτζιάνος ήταν τυπικά συνδιοικητής. Με πάτημα την συμπλήρωση της κενής θέσης η κατοχική κυβέρνηση πίεζε για να εγκαταστήσει τον δικό της συνδιοικητή, τον Γ. Μερκούρη και να προωθηθεί ο Κ. Ζαβιτζιάνος στην θέση του Διοικητή. Η Γενική Συνέλευση και η Διοίκηση έκανε προσπάθειες εξουδετέρωσης της υποψηφιότητας του Μερκούρη, οπότε τελικά το καθεστώς επέλεξε τη λύση της άμεση παρέμβασης και παραβίασης της αυτοτέλειας της Τράπεζας και με διάταγμα του υπ. Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών Γκοτζαμάνη, το Ιανουάριο του 1943, διορίστηκε ο Μερκούρης στη κενή θέση του Διοικητή. Βέβαια αμέσως παραιτήθηκε ο Ζαβιτζιάνος σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την παραβίαση του καταστατικού. Στην συνέχεια παραιτήθηκε όλο το Συμβούλιο της Τράπεζα πλην δυο μελών.

Ο Μερκούρης πέθανε τον Νοέμβριο του 1943 και τον διαδέχθηκε ο Δημ. Λυμπερης. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από αδρανοποίηση των θεσμικών λειτουργιών της Τράπεζας, η οποία σταδιακά μεταβάλλονταν σε όργανο ικανοποίησης των οικονομικών και πολιτικών αξιώσεων των αρχών, σε αντίθεση με την προηγούμενη Διοίκηση, που κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες, διαμόρφωσε και πραγματοποίησε μια ευέλικτη και ρεαλιστική πολιτική προστασίας των συμφερόντων της Τράπεζας.

Πέρα από τις γερμανικές και ιταλικές κατοχικές αρχές, που πίεζαν για εκχώρηση μετοχών επιχειρήσεων ενδιαφέροντος τους, η Τράπεζα είχε να αντιμετωπίσει τις πιέσεις της κατοχικής κυβέρνησης, για χρηματοδότηση του δημοσίου με διάφορους τρόπους. Αρχικά, η κυβέρνηση ζητούσε την εκποίηση ομολογιών και μετοχών, ώστε να συγκρατηθούν οι χρηματιστηριακές τιμές και να αναχαιτισθούν οι αυξήσεις των τιμών των τροφίμων και άλλων ειδών πρώτης ανάγκης. Στην συνέχεια, οι πιέσεις αυτές έγιναν πιο συγκεκριμένες, με τις κρατικές αρχές να διεκδικούν την χρηματοδότηση του δημοσίου από τις τράπεζες και τον δανεισμό χρεογράφων ιδιοκτησίας των τραπεζών, προς το κράτος. Τον Οκτώβριο του 1943, η Τράπεζα

υποχρεώθηκε σε εκποίηση μετοχών των Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων, της Εμπορικής Τράπεζας, της Τράπεζας της Ελλάδος και των Τσιμέντων Ηρακλής. Στις 14 Οκτωβρίου ο Γ. Μερκούρης είχε εισηγηθεί τον «οικειοθελή δανεισμό» του 40% του χαρτοφυλακίου τίτλων της Τράπεζας προς την κυβέρνηση. Ουσιαστικά, πρότεινε την αναγκαστική εκχώρηση τίτλων, τους οποίους στην συνέχεια, η κυβέρνηση θα μπορούσε να ρευστοποιήσει για να καλύψει τις χρηματοδοτικές της ανάγκες, αλλά και σαν μέσο για την ανάσχεση της ραγδαίας ύψωσης των τιμών του Χρηματιστηρίου, που είχε μπει σε ένα φαύλο κύκλο συνεχών ανατιμήσεων. Βιομήχανοι, έμποροι, και παραγωγοί πουλούσαν τα εμπορεύματα τους σε τιμές που ξεπερνούσαν κατά πολλές χιλιάδες φορές τις προπολεμικές τιμές, και επένδυναν στην συνέχεια τις πληθωριστικές δραχμές σε χρυσό και χρηματιστηριακές αξίες, ανεβάζοντας ακόμα πιο πάνω τις τιμές. Από τις 17 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 4 Οκτωβρίου 1943, η τιμή της χρυσής λίρας εκτοξεύτηκε από τις 400.000δρχ. στις 685.000δρχ. Η πολιτική αυτή όμως, ήταν ιδιαίτερα αμφίβολης αποτελεσματικότητας. Ουσιαστικά, έδινε την δυνατότητα στους κατεξοχόν συναλλασσόμενους και κατέχοντες εσωτερική πληροφόρηση εκείνη τη περίοδο, δηλαδή μαυραγορίτες, γερμανόφιλους και δωσίλογους του περιβάλλοντος της κατοχικής κυβέρνησης, να κερδοσκοπήσουν με την τιμή της χρυσής λίρας, βάζοντας παράλληλα στην τσέπη τους, μεγάλα τμήματα του χαρτοφυλακίου τίτλων των τραπεζών και ανωνύμων εταιριών.⁶⁷

Οι αντιδράσεις για αυτή την αναγκαστική εκποίηση της περιουσίας της Εθνικής ήταν μεγάλες. Ο Μερκούρης επέμενε στην προσπάθεια του να αποσπάσει την έγκριση του Γενικού Συμβουλίου της τράπεζας. Τότε, διευθυντές τμημάτων, προϊστάμενοι υπηρεσιών και εκπρόσωποι εργαζομένων εισέβαλαν στην αίθουσα συνεδριάσεων παραβιάζοντας την πόρτα, και δήλωσαν ότι οι υπάλληλοι θα αρνηθούν να παραδώσουν τα χρεόγραφα, και ακόμα και αν έρθει νόμος για την επιβολή της εκποίησης, θα αρνηθούν να εφαρμόσουν το νόμο. Η αποφασιστικότητα της παρέμβασης ανάγκασε τον Διοικητή να αναλάβει να δηλώσει στην κυβέρνηση ότι ο τρόπος αυτός δανεισμού δεν μπορεί να γίνει δεκτός.⁶⁸ Η αντίδραση των ανωτέρων στελεχών της τράπεζας εναντίον του Γενικού Συμβουλίου, οδήγησε την επομένη, στην επιβολή ποινών επίπληξης σε όλους όσους είχαν διακόψει την συνεδρίαση. Σαν απάντηση πραγματοποιήθηκε στην παλιά αίθουσα συναλλαγών την Τράπεζας μεγάλη συγκέντρωση διαμαρτυρίας υπαλλήλων για το ζήτημα της εκχώρησης των χρεογράφων, και στην συνέχεια σε κάποια άλλη στιγμή, εκπρόσωποι του προσωπικού εισέβαλλαν στο γραφείο του Μερκούρη και στο σπίτι του Λυμπέρη για να τους υποχρεώσουν με «απειλές κατά της ζωής των» να σταματήσουν τις εκποιήσεις.⁶⁹ Η αντίσταση του προσωπικού έφτασε μέχρι την άρνηση εκτέλεσης εντολών, απόκρυψη στοιχείων και εγγράφων, εξαφάνιση κλειδιών και οτιδήποτε μπορούσε να χρησιμεύσει στην προσπάθεια προστασίας της τράπεζας.

⁶⁷ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 82

⁶⁸ Πρακτικά ΔΣ/ΓΣ, ΕΤΕ/ΕΤΕΑ, 15.Οκτ.1943

⁶⁹ Πρακτικά ΔΣ/ΓΣ, ΕΤΕ/ΕΤΕΑ, 16.Οκτ.1943

Σύμφωνα με γραπτή μαρτυρία της Αρχοντούλας Αποστολοπούλου, που ήταν γραμματέας στη Διοίκηση για δεκαετίες, με ευθύνη και προσωπικό κίνδυνο 2-3 ανώτερων στελεχών, που ακολουθούσαν εντολές του παραιτηθέντος Ζαβιτζιάνου, χρυσός που είχε αγοραστεί από τα διαθέσιμα της Τράπεζας για να καλύψει δαπάνες συντήρησης προσωπικού αποκρύφτηκε από την κατοχική Διοίκηση, παρόλο που η πράξη αυτή επέσειε ποινή θανάτου. Αργότερα μέρος αυτού του χρυσού εκποιήθηκε πάλι μυστικά από τα στελέχη αυτά, ώστε να αγοραστούν μετοχές ζωτικών για την χώρα επιχειρήσεων.⁷⁰

Η κυβέρνηση και οι συνεργάτες της συνέχιζαν τις πιέσεις προσπαθώντας να φέρουν τις Τράπεζες οικειοθελώς να συμφωνήσουν και να υπογράψουν μια συμφωνία που θα της επέτρεπε να συνεχίσει την εκχώρηση των περιουσιακών τους στοιχείων. Η συνδυασμένη άρνηση ανώτερων στελεχών σε όλες τις τράπεζες δεν επέτρεπε στα αντίστοιχα συμβούλια να αποφασίσουν θετικά. Έτσι η κυβέρνηση, έλυσε τον γόρδιο δεσμό, με τρία νομοθετήματα και στις 26 Οκτωβρίου 1943 τερμάτισε τις διαπραγματεύσεις, και υποχρέωσε τις τράπεζες να παραδώσουν στην Τράπεζα της Ελλάδος μέσα σε 24 ώρες μέχρι του 50% του συνολικού ύψους από τα χρεόγραφα που όριζε το υπουργείο Οικονομικών.⁷¹

Από κει και μετά και μέχρι την κατάρρευση του κατοχικού καθεστώτος είναι μια περίοδος απόλυτης κατάπτωσης της Τράπεζας. Στις συνεδριάσεις του Γενικού Συμβουλίου η κριτική προς τη Διοίκηση είναι ανύπαρκτη. Προς το τέλος της Κατοχής, γίνεται φανερό ότι το κύριο μέλημα των μελών του Συμβουλίου είναι στην κυριολεξία η προσωπική τους επιβίωση, καθώς οι δυνάμεις του Άξονα υποχωρούν και η αλλαγή του καθεστώτος είναι προ των πυλών. Προς το τέλος του 1943 με 1944, η έλλειψη ρευστότητας ήταν πλέον κορυφαίο, επιτακτικό πρόβλημα. Ο μηδενισμός των εργασιών της Τράπεζας, παράλληλα με τη διόγκωση των δαπανών σίτισης και μισθοδοσίας του προσωπικού και άλλα ελλείμματα, ζητούσαν λύση. Το Συμβούλιο της Εθνικής κατέληξε σε δύο δυνατότητες, είτε δανεισμό από το κράτος, είτε εκποίηση περιουσιακών στοιχείων της Τράπεζας. Ο πυρήνας του διλήμματος συνδεόταν με τον προβλεπόμενο χρόνο λήξης της εμπόλεμης κατάστασης. Η συζήτηση διαρκούσε και επανέρχονταν στο Διοικητικό Συμβούλιο, χωρίς αποτέλεσμα. Σταδιακά όμως, η αβεβαιότητα για την τελική έκβαση του πολέμου, αντικαταστάθηκε από την πεποίθηση ότι οι πιθανότητες ήττας των δυνάμεων του Άξονα συνεχώς αυξάνονταν, πράγμα που επέτεινε ακόμα περισσότερο την αναποφασιστικότητα και ευθυνοφοβία του κατοχικά διορισμένου Συμβουλίου.⁷²

Αρχές του 1944, και το κύριο μέλημα είναι η επιβίωση της Τράπεζας η οποία πλέον δεν έχει καμία ρευστότητα. Ο πόλεμος φαίνεται να τελειώνει, αλλά αν η Τράπεζα θα αντέξει μέχρι τότε, δεν μπορεί να το υπολογίσει κανείς. Φτάνοντας ο Ιούνιος 1944, το

⁷⁰ Αρχ. Αποστολοπούλου- Γεωργιάδη, «Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος κατά τον Πόλεμο και την Κατοχήν», σελ. 15

⁷¹ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 88

⁷² Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 92

Συμβούλιο αρχίζει να φοβάται για πιθανές ποινικές ευθύνες, έναντι της Τράπεζας, και αποφασίζει να μην ρευστοποιεί περιουσιακά στοιχεία παρά μόνο για την κάλυψη τρεχουσών αναγκών. Μια άλλη δυνατότητα, η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου, θα αφαιρούσε από την Εθνική Τράπεζα τον ιδιάζοντα χαρακτήρα της, όχι σαν ιδιωτικό ή κρατικό, αλλά σαν «Ελληνικό Κοινωνικό» ίδρυμα. Χαρακτήρας που απορρέει από το γεγονός ότι οι μετοχές της Τράπεζας ανήκουν κυρίως σε κοινωφελή ιδρύματα. Η λύση αυτή, λόγω και της απουσίας Γενικής Συνέλευσης των μετόχων, απαιτούσε νομοθετική ρύθμιση, και άρα την συναίνεση της κυβέρνησης, διαδικασίες ιδιαίτερα χρονοβόρες. Η κωλυσιεργία συνεχίζεται τον Ιούνιο και τον Ιούλιο του 1944. Η κατάσταση είναι πλέον απελπιστική. Τα έξοδα του προσωπικού της Τράπεζας (μισθοί, βοηθήματα, τρόφιμα) από μήνα σε μήνα υπερδιπλασιάζονται. Οι εισηγήσεις των διευθυντικών στελεχών πίεζαν να αποκλειστεί η λύση της εκποίησης περιουσιακών στοιχείων, γιατί από τη μία δεν θα έλυναν το πρόβλημα, και από την άλλη, η στέρηση της Τράπεζας από ένα σημαντικό μέρος του χαρτοφυλακίου της, θα είχε σαν αποτέλεσμα την απώλεια «μέρους και της αίγλης και του κύρους της, αλλά το και σοβαρότερον, και της δυνάμεως της να επηρεάζει τας μεγαλύτερας επιχειρήσεις της χώρας εξ'ων πολλά κέρδη αποκομίζει κατά τας μετ'αυτών συναλλαγάς της»⁷³

Ο κόμπος έχει φτάσει στο χτένι, και αποφασίζεται να πουληθεί το τελευταίο κομμάτι από τις μετοχές που είχε η Τράπεζα της «Πειραιϊκής-Πατραϊκής Βιομηχανίας Βάμβακος», μιας εταιρίας με την οποία η τράπεζα είχε πολύ στενή σχέση και τέσσερα μέλη του Διοικητικού της Συμβουλίου ήταν εν ενεργεία στελέχη της Εθνικής. Τότε ξέσπασε το σκάνδαλο, γιατί η μεθόδευση ήταν οι μετοχές να πουληθούν σε φιλοκυβερνητικό επενδυτή, και όχι στον ιδιοκτήτη ο οποίος και προσφερόταν να τις αγοράσει, με ορτίον την επαναγορά τους στην ίδια τιμή από την Εθνική μέσα σε ένα χρόνο. Το προσωπικό της Εθνικής, ενθαρρυμένο από την γενική πεποίθηση της επικείμενης κατάρρευσης της κατοχικής κυβέρνησης, αρνήθηκε να κάνει τις απαιτούμενες ενέργειες παράδοσης των τίτλων και έκδοσης του γραμματίου είσπραξης του τιμήματος. Έτσι ο διοικητής αναγκάστηκε να προχωρήσει στην πώληση τους μέσω υποκαταστήματος.

Για όλες τις Ελληνικές Τράπεζες η τελευταία περίοδος της Κατοχής ήταν μια πορεία κατάρρευσης. Ενδεικτικά η αξία των συνολικών τραπεζικών καταθέσεων από 14.000.000 λίρες τον Δεκέμβριο του 1940, είχε συρρικνωθεί σε 186,7 χρυσές λίρες τον Οκτώβριο του 1944. Τελικά μετά από πιέσεις όλων των τραπεζών οι οποίες δεν μπορούσαν να συνεχίσουν, η κυβέρνηση Ράλλη από τις 27 Σεπτεμβρίου τους χορήγησε δάνειο για τη μισθοδοσία του προσωπικού, και από το τέλος του 1944 μέχρι και το 1945 ανέλαβε την μισθοδοσία η Τράπεζα της Ελλάδος.⁷⁴

⁷³ Κ. Δ. Μάνος, «Απόψεις και γνώμη επί των μέσων προς αντιμετώπισιν της παρουσιαζομένης σήμερον στενότητας χρηματικών μέσων εις την Εθνικήν Τράπεζαν», 24.07.1944

⁷⁴ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 104

Συμμετοχή της ΕΤΕ (%) στο μετοχικό κεφάλαιο επιχειρήσεων ανά κλάδο, 1900-1945

Κατηγορία Επιχειρήσεων	1900	1915	1930	1939	1945
Τραπεζικός τομέας	4,33	5,74	6,36	9,42	10,93
Σιδηρόδρομοι	7,78	5,10	13,20	21,33	20,07
Ναυτιλία	-	13,09	10,20	12,00	22,81
Οινοπαραγωγή	-	0,16	2,53	3,61	22,36
Βιομηχανία	-	2,70	4,03	6,40	24,05
Ορυχεία-Μεταλλεία	-	-	51,66	1,94	0,94
Οικοδομικός κλάδος	-	-	10,64	11,40	21,61
Ηλεκτρισμός	0,80	0,16	16,58	22,19	14,71
Κλωστοϋφαντουργία	-	-	17,29	6,39	5,23
Ασφάλειες	-	-	-	-	30,00
Διάφορες	13,98	7,89	16,25	19,41	26,31

Πηγή: Some Views on the Economic Problem of Greece, as developed by the Governor of the National Bank of Greece, at his meeting with the Porter Mission on 23.01.1947, Ιστορικό Αρχείο ΕΤΕ, ΑΙΣ32ΥΙΦ33

2.Απελευθέρωση

Μετά την απελευθέρωση η χώρα βρέθηκε σε ένα οικονομικό χάος, με κατεστραμμένες υποδομές, εξαρθρωμένο το δίκτυο μεταφορών, με καθαρό εθνικό εισόδημα και βιομηχανική παραγωγή σε επίπεδα χαμηλότερα από το ένα τρίτο των προπολεμικών, με τη γεωργική παραγωγή να σέρνεται, τα λιμάνια ναρκοθετημένα, το φοροσυλλεκτικό σύστημα διαλυμένο, την πολιτική εγκληματικότητα να εξαπλώνεται, την ανεργία να καλπάζει και τον πληθυσμό εξαθλιωμένο από την πείνα και τις κακουχίες. Αργότερα ακολούθησε η οδυνηρή περιπέτεια του εμφυλίου. Ο πεινασμένος πληθυσμός κρατήθηκε την ζωή χάρη στην διεθνή βοήθεια, κάτω από τον οργανισμό United Nations Relief and Rehabilitation Administration, γνωστό ως UNRA.

Η Απελευθέρωση βρήκε την Εθνική, όπως και όλες τις τράπεζες άλλωστε, με εκμηδενισμένα λόγω υπερπληθωρισμού τα στοιχεία του ενεργητικού και παθητικού της, με εξαίρεση τα ακίνητα και τον χρυσό. Επιπτώσεις λόγω Κατοχής υπήρξαν και στην λειτουργία του δικτύου της Εθνικής, ξεκινώντας από τη διακοπή της επικοινωνίας με τα περισσότερα υποκαταστήματα. Τα υποκαταστήματα Καβάλας, Σερρών, Δράμας, Αλεξανδρούπολης, Ξάνθης, Κομοτηνής και Ελευθερούπολης διέκοψαν την λειτουργία τους, λόγω βουλγάρικης κατοχής, και μεταφέρθηκαν στην Θεσσαλονίκη, ενώ τα υποκαταστήματα Διδυμοτείχου, Ορεστιάδας και Σουφλίου συγκεντρώθηκαν στο Διδυμότειχο. Προσωπικό από 46 καταστήματα είχε μεταφερθεί

στην Αθήνα, ενώ για μεγάλο διάστημα η τύχη πολλών υποκαταστημάτων ιδίως στην Βόρεια Ελλάδα παρέμενε άγνωστη.⁷⁵

Η κυβέρνηση Παπανδρέου συγκρότησε τη νέα Διοίκηση της Εθνικής τον Νοέμβριο του 1944. Στην πρώτη συνεδρίαση του νέου Γενικού Συμβουλίου ο τέως διοικητής Αλ. Διομήδης, δήλωσε: *«ημπορώ να σας δώσω την απόλυτον βεβαίωσιν, ότι καμμία διοίκησης της Τραπεζής δεν έθεσε σκοπόν την δημιουργίαν κερδών. Η Εθνική Τράπεζα εις τα 100 χρόνια ζωής της ουδέποτε απετέλεσε επιχείρησιν κερδοσκοπικήν, αλλ' υπήρξεν ένα κοινωφελές ίδρυμα με ιδιάζοντα χαρακτήρα, και αυτό έκαμε το μεγαλείον και την δύναμιν της [...] Τα κέρδη της δεν ήταν ποτέ περισσότερα των όσων εχρειάζετο δια να καλύψη τας δαπάνας της και δια να σχηματίση τα αποθεματικά εκείνα τα οποία της έδιδον την δύναμιν τα συντελή εις τον εκπολιτισμόν του τόπου και να προάγη όλους τους κλάδους της παραγωγής».* (Πρακτικά Γενικού Συμβουλίου, 29.11.1944, Ιστορικό αρχείο ΕΤΕ, Α1Σ3Υ3)

Παράλληλα με τους νέους Διοικητές και Γενικό Συμβούλιο της Τράπεζας, με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του Μαρτίου 1945, τροποποιήθηκε το καταστατικό ώστε να προχωρήσει σε ένα τρόπο διοίκησης συμβατό με την κρατούσα πρακτική των μεγάλων πιστωτικών ιδρυμάτων του εξωτερικού. Ο διοικητής δεν θα είχε πια την απόλυτη εξουσία και δεν θα μπορούσε να φέρνει το συμβούλιο προ ειλημμένων αποφάσεων.

Ολόκληρη η περίοδος από την Απελευθέρωση μέχρι το τέλος του 1952 χαρακτηρίστηκε από έντονη πολιτικο-οικονομική αστάθεια και αγωνιώδη προσπάθεια νομισματικής σταθεροποίησης και ανασυγκρότησης της οικονομίας. Οι οικονομικές συναλλαγές εξακολουθούσαν να γίνονται με την χρυσή λίρα ή με αγαθά πρώτης ανάγκης να υποκαθιστούν το νόμισμα. Η ελληνική οικονομία έφτασε τα προπολεμικά της επίπεδα μόλις το 1950. Παρ' όλα αυτά και σε αντίθεση με τις εκτεταμένες καταστροφές των εθνικών υποδομών (γέφυρες, λιμάνια, δρόμοι, σιδηροδρομικό δίκτυο, Διώρυγα της Κορίνθου κλπ), ελληνική βιομηχανία σε μεγάλο βαθμό έσωσε σε μεγάλο βαθμό τις πάγιες εγκαταστάσεις της. Πολύ μεγαλύτερες καταστροφές είχαν ορισμένοι κλάδοι οι οποίοι είχαν περάσει στον έλεγχο των δυνάμεων κατοχής, όπως χημικές βιομηχανίες, μηχανολογικές επιχειρήσεις και τα ορυχεία.

3. Νομισματική σταθεροποίηση μετά τον πόλεμο 1945-1947

Βασικό μέλημα των κυβερνήσεων μετά την Απελευθέρωση ήταν η νομισματική σταθεροποίηση. Στην Τράπεζα της Ελλάδος διοικητής ήταν ο Κυριάκος Βαρβαρέσος και συνδιοικητής ο Ξενοφών Ζολώτας. Η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου αλλά και η τότε διοίκηση της Εθνικής Τράπεζας, υποστήριξαν τις απόψεις Ζολώτα. Ο Ζολώτας

⁷⁵ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 116

υποστήριζε την άμεση εισαγωγή μεγάλων ποσοτήτων όλων των απαραίτητων αγαθών από το εξωτερικό, την απεριόριστη ανταλλαξιμότητα της δραχμής σε ξένο συνάλλαγμα, εν προκειμένω χάρτινες λίρες Αγγλίας και δολάρια, σε σταθερή τιμή, ώστε να επιστρέψει η εμπιστοσύνη στο νόμισμα. Μόνο μετά την αποκατάσταση αυτής της εμπιστοσύνης θα μπορούσε να επιβληθεί έλεγχος συναλλάγματος. Όπως πίστευε ο Ζολώτας : *«Ο μόνος τρόπος για να θεραπευθεί [ο πληθυσμός από τη μανία των χρυσών λιρών] είναι η δήλωση ότι με το νέο νόμισμα θα δύναται να αποκτήσει αντίστοιχον αριθμόν λιρών»*. Το σκεπτικό ήταν ότι η περιορισμένη νομισματική κυκλοφορία θα απέτρεπε το ενδεχόμενο σοβαρής ζήτησης λιρών, και εντός μηνός ίσως μετά την σταθεροποίηση αντί να αγοράζει ο κόσμος λίρες, θα τις πούλαγε για να κινηθεί στην αγορά. Επιπλέον ο Ζολώτας πρότεινε την ελεύθερη εξαγωγή συναλλάγματος.⁷⁶

Δυστυχώς η ιστορία έδειξε ότι οι ελπίδες, ότι με την ελεύθερη παράλληλη κυκλοφορία δραχμής και χρυσής λίρας, θα σταμάταγε η ζήτηση της δεύτερης ήταν μάταιες. Κατά το μικρό διάστημα που αφέθηκε, όλοι έτρεξαν να ξεφορτωθούν τις δραχμές τους. Σε λίγες μέρες λοιπόν η Τράπεζα της Ελλάδος αναγκάστηκε να επέμβει για να συγκρατήσει την τιμή της χρυσής λίρας και ανέθεσε το έργο αυτό στην Εθνική Τράπεζα. Η αποτυχία της προσέγγισης Ζολώτα, άνοιξε τον δρόμο στην παρεμβατική πολιτική του Κ.Βαρβαρέσου. Απαγορεύτηκαν όλες οι ιδιωτικές συναλλαγές σε χρυσό, χρυσά νομίσματα και συνάλλαγμα, και έδωσε το μονοπώλιο αγοράς και πώλησης χρυσού στην Τράπεζα της Ελλάδας. Ενίσχυσε τον κρατικό έλεγχο των τιμών και προσπάθησε μέσω τις αναδιανομής πλούτου να διορθώσει τις οικονομικές αδικίες της Κατοχής.

Φάνηκε όμως ότι οι ωφελημένοι κατά την διάρκεια του Πολέμου δεν ήταν μόνο μια χούφτα εμποροβιομηχάνων πλουτοκρατών, αλλά και χιλιάδες άλλοι μικροεπιχειρηματίες. Η εξαγγελία φορολόγησης των κατοχικών κερδών προκάλεσε νευρικότητα σε μεγάλα τμήματα του μεσαίου κοινωνικού στρώματος. Η διοίκηση της Εθνικής είχε προσπαθήσει να αποτρέψει την είσοδο των πολιτικών Βαρβαρέσου. Από την αρχή λοιπόν της εφαρμογής του προγράμματος του δεν έκρυψε την δυσαρέσκεια της για το περιεχόμενο του. Το πρόγραμμα περιλάμβανε βαριά φορολόγηση του πλούτου και των υψηλών εισοδημάτων, μισθολογικές αυξήσεις, επιβολή δελτίου διατίμησης στα προϊόντα, αναγκαστική μηνιαία έκτακτη εισφορά «επί ασκούντων εμπόριον, βιομηχανίας, κλπ.». Για τις Τράπεζες ειδικότερα η εισφορά αυτή έφτανε το 25% επί των συνολικών δαπανών του προσωπικού. Αυτό το ποσό με δεδομένο ότι οι τραπεζικές εργασίες είχαν σχεδόν μηδενιστεί, ήταν παράλογο. Το σκεπτικό όμως του Βαρβαρέσου ήταν να αναγκάσει τις τράπεζες να ρευστοποιήσουν περιουσιακά τους στοιχεία. Η Εθνική προσπάθησε να αντιδράσει και να επιτύχει την εξαίρεση της από το νόμο, αλλά μάταια. Λόγω μάλιστα των αντιδράσεων ο Βαρβαρέσος ενδυνάμωσε τον κεντρικό παρεμβατικό ρόλο της Τράπεζας της Ελλάδος, πράγμα για το οποίο δυσαρεστήθηκε ακόμα περισσότερο η Εθνική.⁷⁷

⁷⁶ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 117

⁷⁷ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 120

Η στόχοι της Εθνικής εκείνη την εποχή ήταν η άφθονη χρηματοδότηση της βιομηχανίας, της βιοτεχνίας, της αγροτικής παραγωγής, και του εμπορίου ώστε να ξεκινήσει ξανά η παραγωγική διαδικασία. Οι διοικητές της Εθνικής πίστευαν ότι η σταθεροποίηση της οικονομίας έπρεπε να επιτευχθεί μέσω αύξησης της παράγωγής και έλεγχου των δημοσιονομικών δαπανών. Ο Βαρβαρέσος επιδίωξε να περιορίσει την νομισματική κυκλοφορία και την μετατροπή σε χρυσό, περικόπτοντας την χρηματοδότηση του εμπορίου και της βιομηχανίας.

Η Διοίκηση της Εθνικής πίστευε ότι η περικοπή κεφαλαίων κίνησης από το εμπόριο θα εμπόδιζε την προσφορά αγαθών στα κέντρα κατανάλωσης και άρα θα προκαλούσε αύξηση τιμών. Αντίστοιχα, αμφέβαλλε για την ανάγκη χορήγησης μακροπρόθεσμων πιστώσεων στην βιομηχανία. Χώριζε τις βιομηχανίες σε τρεις κατηγορίες: α, αυτές που συνεργάστηκαν με τον εχθρό, β, αυτές που απλώς συνέχιζαν να εργάζονται, και γ, αυτές που είχαν σταματήσει την λειτουργία τους. Οι πρώτες συσσωρεύσαν στην πλειονότητα τους κολοσσιαία κέρδη, οι δεύτερες συσσωρεύσαν σημαντικά κέρδη και οι τρίτες επωφελήθηκαν από την αύξηση τιμών εφ' όσον διέθεσαν κάποια αποθέματα τους, ή ακατέργαστες πρώτες ύλες ή μερικώς επεξεργασμένα εμπορεύματα. Επί πλέον και οι τρεις κατηγορίες ουσιαστικά απαλλάχθηκαν λόγω των νομισματικών εξελίξεων, από τις δανειακές τους υποχρεώσεις γιατί μπόρεσαν να τις ξεπληρώσουν σε πληθωριστικές δραχμές. Η Τράπεζα λοιπόν πίστευε ότι το ακίνητο κεφάλαιο των βιομηχανικών μονάδων έπρεπε να συγκροτείται αποκλειστικά με δικά τους μέσα, ιδιαίτερα μάλιστα όταν τα κεφάλαια τους είχαν μετατραπεί σε χρυσές λίρες, επιβαρύνοντας την οικονομία, αντί να εξυπηρετήσουν την ανακαίνιση ή την επέκταση των βιομηχανιών.⁷⁸

Για να αποφευχθεί λοιπόν η αύξηση του πληθωρισμού η Εθνική θεωρούσε ότι αυτές οι μακροπρόθεσμες πιστώσεις έπρεπε να χρηματοδοτηθούν αποκλειστικά με εξωτερική βοήθεια. Η νομισματική σταθερότητα βασιζόταν ούτως ή άλλως σε Βρετανικές πιστώσεις γιατί τα δημοσιονομικά έσοδα ήταν ανύπαρκτα, αναπόφευκτα λοιπόν ή κάλυψη των κρατικών δαπανών γίνονταν εκδίδοντας χρήμα. Ένα μεγαλύτερο μέρος της εξωτερικής βοήθειας σε ρευστά κεφάλαια θα μπορούσαν μέσω της Τράπεζας της Ελλάδος να διοχετευθούν στην αγορά και να χρηματοδοτήσουν την παραγωγική δραστηριότητα. Οι Βρετανοί και ο Βαρβαρέσος διαφωνούσαν με αυτήν την άποψη. Πίστευαν ότι μια επεκτατική νομισματική πολιτική θα είχε σαν αποτέλεσμα τη συγκέντρωση των νέων χρηματικών πόρων στα χέρια των ήδη «εχόντων και κατεχόντων», που ήδη εκμεταλλεύονταν την χώρα και τον λαό. Χωρίς φορολογικά βάρη, σε ένα περιβάλλον οικονομικά άναρχο, η οικονομική ολιγαρχία της χώρας θα συγκέντρωνε τεράστια αγοραστική δύναμη και θα αύξανε και τον πληθωρισμό.⁷⁹

Πέρα από τις τράπεζες και άλλοι οικονομικοί παράγοντες αντιδρούσαν στην πολιτική αυτή. Τα διατιμώμενα αγαθά και τα αγαθά που παράγονταν σε αφθονία (π.χ. λάδι),

⁷⁸ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 184

⁷⁹ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 123

εξαφανίστηκαν από την αγορά, μαζεύτηκαν σε αποθήκες και πουλιόνταν στην μαύρη αγορά. Οι βιομηχανικοί παραγωγοί με την σειρά τους επίτηδες καθυστερούσαν να επεξεργαστούν τις πρώτες ύλες που προμήθευε η UNRA για να δημιουργούν ένα κλίμα έλλειψης ώστε να ανεβάζουν τις τιμές. Σε όλους αυτούς προστέθηκαν και οι πιέσεις των εργατικών συνδικάτων και ο Βαρβαρέσος αναγκάστηκε να παραιτηθεί τον Σεπτέμβριο του 1945. Από τον Σεπτέμβριο του 1945 μέχρι τον Ιανουάριο του 1946 η τιμή της χρυσής λίρας στην ελεύθερη αγορά αυξήθηκε κατά 586%.

**Τιμήριθμος κόστους ζωής στην Αθήνα, 1945-1946
(Ιανουάριος – Ιούνιος 1939 = 100)**

1945		1946	
Ιανουάριος	779	Ιανουάριος	15.185
Φεβρουάριος	656	Φεβρουάριος	13.182
Μάρτιος	577	Μάρτιος	13.270
Απρίλιος	796	Απρίλιος	13.612
Μάιος	1.107	Μάιος	13.779
Ιούνιος	1.153	Ιούνιος	13.827
Ιούλιος	1.046	Ιούλιος	13.799
Αύγουστος	1.060	Αύγουστος	13.342
Σεπτέμβριος	1.532	Σεπτέμβριος	13.778
Οκτώβριος	2.381	Οκτώβριος	14.208
Νοέμβριος	3.836	Νοέμβριος	14.708
Δεκέμβριος	7.254	Δεκέμβριος	13.901

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζικής της Ελλάδος, Αθήνα 1978, σελ 259

Η επόμενη νομισματική πολιτική ικανοποιούσε αρκετά τις επιδιώξεις της Εθνικής Τράπεζας γιατί συνιστούσε σε μεγάλο βαθμό επιστροφή στην πολιτική Ζολώτα. Υποτίμησε κατά μεγάλο ποσοστό την δραχμή, επέτρεψε την αγοραπωλησία χρυσού και χρυσών νομισμάτων στο Χρηματιστήριο Αθηνών, στην Τράπεζα της Ελλάδος, και στις κεντρικές τράπεζες σε προκαθορισμένη τιμή. Η πολιτική αυτή του χρυσού κατόρθωσε να αναχαιτίσει την πτώση της δραχμής για ενάμιση περίπου χρόνο.⁸⁰

i.Ομογενείς

Ένα σοβαρό ζήτημα για την Εθνική ήταν οι απαιτήσεις ομογενών μικροκαταθετών των ΗΠΑ, των οποίων οι καταθέσεις, σε δολάρια Αμερικής, είχαν παγώσει κατά τη διάρκεια του Πολέμου. Κάποιοι είχαν έρθει σε συμβιβασμό με την Τράπεζα το 1941 και είχαν αποζημιωθεί. Για τους υπόλοιπους θα έπρεπε η Τράπεζα να πληρώσει σε ισοτιμία δολαρίου, η οποία από τα προπολεμικά επίπεδα του 1/151, είχε φτάσει τον Ιούνιο του '45 το 1/500. Η Εθνική επικαλείτο το ότι δεν είχε πλέον επαρκή

⁸⁰ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 125

συναλλαγματικά αποθέματα, ζητούσε είτε την κάλυψη του διακανονισμού από την Τράπεζα της Ελλάδος, είτε νομοθετική κάλυψη ώστε να μειώσει τα απαιτούμενα ποσά. Τελικά με την τακτική της καθυστέρησης κατόρθωσε να αποζημιώσει τους καταθέτες όταν η συναλλαγματική ισοτιμία δραχμής - δολαρίου είχε σημαντικά βελτιωθεί.

ii.Ελληνική Ένωση Τραπεζών

Κατά τα χρόνια της Κατοχής οι τράπεζες προσπαθούσαν να προστατεύσουν τα συμφέροντα τους έναντι των κρατικών αρχών, μέσω της «Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών». Τώρα όμως με τις τραπεζικές εργασίες στο επίπεδο του μηδέν, και τον κρατικό παρεμβατισμό στο μέγιστο βαθμό, η αποτελεσματικότητα του καρτέλ είχε μειωθεί πολύ και η Εθνική ακολουθούσε τη δικιά της πολιτική. Τελικά η Εθνική και οι άλλες μεγάλες τράπεζες (Τράπεζα της Ελλάδος, Αγροτική, και Εμπορική) οδηγήθηκαν σε αντίθεση με τις μικρότερες τράπεζες μέσα στους κόλπους της Ένωσης.

Η Γενική Συνέλευση του Ιανουαρίου 1945 ήταν οξύτατη και οι μικρότερες τράπεζες ζήτησαν την διάλυση της Ένωσης, καταγγέλλοντας ότι κατά την διάρκεια της Κατοχής δεν υπερασπίστηκε τα συμφέροντα τους. Κατηγόρησαν την Εθνική για προνομιακή μεταχείριση από την Τράπεζα της Ελλάδος εφ' όσον διενεργούσε για λογαριασμό της τελευταίας, αγοραπωλησίες χρυσού, και έπαιρνε προκαταβολές για την μισθοδοσία του προσωπικού της, προνόμια που οι άλλες τράπεζες δεν είχαν.⁸¹

Κατά το διάστημα που ακολούθησε η Εθνική προσπάθησε να λύσει το «τραπεζικό πρόβλημα» μέσω της συγχώνευσης μικρών τραπεζών με τους μεγαλύτερους τραπεζικούς οργανισμούς (Εθνική, Αθηνών και Εμπορική Τράπεζα).

iii.Τράπεζα της Ελλάδος

Η ανεπάρκεια διαθεσίμων κεφαλαίων λόγω της αδυναμίας προσέλκυσης καταθέσεων ήταν το κυριότερο πρόβλημα του τραπεζικού συστήματος κατά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία. Το πρόβλημα συνεχίστηκε και κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1950, παρά το γεγονός ότι από το 1950 (ένα χρόνο μετά τον εμφύλιο) όλοι οι υπόλοιποι οικονομικοί δείκτες της χώρας ξεπέρασαν για πρώτη φορά τα προπολεμικά επίπεδα. Η ασφάλεια και η αγάπη για τον χρυσό είχε σαν συνέπεια την απορρόφηση των αποταμιεύσεων των ιδιωτών σε χρυσές λίρες και σε αγορές ακινήτων, οι οποίες θα έπρεπε να εισρεύσουν στις τράπεζες. Η νοοτροπία αυτή επηρέαζε την ψυχολογία του Έλληνα καταθέτη μέχρι τα τέλη του εικοστού αιώνα. Η συμμετοχή του αποταμιευτικού κοινού στις συνολικές καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα ήταν πολύ μικρότερη του μεγέθους των καταθέσεων που προέρχονταν από ιδιωτικές επιχειρήσεις που χρησιμοποιούσαν καταθέσεις όψεως για να διευκολύνουν τις συναλλαγές τους. Λόγω της συρρίκνωσης των καταθέσεων η Εθνική Τράπεζα

⁸¹ Κ.Κωστής, Συνεργασία και ανταγωνισμός: Τα 70 χρόνια της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, σελ 87-88

βρέθηκε να εξαρτάται από τις πιστώσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, όχι μόνο για την πιστωτική της δραστηριότητα αλλά και για τους μισθοδοσία της.⁸²

Καταθέσεις στις τράπεζες και νομισματική κυκλοφορία σε σχέση με τα προπολεμικά μεγέθη (%)

Έτος (31 Δεκεμβρίου)	Σχέση % ως προς τις συνολικές καταθέσεις του 1938	Αναλογία % των καταθέσεων στη νομισματική κυκλοφορία
1938	100,0	328,6
1946	4,3	28,1
1947	7,8	40,9
1948	10,9	54,7
1949	17,8	62,0
1950	20,4	81,6
1951	26,1	96,4
1952	26,5	88,7

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Τα πρώτα πενήντα χρόνια

Ο νομισματικός παρεμβατισμός και η περιοριστική οικονομική πολιτική (δημοσιονομική και νομισματική και εισοδηματική) των αρχών, και η είσοδος της κεντρικής τράπεζας σε εμπορικές τραπεζικές δραστηριότητες δημιούργησαν ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα στις σχέσεις Εθνικής και Τράπεζας της Ελλάδος. Η σχετική απροθυμία της, για παράδειγμα, να αναλάβει μακροπρόθεσμες βιομηχανικές πιστώσεις, είχαν οδηγήσει, με υπόδειξη της Τράπεζας της Ελλάδος, στην ανάθεση του έργου αυτού στην Κτηματική Τράπεζα. Για πρώτη φορά στην ιστορία της η Τράπεζα της Ελλάδος είχε τόσο μεγάλη ισχύ έναντι των υπολοίπων τραπεζών.

Υπήρχαν πολλοί που υποστήριζαν ότι η δραστηριότητα της Εθνικής Τράπεζας (αλλά και των άλλων μικρότερων τραπεζών) έπρεπε να χρηματοδοτείται από τις ίδιες μέσω ρευστοποιήσεων περιουσιακών στοιχείων αντί να το κάνει η Τράπεζα της Ελλάδος με πληθωριστικές εκδόσεις νέου χρήματος. Αλλά η Εθνική, με τα σχεδόν ανύπαρκτα πλέον κεφάλαια, όπως άλλωστε και οι υπόλοιπες εμπορικές τράπεζες, πιεζόταν κάτω από την εξάρτηση από την κεντρική τράπεζα και την εμπεδωμένη πλέον εξωτραπεζική αγορά χρήματος που αφορούσε τις χρυσές λίρες και υποκαθιστούσε τις εμπορικές τράπεζες.⁸³

Η δυσμενής οικονομική κατάσταση της ΕΤΕ κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1940 αντανάκλασε ένα συνδυασμό αντίξοων συνθηκών, που είχαν να κάνουν όχι μόνο με την αύξηση των δαπανών προσωπικού, την ανεπάρκεια καταθέσεων και

⁸² Τράπεζα της Ελλάδος, Τα πρώτα πενήντα χρόνια, σελ. 296

⁸³ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 137

πιστωτικών εργασιών, και τη συρρίκνωση των περιθωρίων κέρδους ως αποτέλεσμα των ελεγχόμενων επιτοκίων και των άλλων νομισματικών περιορισμών, αλλά και με το ίδιο το διοικητικό κόστος που συνεπαγόταν ο πιστωτικός παρεμβατισμός της Νομισματικής Επιτροπής. Η σύγκριση των εργασιών στο υποκατάστημα Μητροπόλεως της ΕΤΕ με τις αντίστοιχες προπολεμικές είναι χαρακτηριστική. Κατά την προπολεμική περίοδο οι τοποθετήσεις του υποκαταστήματος Μητροπόλεως ανερχόταν σε 3,5 δισεκατομμύρια δραχμές και η όλη εργασία διεξαγόταν με 150 υπαλλήλους που εργάζονταν 6 ώρες ημερησίως. Το 1948 το ίδιο υποκατάστημα είχε τοποθετημένα κεφάλαια (αναγόμενα σε προπολεμικές δραχμές) 400 εκατομμύρια και διεξήγε τις εργασίες του με 200 υπαλλήλους εργαζόμενους επί 8ωρο. Στα επιπλέον εμπόδια, εκτός από τον όγκο των γραφειοκρατικών διατυπώσεων, συμπεριλαμβανόταν οι δυσκολίες στις μεταφορές και τις συγκοινωνίες, η ελαττωμένη παραγωγή και οι δυσχέρειες στις διεθνείς συναλλαγές, που προκαλούσαν αυξημένες καθυστερήσεις στην εκκαθάριση των τραπεζικών υποθέσεων.

4.Τα Αμερικάνικα Κονδύλια και η Ανασυγκρότηση (1947-1952)

Δύο χρόνια μετά την απελευθέρωση και η Ελληνική πραγματικότητα ήταν ακόμη δυσοίωνη. Η οικονομική πολιτική είναι ακόμη επικεντρωμένη στην αντιμετώπιση των προβλημάτων ανοικοδόμησης και των άμεσων βιοτικών αναγκών του πληθυσμού, αφήνοντας ελάχιστους πόντους για την χρηματοδότηση των έργων ανασυγκρότησης.

Η ανασυγκρότηση της περιόδου 1947-1952 δεν θα είχε γίνει δυνατή χωρίς την αμερικάνικη βοήθεια. Αρχικά εισέρευσαν κυρίως τα κονδύλια του Δόγματος Truman (Administration Mission for Aid to Greece – AMAG) το 1947- 48, στα οποία προστέθηκαν και επιμέρους δάνεια πλεονάζοντος συμμαχικού υλικού και πιστώσεις της Export-Import Bank. Από το 1948-1949 άρχισε η εισροή κονδυλίων του Σχεδίου Marshall υπό τον έλεγχο της Economic Cooperation Administration/Greece (ECA/G), που διαδέχθηκε την AMAG. Με την αμερικάνικη χρηματοδότηση η οικονομία άρχισε σταδιακά να ανασυγκροτείται. Οι Αμερικάνοι της AMAG έβλεπαν την Εθνική Τράπεζα σαν τον εκπρόσωπο της εγχώριας καλά δικτυωμένης ολιγαρχίας, μέρος της οποίας είχε πολλαπλασιάσει τον πλούτο της κατά την Κατοχή, και η οποία απειλούσε να καταναείμει τα κεφάλαια της αμερικάνικης βοήθειας προς όφελος της. Για τους Αμερικάνους υπεύθυνους η επιρροή της Εθνικής Τράπεζας έπρεπε να περιοριστεί.

Η Εθνική Τράπεζα όμως συμφωνούσε με τους στόχους της AMAG όσον αφορά τον ισοσκελισμένο προϋπολογισμό, και την αντιμετώπιση του νομισματικού προβλήματος με δημοσιονομικά μέσα. Η Εθνική πίεζε με σκοπό να μπορέσει να διαθέσει ένα μεγαλύτερο ποσοστό στη χρηματοδότηση της βιομηχανίας, που έπαιρνε μόνο ένα 10% από τα πιστωτικά κεφάλαια της Τράπεζας της Ελλάδος. Οι εμποροβιομηχανικοί σύλλογοι, τους οποίους στήριζε η Εθνική, αντιδρούσαν, κατηγορώντας την κυβέρνηση για υπερβολικά περιοριστική οικονομική πολιτική. Σύμφωνα με την

τράπεζα η περιοριστική αυτή πολιτική οδηγούσε τις παραγωγικές μονάδες στην σύναψη δανείων σε χρυσές λίρες στην εξωτραπεζική αγορά, με πολύ άσχημα αποτελέσματα για το ύψος των τόκων αλλά και για το νόμισμα. Η ίδια η ανεπάρκεια των πιστώσεων ήταν ο παράγοντας που περιόριζε την παραγωγή και δημιουργούσε πληθωριστικές συνθήκες στην οικονομία. *«Η βιομηχανία και το εμπόριον έχουν ανάγκην πιστώσεων, διότι εάν δεν είχαν ανάγκην αυτών δεν θα κατέφευγον εις την ελευθέραν αγοράν χρήματος και, το χειρότερον, δεν θα εξηναγκάζοντο να προσφύγουν εις την λειτουργούσαν αγοράν δανείων εις χρυσάς λίρας, με αποτέλεσμα την επιβολήν του χρυσού και εις τα δανειακάς σχέσεις ως κυρίου νομίσματος και την υπερβολικήν ύψωση των τόκων»* Γεώργιος Πεσματζόγλου, 3 Απριλίου 1948.

Το πλαίσιο των πιστωτικών περιορισμών γινόταν όλο και πιο αυστηρό και γραφειοκρατικό. Όπως είναι φυσικό, και οι Τράπεζες γίνονταν αντίστοιχα όλο και πιο ευρηματικές στις παρακάμψεις και παραβιάσεις αυτών των περιορισμών. Για παράδειγμα η Εθνική Τράπεζα ζητούσε να μην χρειάζονται ειδικές επιτροπές από τις οποίες έπρεπε να περάσει, να ελεγχθεί, και να εγκριθεί κάθε βιομηχανική πίστωση. Αυτές οι επιτροπές αντικειμενικά ούτε τις γνώσεις είχαν, ούτε την εμπειρία, αλλά ούτε και τα μέσα να ελέγξουν την πραγματική ανάγκη για κάθε πίστωση, όπως δεν είχαν και την δυνατότητα να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της πίστωσης. Η Τράπεζα ζητούσε να καθοριστεί το πλαίσιο των πιστώσεων, δηλαδή το ύψος, οι γενικοί όροι για κάθε κλάδο, και ο τρόπος σύμφωνα με τον οποίο θα αναλάμβανε με ευθύνη της, να τις παρακολουθεί. Όπως παραδέχεται ο τότε διοικητής της Εθνικής Γεωρ. Πεσματζόγλου *«η τοιαύτη κατάσταση εδημιούργησε μοιραίως παραβάσεις εκ μέρους των τραπεζών δια τας εκ των ιδίων αυτών διαθέσιμων χορηγήσεις, διότι άλλως ήτο αδύνατον να κινηθεί η παραγωγική μηχανή, δια τούτο και πλείστας εξ αυτών αντιπαρήρχετο η Τράπεζα της Ελλάδος, αρκούμενη, από καιρού εις καιρόν, εις τυπικάς παρατηρήσεις... [οι παραβάσεις είναι καταδικαστέες] ... αλλά και τα λαμβανόμενα μέτρα, εις τοιαύτας περιπτώσεις, πρέπει να στηρίζονται επί ορθής βάσεως δια να καθίστανται σεβαστά»*.

i. Μακροπρόθεσμες Βιομηχανικές πιστώσεις

Όπως ήδη αναφέραμε η Εθνική Τράπεζα ήταν αρχικά αρνητική στην χορήγηση μακροπρόθεσμων πιστώσεων στην βιομηχανία με αποτέλεσμα να την παρακάμψουν οι αρχές, και να τα τροφοδοτούν μέσω της Κτηματικής. Η Εθνική βρέθηκε σε πάρα πολύ δύσκολη θέση. Με τον τρόπο αυτό η Κτηματική Τράπεζα μπήκε σε ένα κλάδο τραπεζικών εργασιών στον οποίο μέχρι εκείνη τη στιγμή την πρωτοκαθεδρία είχε η Εθνική.

Η Εθνική, επιπλέον, ήταν ο ιδρυτής και ο κυριότερος μέτοχος της Κτηματικής Τράπεζας, και παρείχε την εγγύηση για τις ομολογίες της Κτηματικής. Τα δάνεια που έδινε η Κτηματική δεν είχαν πάντα την απαραίτητη ασφάλεια, δηλαδή αντίστοιχες υποθήκες κτημάτων ή κτιρίων. Αυτό ουσιαστικά μετέβαλε τον χαρακτήρα της γιατί σύμφωνα με το καταστατικό της μπορούσε να πραγματοποιήσει μόνο απολύτως ασφαλείς χορηγήσεις. Τα δε κεφάλαια της, με το ζόρι επαρκούσαν για την

μισθοδοσία προσωπικού ενός μόνο μήνα. Αναγκάστηκαν λοιπόν οι νομισματικές αρχές να χρηματοδοτήσουν την Κτηματική Τράπεζα με 9 δισεκατομμύρια δραχμές το 1947 και 20 δισεκατομμύρια το 1948, και στην συνέχεια, επειδή τα ποσά αυτά ήταν πολύ μικρά σε σχέση με τις ανάγκες προστέθηκαν στον λογαριασμό και κεφάλαια της Αμερικάνικης βοήθειας. Όταν λοιπόν εμφανίστηκαν τα αμερικάνικά κονδύλια, η Εθνική άλλαξε στάση προσπαθώντας να γίνει εκείνη ο φορέας χορήγησης τους. Τα κεφάλαια του σχεδίου Marshall προβλέπονταν άφθονα. Πράγματι μετά από πιέσεις το δεύτερο εξάμηνο του 1948 η Κτηματική σταμάτησε σταδιακά την χορήγηση βιομηχανικών δανείων και επανήλθε στον καταστατικό της ρόλο, όπως επίσης και η Αγροτική που είχε αρχίσει να χορηγεί και εκείνη εμπορική και βιομηχανική πίστη μέσα στα πλαίσια διευκόλυνσης της διάθεσης κάποιων γεωργικών προϊόντων.⁸⁴

Η Εθνική ζητούσε κατά την μεταπολεμική περίοδο την επιστροφή στις «συνθήκες ομαλότητας» του τραπεζικού συστήματος. Μόνο που η εποχή της παντοδυναμίας της είχε ήδη προ πολλού (από το 1928 που σταμάτησε να είναι η εκδοτική τράπεζα) τελειώσει, και η νέα μεταπολεμική πραγματικότητα της επέβαλε κανόνες που άλλοι αποφάσιζαν και την ανάγκαζε να λειτουργεί σε «συναγωνισμό επί ίσοις όροις» με τα άλλα πιστωτικά ιδρύματα (όσο αυτό ήταν δυνατό λόγω μεγέθους).

ii. Καταθέσεις νομικών προσώπων

Το επόμενο χτύπημα κατά της Εθνικής, ήταν δυνατό, αλλά αναμενόμενο, έτσι όπως εξελίσσονταν η ελληνική οικονομική πολιτική. Η Εθνική είχε το προνόμιο της κατά αποκλειστικότητα συγκέντρωσης των καταθέσεων των διαφόρων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου. Το προνόμιο αυτό της είχε χορηγηθεί σαν αντιστάθμισμα στην αφαίρεση του εκδοτικού προνομίου. Η σύμβαση αυτή μεταξύ του δημοσίου και τράπεζας είχε γίνει το 1928 και είχε ισχύ μέχρι το 1950, και προέβλεπε τη συγκέντρωση στα ταμεία της Εθνικής όλων των καταθέσεων των ασφαλιστικών οργανισμών και ΝΠΔΔ. Η κυβέρνηση τότε είχε αρνηθεί να μεταβιβάσει τις καταθέσεις αυτές στην Τράπεζα της Ελλάδος. Προπολεμικά το θέμα αυτό δεν είχε ιδιαίτερη σημασία, ήταν βέβαια, μια αξιόλογη πηγή κεφαλαίου για την Εθνική (ιδιαίτερα κερδοφόρα λόγω του χαμηλού κόστους) αλλά οι καταθέσεις ΝΠΔΔ ήταν μόλις το 12% του συνόλου των καταθέσεων.

Αν συγκρίνουμε λοιπόν τα μεγέθη, προπολεμικά η Εθνική συγκέντρωνε το 50% του συνόλου των καταθέσεων, όταν το τελευταίο τετράμηνο του 1946, λόγω της εξανέμισης των ιδιωτικών καταθέσεων, αποταμιεύσεων το ποσοστό της έφτανε το 83%. Το κλίμα δεν ήταν ευνοϊκό για την Εθνική, που δεν μπόρεσε να βρει τα κατάλληλα επιχειρήματα υπέρ της διατήρησης του προνομίου αυτού. Στις 31 Δεκεμβρίου του 1950 ψηφίστηκε νόμος σύμφωνα με τον οποίο τα κεφάλαια των ΝΠΔΔ θα κατατίθεντο στην Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία και θα τα διοχέτευε για την χρηματοδότηση της οικονομίας μέσω των εμπορικών τραπεζών.⁸⁵

⁸⁴ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 167

⁸⁵ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 190

Ε.ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.Η δεκαετία του 1950

Ο πόλεμος της Κορέας και το ψυχροπολεμικό περιβάλλον έστρεψε τις προσπάθειες της Δύσης στις στρατιωτικές δαπάνες, και το σχέδιο Marshal εγκαταλείφτηκε. Με την μείωση της Αμερικάνικης βοήθειας η δημοσιονομική πολιτική περιορίστηκε ξανά. Μέχρι το 1953 η ελληνική οικονομία έπρεπε να αντιμετωπίσει πάλι την ύφεση. Αντί για την ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας, προτεραιότητα δόθηκε στην αντιμετώπιση του πληθωρισμού, ο οποίος βρισκόταν το 1950 στο 14,5%. Η χώρα υποβλήθηκε σε μια εξαντλητικά περιοριστική νομισματική πολιτική, με αποτέλεσμα το 1951 ο πληθωρισμός να πέσει στο 9,9% και το 1952 στο 0,6%.⁸⁶ Περιορίστηκε επίσης σημαντικά η ζήτηση χρυσών λιρών, δείγμα κάποιου βαθμού εμπιστοσύνης στο νόμισμα και στην απομάκρυνση φόβων για περαιτέρω στρατιωτικές ανωμαλίες μετά τον πόλεμο της Κορέας. Το επίπεδο των τραπεζικών καταθέσεων όμως, παρέμεινε εξαιρετικά χαμηλό, πράγμα που δυσκόλευε τις εμπορικές τράπεζες να χορηγήσουν πιστώσεις.⁸⁷

Τον Φεβρουάριο του 1952 άρχισε να λειτουργεί και η Γενική Επιθεώρηση Τραπεζών, με αρμοδιότητες τον γενικό περιοδικό έλεγχο των τραπεζών, ειδικούς ελέγχους συγκεκριμένων κατηγοριών τραπεζικών εργασιών, και ελέγχους μεγάλων επιχειρήσεων που είχαν χρηματοδοτηθεί με σημαντικά ποσά και καθυστερούσαν στην εξόφληση τους.

Η σκληρή σταθεροποίηση του 1951-52 είχε σαν κύριο σκοπό να βάλει τα θεμέλια της επιτυχίας για την νομισματική μεταρρύθμιση που επρόκειτο να ακολουθήσει σύμφωνα με τα σχέδια των αμερικανών οικονομικών συμβούλων. Το 1953 η δραχμή υποτιμήθηκε κατά 50% και συνδέθηκε με το δολάριο. Αυτή η ισοτιμία παρέμεινε σταθερή, για μία εικοσαετία, μέχρι την κατάρρευση του διεθνούς συναλλαγματικού συστήματος.

Κύριος στόχος των νομισματικών αρχών έγινε η προσέλκυση των ιδιωτικών καταθέσεων, και των εμβασμάτων από το εξωτερικό, στο τραπεζικό σύστημα. Η μείωση των πληθωριστικών πιέσεων και η αύξηση των επιτοκίων κατάθεσης είχαν αποτέλεσμα και μετά το 1953, όντως, οι ιδιωτικές καταθέσεις αυξάνονταν με ταχύτατους ρυθμούς.

⁸⁶ Τιμάρητος κόστους ζωής της Τράπεζας της Ελλάδος

⁸⁷ Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, σελ.302

Μέσος όρος καταθέσεων Ταμιευτηρίου ανά κάτοικο

Έτος	Μ.Ο. δρχ)
1949	5
1955	65
1956	219
1957	513
1958	721
1959	1051

Πηγή: Γ. Παγουλάτος, Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος 1940-2000

Η αύξηση των καταθέσεων επέτρεψε τη σταθερή μείωση του ποσοστού συμμετοχής της Τράπεζας της Ελλάδας στην χρηματοδότηση της οικονομίας. Το 1958 η συνολική χρηματοδότηση της οικονομίας σαν ποσοστό του ΑΕΠ είχε πλέον φτάσει τα προπολεμικά επίπεδα, παρ' όλο που οι συνολικές καταθέσεις (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) σαν ποσοστό του ΑΕΠ υπολείπονταν ακόμα σημαντικά των προπολεμικών.⁸⁸

2.Ελλειμματικές Πολιτικές

Η Εθνική Τράπεζα έχει μπει στην δεκαετία βαριά πληγωμένη. Η πιστωτική της δραστηριότητα εξακολουθεί να εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την χρηματοδότηση της εκδότριας Τράπεζας, πράγμα το οποίο την κάνει ευάλωτη στις διακυμάνσεις της νομισματικής πολιτικής. Ανά πάσα στιγμή η Τράπεζα μπορεί να αντιμετωπίσει ενδεχόμενες κρίσεις ρευστότητας γιατί το ύψος των διαθέσιμων βρίσκεται σε χαμηλότατο επίπεδο και επιβαρύνεται από ένα τεράστιο όγκο δαπανών προσωπικού αντίστροφα ανάλογο προς το ύψος των εργασιών της.

Το κόστος προσωπικού ήταν κεντρικό διαθρωτικό πρόβλημα της Τράπεζας. Δεν αφορούσε μόνο τον αριθμό του πλεονάζοντος προσωπικού της αλλά και την συσσώρευση του στα υψηλότερα επίπεδα. Σε περίπου τέσσερις χιλιάδες υπαλλήλους αντιστοιχούσαν 800 τμηματάρχες και οι νομικοί και δικαστικοί σύμβουλοι έφταναν τους 180. Αυτό οφειλόταν στην πολιτική που ακολούθησε η Τράπεζα κατά την διάρκεια της Κατοχής. Για να στηρίξει εισοδηματικά το προσωπικό της, πέρα από τα έξοδα για την προμήθεια τους με τρόφιμα που είχε αναλάβει, ακολουθούσε και μια πολιτική αθρόων προαγωγών. Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια οι προσλήψεις προσωπικού στην Εθνική Τράπεζα αποτελούσαν εργαλείο άσκησης «κοινωνικής

⁸⁸ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 199

πολιτικής» για την καταπολέμηση της ανεργίας και την εξυπηρέτηση πελατειακών σχέσεων.⁸⁹

Δυστυχώς, η συνεχιζόμενη περιοριστική νομισματική και πιστωτική πολιτική δεν της αφήνει περιθώρια για ανάληψη πρωτοβουλιών. Το μόνο που θα μπορούσε να καταφέρει είναι να διατηρήσει και να αυξήσει όσο είναι δυνατό τις εργασίες της που συνδέονταν με την ανασυγκρότηση του κράτους. Το ταμειακό της έλλειμμα όμως αυξανόταν διαρκώς και τον Μάρτιο του 1952 παραιτείται από μέλος του Γενικού Συμβουλίου, ένα διευθυντικό στέλεχος καριέρας της Εθνικής, ο Βασ Κυριακόπουλος, καταγγέλλοντας την Διοίκηση για «... κυριαρχία πνεύματος σπατάλης, κομματικούς διορισμούς, και απονέκρως των διευθύνσεων Βιομηχανικής Πίστωσης και Εργασιών Εξωτερικού...» και ότι «...είναι καταφανές ότι το ελληνικόν αρπακτικόν όρνεον, το Κόμμα, δεν εννοεί να αποσπάσει τους όνυχας του από το σκελετωμένον πλέον σώμα της ατυχούς αυτής Τραπεζής».

Ο Κυριακόπουλος αναφέρεται κυρίως, στις αυξήσεις των αποδοχών του προσωπικού μετά την υπογραφή της συλλογικής σύμβασης και τη νομοθετική εξομοίωση με το προσωπικό της Τράπεζας της Ελλάδος, που σήμαινε ότι οι αποδοχές και τα δικαιώματα των υπαλλήλων της ΕΤΕ παρακολουθούσαν την ανοδική πορεία εκείνων της εκδοτικής Τράπεζας. Αυτές οι συλλογικές συμβάσεις είχαν θεωρηθεί το Δεκέμβριο του 1951 συνυπεύθυνες για την δημιουργία του ελλείμματος. Επίσης, ο Κυριακόπουλος αναφερόταν στην απόφαση της Διοίκησης να διανεμηθεί μέρος για την χρήση του 1951, παρότι φαινόταν ήδη ότι είχε δημιουργηθεί έλλειμμα. Σωστές επίσης ήταν και οι διαπιστώσεις του σχετικά με τις αδυναμίες στην οργάνωση της βιομηχανικής πίστης. Αυτή η αδυναμία είχε σαν αποτέλεσμα την ελλιπή παρακολούθηση των βιομηχανικών χορηγήσεων που είχαν σαν επίπτωση την συσσώρευση καθυστερήσεων στην εξυπηρέτηση των πιστώσεων.⁹⁰

Η παραίτηση του Β. Κυριακόπουλου αύξησε τις ανησυχίες του προσωπικού της Τράπεζας, που εκδηλώθηκε με απεργιακές κινητοποιήσεις. Ο Σύλλογος των Εργαζομένων εκτός από τα αιτήματα εισοδηματικού τύπου, ζητούσε και την «εξυγίανση» της Τράπεζας με την συμμετοχή εκπροσώπων του στο Γενικό Συμβούλιο ώστε να έχουν άμεση γνώση των λαμβανομένων αποφάσεων. Μια τέτοια εκπροσώπηση στην Διοίκηση ήταν βάσιμη γιατί πολλά ασφαλιστικά ταμεία συμμετείχαν στο μετοχικό κεφάλαιο της ΕΤΕ.⁹¹

Την Άνοιξη του 1952 η Διοίκηση διαπραγματευόταν με την κυβέρνηση την ανοχή των νομισματικών αρχών για το άνοιγμα που παρουσίαζε η ΕΤΕ με την Τράπεζα της Ελλάδος. Τελικά υπέβαλλε πρόγραμμα οικονομικής εξυγίανσης που περιλάμβανε την πρόωρη συνταξιοδότηση 300 ηλικιωμένων κυρίως υπαλλήλων. Επιπλέον έγιναν περικοπές και αναδιοργανώθηκαν εσωτερικές υπηρεσίες, περικόπηκε η μηνιαία αμοιβή των μελών του Γενικού Συμβουλίου της Τράπεζας και οι αποδοχές του

⁸⁹ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 200-201

⁹⁰ Πρακτικά Γενικού Συμβουλίου ΕΤΕ, 29.03.1952, ΙΑΕΤΕ, Α1Σ3Υ3

⁹¹ Πρακτικά Γενικού Συμβουλίου ΕΤΕ. 30.05.1952, ΙΑΕΤΕ, Α1Σ3Υ3

διοικητή και υποδιοικητή, περιορίστηκαν τα οδοιπορικά, και μαζεύτηκαν οι υπερωρίες.⁹²

3. Αποπληθωρισμός και παγωμένες πιστώσεις

Η Τράπεζα της Ελλάδος από το 1952 άρχισε να περιορίζει την πιστοδότηση της Εθνικής. Τα έσοδα της Τράπεζας όμως, εξαρτιόταν απόλυτα από το ύψος των χορηγήσεων. Η περιοριστική νομισματική πολιτική συρρίκνωσε απότομα το 1952 το ύψος τους, ενώ όλα τα προηγούμενα χρόνια αυξάνονταν αλματωδώς, με αποτέλεσμα την δημιουργία ελλείμματος στην Εθνική.

Εξέλιξη Χορηγήσεων στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος

Έτος	Χορηγήσεις (εκατ. δραχμές)
1945	10.513
1946	224.945
1947	421.923
1948	723.071
1949	1.053.087
1950	1.381.168
1951	1.550.282
1952	1.301.299

Πηγή: Γ. Παγουλάτος, Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος 1940-2000

Αυτό σήμαινε ότι οι αναστολές πληρωμών και οι ευκολίες θα σταματούσαν σχεδόν ακαριαία. Η ΕΤΕ που σε όλο το διάστημα από το 1948 έως το 1952 είχε αυξήσει σημαντικά τις πιστώσεις της προς το εμπόριο και την βιομηχανία, μπορούσε πλέον να εισπράξει μόνο ένα μικρό ποσοστό από τις χορηγήσεις αυτές, ενώ ταυτόχρονα έπρεπε να καταβάλλει στην Τράπεζα της Ελλάδος το σύνολο των δόσεων των βιομηχανικών δανείων που έληγαν. Έτσι ο λογαριασμός της Εθνικής στην Τράπεζα της Ελλάδος άρχισε καθημερινά να χρεώνεται με τις λήγουσες δόσεις των βιομηχανικών δανείων, ενώ ταυτόχρονα οι οφειλέτες της Εθνικής αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, ακόμη και αν μπορούσαν να αποπληρώσουν μέρος της οφειλής δεν το έκαναν, φοβούμενοι ότι δεν θα ξαναέπαιρναν νέα χρηματοδότηση.

⁹² Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 202

Αυτό ονομάστηκε το «ζήτημα των παγωμένων πιστώσεων» και ήταν καίριο ζήτημα της πιστωτικής πολιτικής το 1951-1952. Οι πιστώσεις αυτές αφορούσαν βραχυπρόθεσμες χρηματοδοτήσεις, που κατέληξαν να μην εξοφλούνται έγκαιρα και παρέμειναν ανεξόφλητες για μεγάλο χρονικό διάστημα. Αφορούσαν είτε πιστώσεις για την ενίσχυση των κεφαλαίων κίνησης των επιχειρήσεων και των άμεσων αναγκών τους, αλλά χρησιμοποιήθηκαν σαν μακροπρόθεσμες, δηλαδή, για βελτίωση ή επέκταση πάγιων εγκαταστάσεων, είτε πιστώσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή προϊόντων, τα οποία όμως, δεν απορροφήθηκαν γρήγορα από την κατανάλωση.⁹³

Γενικά, τα αίτια του προβλήματος ήταν: α. η χορήγηση βραχυπρόθεσμων δανείων σε οριακές για δανειοδότηση επιχειρήσεις, χωρίς τις απαραίτητες οικονομοτεχνικές μελέτες, β. η χορήγηση βραχυπρόθεσμων πιστώσεων για χρήση σε πάγιες εγκαταστάσεις, εν γνώσει των τραπεζών και γ. η χορήγηση πιστώσεων πέρα των δανειακών αναγκών αλλά και πέρα των πιστοληπτικών δυνατοτήτων των επιχειρήσεων.

Καταστροφικό ρόλο έπαιξε σε κάποια από τα δάνεια και η ρήτρα δολαρίου, μετά τον διπλασιασμό της τιμής του, και στην συνέχεια με την ύφεση του 1951-1952, η κατάσταση των βιομηχανιών επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο. Αλλά επίσης εξίσου προβληματικά ήταν και τα παρωχημένα κριτήρια με τα οποία χρηματοδοτούνταν οι επιχειρήσεις, που βασιζόνταν στην κοινωνική θέση, τις γνωριμίες, και την ατομική περιουσία και όχι στην επιχειρηματική ικανότητα. Με αυτόν τον τρόπο αποκλείονταν έτσι οι νεότεροι επιχειρηματίες και οι μικρότερες βιομηχανίες, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν φορείς ανανέωσης και καινοτομίας. Οι υπόλοιπες τράπεζες δεν επηρεάζονταν τόσο γιατί δεν είχαν το ίδιο ποσοστό ανοίγματος σε βιομηχανικές πιστώσεις, όσο η ΕΤΕ όπου το μερίδιο της έφτανε το 80%.

Παγωμένες Πιστώσεις Εθνικής Τράπεζας

Ακίνητοποιημένες τοποθετήσεις (δισ. δραχμές)	
31.12.1949	807
31.12.1950	1.223
31.12.1951	1.606

Πηγή: Γ.Παγουλάτος, Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος 1940-2000

Η Διοίκηση της ΕΤΕ κατηγορούσε την Νομισματική Επιτροπή και την Επιτροπή Βιομηχανικών Πιστώσεων ότι η εκδοτική τράπεζα δεν λειτουργούσε πλέον μόνο σαν τέτοια, αλλά ανταγωνίζονταν τις εμπορικές τράπεζες. Μιλούσε μάλιστα για τακτικούς

⁹³ Γ.Παγουλάτος, ο.π., σελ. 206

πελάτες της ΕΤΕ που ξαφνικά και αδικαιολόγητα μετατράπηκαν σε πελάτες της Τράπεζας της Ελλάδος. Η συμμετοχή της Τράπεζας της Ελλάδος στην συνολική χρηματοδότηση του εμπορίου και της βιομηχανίας από 31% τον Δεκέμβριο του 1950 είχε φτάσει το 48% το Σεπτέμβριο του 1952, παρά την αποπληθωριστική πολιτική που θεωρητικά θα έπρεπε να επιβάλλει πλήρη αποχή του ιδρύματος από την αγορά χρήματος.⁹⁴

Συνέπεια αυτής της κατάστασης ήταν η κρίση στα διαθέσιμα κεφάλαια της ΕΤΕ. Δύο φορές ο λογαριασμός της έγινε χρεωστικός, μια που ο ρυθμός των εισπράξεων δεν ήταν δυνατόν να παρακολουθήσει την καθημερινή χρέωση του λογαριασμού της Εθνικής στην Τράπεζα της Ελλάδος. Την πρώτη φορά το άνοιγμα καλύφθηκε μέσα σε λίγες μέρες με την περιστολή άλλων πιστώσεων, ενώ την δεύτερη φορά συμφωνήθηκε νέος διακανονισμός για την πληρωμή του χρεωστικού υπολοίπου.

4.Η Επιβολή Συγχώνευσης

Τον Νοέμβριο του 1952 σχηματίζεται η πρώτη σταθερή μονοκομματική κυβέρνηση της μεταπολεμικής περιόδου, υπό τον στρατάρχη Παπάγο. Τον Ιανουάριο του 1953, ο υπουργός Συντονισμού Σπ. Μαρκεζίνης δίνει στις εφημερίδες την δήλωση: *«Η Κυβέρνησις, συμφώνως με το όλον πρόγραμμα της αναδιοργάνωσης του τραπεζικού συστήματος, απεφάσισε να επιδιώξει την συγχώνευσιν των Τραπεζών Εθνικής και Αθηνών, υποδεικνύουσα ως διοικητήν τον Κωστή Ηλιάσκον. Η πολιτική αυτή της Κυβερνήσεως θα τεθή υπ' όψιν των Γενικών Συνελεύσεων των δυο τραπεζών, συγκαλουμένων εκτάκτως το ταχύτερον»*.⁹⁵

Έτσι πραγματοποιήθηκε η συγχώνευση της Εθνικής με την Τράπεζα Αθηνών, μια εμπορική τράπεζα δυναμική με διεθνή εξωστρέφεια, η οποία τελούσε υπό τη διοίκηση της οικογένειας Ηλιάσκου. Η απόφαση της συγχώνευσης ελήφθη ερήμην όλων των θεσμικών οργάνων της ΕΤΕ, η οποία δεν είχε τη δυνατότητα να διατυπώσει οποιαδήποτε αντίρρηση. Οι αντιδράσεις των συμβουλίων και των δύο τραπεζών, καθώς και το ενδεχόμενο, που είχε αρχίσει να φαίνεται πιθανότατο, της αρνητικής τοποθέτησης των συνελεύσεων τους, ανάγκασε την Κυβέρνηση να λύσει το θέμα με βασιλικό διάταγμα.⁹⁶

Το νέο τραπεζικό ίδρυμα που προέκυψε, μετονομάστηκε σε Εθνική Τράπεζα Ελλάδος και Αθηνών (ΕΤΕΑ). Δημιουργήθηκε ένα τραπεζικό ίδρυμα που σχεδόν μονοπωλούσε την τραπεζική πίστη, καλύπτοντας τα τρία τέταρτα του συνόλου των καταθέσεων και των εμπορικών πιστώσεων. Κανείς δεν ήθελε αυτή την συγχώνευση, ούτε οι μέτοχοι, ούτε οι διοικήσεις, ούτε οι υπάλληλοι. Ο Γ. Παπανδρέου στην Βουλή χαρακτήρισε

⁹⁴ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 207

⁹⁵ Εφημερίδα Το Βήμα, 8.1.1953

⁹⁶ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 210

την νέα τράπεζα «ιδιωτικό μονοπώλιο»⁹⁷ και άλλοι πολιτικοί και οικονομολόγοι διατύπωσαν αντιρρήσεις για την συγχώνευση των δύο μεγαλύτερων τραπεζών της Ελλάδας και την συγκέντρωση δύναμης σε ένα μονοπωλιακό ουσιαστικά τραπεζικό ίδρυμα. Η κυβέρνηση επιχειρηματολόγησε υπέρ της συγχώνευσης από τη μία λόγω της πολύ άσχημης οικονομικής κατάστασης της Εθνικής και από την άλλη λόγω του ότι ήθελε να προχωρήσει σε μια γενικότερη αναδιοργάνωση του τραπεζικού συστήματος. Ο «κοινωνικός χαρακτήρας» του ιδρύματος παρέμεινε, γιατί με νόμο, οι νέες μετοχές που εκδόθηκαν διοχετεύθηκαν σε Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου. Οι βασικοί χαμένοι της κίνησης ήταν οι ιδιώτες μέτοχοι της Εθνικής Τράπεζας, οι οποίοι αποκλείστηκαν από την διαδικασία αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου.⁹⁸

Η συγχώνευση είχε σαν αποτέλεσμα οργανωτική αναδιάρθρωση και εκτεταμένες ανακατατάξεις προσωπικού. Και αυτό σαν επακόλουθο είχε την διατάραξη των μακροχρόνιων παγιωμένων διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ στελεχών της Τράπεζας και πελατών. Στις περιπτώσεις που υγιή τραπεζικά κριτήρια θα είχαν καταργήσει αυτές τις επιχειρηματικές σχέσεις και αλληλεξαρτήσεις, αυτό θα είχε εξυγιαντικό χαρακτήρα, στις υπόλοιπες όμως περιπτώσεις χάθηκε γνώση και εμπειρία που είναι βασικές στην αποτελεσματική λειτουργία ενός πιστωτικού οργανισμού.⁹⁹

Στο ξεκίνημα η αλλαγή διευκόλυνε την ανάληψη πιο ενεργού ρόλου στην παρακολούθηση των βιομηχανικών χορηγήσεων και στην πίεση για την είσπραξη ακινητοποιημένων λογαριασμών, την συστηματική καταγραφή και έναρξη εκκαθάρισης επισφαλών απαιτήσεων. Η νέα διοίκηση προχώρησε χωρίς αναστολές και με μεγαλύτερη ευελιξία στην ρευστοποίηση περιουσιακών στοιχείων ορισμένων παραδοσιακών πελατών/επιχειρήσεων της Τράπεζας. Τα προβλήματα όμως στον ανοιχτό λογαριασμό της Εθνικής με την Τράπεζα της Ελλάδος συνεχίστηκαν. Η νέα Διοίκηση λοιπόν αποφάσισε να σταματήσει τη χρηματοδότηση εταιριών που είχαν ήδη ακινητοποιημένους λογαριασμούς.

Η κυβέρνηση όμως πίεζε για το αντίθετο, και κατάφερε να συνεχιστούν οι χρηματοδοτήσεις αυτές. Επίσης το δεύτερο εξάμηνο του 1953, η Τράπεζα αναγκάστηκε να προχωρήσει σε χρηματοδότησης μιας σειράς φιλοκυβερνητικών και μη εφημερίδων, παρότι υπήρχε πρόσφατη αντίθετη απόφαση για δάνεια σε συγκροτήματα του τύπου. Η δανειοδότηση εφημερίδων και εκδοτικών συγκροτημάτων μάλιστα συνεχίστηκε αδιατάρακτα σε όλα τα επόμενα χρόνια, και έγινε πάγια τακτική όλων των Διοικήσεων της Τράπεζας.¹⁰⁰

Έτσι, ουσιαστικά, μπορεί να διακόπηκαν κάποιες στρεβλές πιστωτικές εξαρτήσεις της προηγούμενης περιόδου, αλλά στην θέση τους απλά μπήκαν κάποιες καινούργιες προνομιακές σχέσεις. Το σύνολο των παγιωμένων πιστώσεων της Εθνικής ήταν σχεδόν το μισό του ύψους των συνολικών χορηγήσεων της Τράπεζας. Το πρόβλημα έπρεπε

⁹⁷ Πρακτικά της Βουλής, 20.01.1953

⁹⁸ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 223

⁹⁹ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 226

¹⁰⁰ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 229

να ρυθμιστεί. Πράγματι το 1956 ψηφίστηκε νόμος σύμφωνα με τον οποίο, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις οι ανώνυμες εταιρίες που σταματούσαν τις πληρωμές τους μπορούσαν, αντί να πτωχεύσουν, να τεθούν υπό την διοίκηση των πιστωτών ή υπό ειδική εκκαθάριση. Η ρύθμιση αυτή όμως τελικά, για την Εθνική που ήταν ο αποδέκτης πολιτικών πιέσεων για την διάσωση υπερχρεωμένων επιχειρήσεων, δεν μπόρεσε να φέρει αποτέλεσμα.¹⁰¹

Εν τω μεταξύ με την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, η διοίκηση Ηλιάσκου κατηγορήθηκε για σοβαρές παραβάσεις των κανόνων της Νομισματικής Επιτροπής, για μείωση της περιουσίας της Τράπεζας, για ιδιαίτερα επισφαλείς χορηγήσεις είτε λόγω πολιτικών πιέσεων, είτε για προσωπικό όφελος και αντικαταστάθηκε. Η συγχώνευση, εκ των υστέρων, αναγνωρίστηκε σαν λάθος, ακόμη και από αυτούς που την δρομολόγησαν.¹⁰² Στις 30.04.1958 με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των μετόχων το ίδρυμα επανέκτησε και τυπικά την ιστορική του επωνυμία «Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος».

Στα δυο αυτά χρόνια, η Τράπεζα κατάφερε να εδραιώσει την θέση της στην χρηματοδότηση βιομηχανίας και των μεγάλων αναπτυξιακών έργων της εποχής, σε συντονισμό με την κυβέρνηση. Παράλληλα, βλέποντας την μεγάλη ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας, αποφάσισε την εξειδίκευση του υποκαταστήματος στον Πειραιά στην ναυτική πίστη και τη δημιουργία ειδικού τμήματος ναυτιλιακών εργασιών.¹⁰³ Λόγω μάλιστα της σημαντικής ελληνικής εφοπλιστικής παρουσίας στο Λονδίνο μετέφερε το υποκατάστημα της στην περιοχή του Λονδίνου όπου έδρευαν τα εφοπλιστικά γραφεία. Ο σκοπός της Εθνικής ήταν η συγκέντρωση των τρεχουσών καταθέσεων των εφοπλιστών και η εξυπηρέτηση λογαριασμών προεξόφλησης ναυλοσυμφώνων.¹⁰⁴

5.Η Επανεδραίωση της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (1960-1973)

Η Ελλάδα έχει βάλει την ταχύτητα ανάπτυξης. Με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας το 1957, η ελληνική οικονομία βλέπει την προοπτική μιας ευρωπαϊκής ζώνης ελεύθερων εμπορικών συναλλαγών, και θέλει να οικοδομήσει έναν ανταγωνιστικό βιομηχανικό τομέα. Το διεθνές οικονομικό περιβάλλον είναι ευνοϊκό, σταθερό και υπάρχει μια σχετική νομισματική σταθερότητα.

¹⁰¹ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 230

¹⁰² Πρακτικά της Βουλής, 27.07.1957

¹⁰³ Πρακτικά Δ.Σ. ΕΤΕΑ, 22.08.1957

¹⁰⁴ Πρακτικά Δ.Σ. ΕΤΕΑ, 17.04.1958

ι.Εποχή Ανάπτυξης και Επενδύσεων

Η Εθνική επιδιώκει ενεργό ρόλο στην προσέλκυση ξένων επενδυτικών κεφαλαίων και την είσοδο στα αντίστοιχα επενδυτικά σχήματα. Ο μεγαλύτερος όγκος των ξένων επενδύσεων κατευθύνθηκε σε κλάδους της βαριάς βιομηχανίας, όπως διυλιστήρια πετρελαίου, πετροχημικά, λιπάσματα, αλουμίνιο και χαλυβουργία, και ναυπηγεία. Οι κυριότερες μονάδες που δημιουργήθηκαν με ξένα κεφάλαια ήταν το Αλουμίνιο της Ελλάδος (Pechiney), τα διυλιστήρια και πετροχημικά της ESSO-Pappas, η Χαλυβουργική, το εργοστάσιο πολυστερίνης της Dow Chemicals, τα διυλιστήρια Βαρδινογιάννη (Motor Oil) και Λάτση (Petrola), τα ναυπηγεία Σκαραμαγκά, τα ναυπηγεία Ελευσίνας, τα φωσφορικά λιπάσματα της Νέας Καρβάλης, τα εργοστάσια ελαστικών της Pirelli και άλλες. Επίσης, πρωταγωνιστεί σε μια «σταυροφορία» προσέλκυσης της μικρής λαϊκής αποταμίευσης. Το δίκτυο των καταστημάτων διευρύνεται συστηματικά. Η Τράπεζα εκπαίδευε τα στελέχη της, διοργάνωνε «εξορμήσεις» των στελεχών της στις τοπικές κοινωνίες, ξεκίνησε μεγάλη επικοινωνιακή εκστρατεία διαφώτισης του κοινού και μεγάλες διαφημιστικές καμπάνιες, αθλοθέτησε σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας βραβεία για τις καλύτερες μαθητικές εκθέσεις για τον εορτασμό της «Διεθνούς Ημέρας αποταμίευσης». Μέχρι και ειδικό Γνωμοδοτικό Συμβούλιο συστάθηκε με επίτιμο πρόεδρο τον βασιλιά και πρόεδρο τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών. Μέχρι και τους έλληνες μετανάστες σε Αμερική και Γερμανία στόχευε να προσελκύσει η καμπάνια, επ' ευκαιρία των διακοπών τους στην Ελλάδα, το Πάσχα και το καλοκαίρι. 'Όλα αυτά δείχνουν μια τράπεζα που έχει εστιάσει στην λιανική τραπεζική σαν κύρια στρατηγική ανάκαμψης.¹⁰⁵

Η αρχική μεταπολεμική περίοδος, κατά την οποία η Τράπεζα είχε στηριχθεί για την επιβίωση της στην χρηματοδότηση από την Τράπεζα της Ελλάδος, έχει περάσει. Στην δεκαετία του '60 πάρα πολλά από τα προγράμματα δημοσίων επενδύσεων δεν χρηματοδοτούνται από την κεντρική Τράπεζα αλλά από το τραπεζικό σύστημα μέσω εντόκων γραμματίων του δημοσίου, μέσω της εγχώριας αγοράς ομολόγων και άλλων πιστώσεων. Η στενότερη αλληλεξάρτηση κράτους-Εθνικής δεν αφήνει εύκολα να φανούν τα όρια δικαιωμάτων και συμφερόντων της κάθε πλευράς. Το κράτος χρειαζόταν άμεσα την Εθνική σαν διαρκή πηγή χρηματοδότησης των επενδύσεων και των δαπανών του, αλλά και για την χρηματοδότηση των ευνοούμενων από την κυβέρνηση, επιχειρηματικών συμφερόντων και πρωτοβουλιών. Από την άλλη η Τράπεζα ήταν απόλυτα εξαρτημένη από τις νομισματικές, φορολογικές, νομοθετικές και άλλες ρυθμίσεις που το κράτος μπορούσε να επιβάλλει.¹⁰⁶

Η υπεράσπιση των συμφερόντων της Τράπεζας εξαρτιόνταν από την ικανότητα της αποτελεσματικής διαπραγμάτευσης με το κράτος, μέσα σε ένα πλαίσιο αμοιβαίων παραχωρήσεων και διεκδικήσεων. Το ζητούμενο δεν ήταν απλώς η εφαρμογή μιας στρατηγικής για την μεγιστοποίηση της κερδοφορίας ή αυξήσεως του μεριδίου στην

¹⁰⁵ Γ.Παγουλάτος, ο.π., σελ. 291

¹⁰⁶ Γ.Παγουλάτος, ο.π., σελ. 293

αγορά, αλλά η εφαρμογή μιας στρατηγικής με στοιχεία άσκησης πολιτικής. Ίσως και για αυτό το λόγο οι περισσότεροι διοικητές της Εθνικής Τράπεζας είτε προέρχονταν από τον χώρο της ενεργού πολιτικής είτε κατέληγαν σε αυτόν. Μέσα στο ολιγοπωλιακό περιβάλλον που λειτουργούσαν οι τράπεζες, το κράτος τους παρείχε ένα κλίμα σταθερότητας, με κεντρικά καθορισμένα, σταθερά ονομαστικά επιτόκια, και τη διατήρηση του πληθωρισμού σε χαμηλά επίπεδα. Προστατευμένες από τον ανταγωνισμό οι τράπεζες εξασφάλιζαν εύκολα κέρδη από την επέκταση των επιχειρηματικών συναλλαγών και την αφθονία των καταθέσεων.

Ένας άλλος κλάδος που πρωτοστάτησε η Εθνική ήταν και αυτός των επενδυτικών τραπεζών βιομηχανικής ανάπτυξης. Το 1963 προχώρησε στην ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας Επενδύσεων Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΕΒΑ). Αντικείμενο της ΕΤΕΒΑ ήταν η αποδοχή χρηματικών καταθέσεων από ορισμένο όριο και πάνω και με προθεσμία τουλάχιστον ενός έτους, η έκδοση ομολογιακών δανείων, η ίδρυση επιχειρήσεων με συμμετοχή άλλων φυσικών και νομικών προσώπων, η συμμετοχή στο κεφάλαιο υφιστάμενων επιχειρήσεων, η μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση παραγωγικών επιχειρήσεων, η μεσολάβηση για τη σύναψη δανείων με διεθνείς οργανισμούς κ.α.¹⁰⁷ Από τα μέσα της δεκαετίας του '60, παρά την πολιτική αναστάτωση, άρχισαν να φαίνονται τα αποτελέσματα των επενδύσεων στην βιομηχανία και στις υποδομές που είχαν γίνει τα προηγούμενα χρόνια.

Ξεκίνησε η λειτουργία της εξαγωγικής βιομηχανίας αλουμίνας και αλουμινίου στην Εύβοια (Άσπρα Σπίτια), το δεύτερο διυλιστήριο πετρελαίου και δύο εργοστάσια χημικών λιπασμάτων στην Βόρειο Ελλάδα, το εργοστάσιο χάρτου στην Θεσσαλία και το εργοστάσιο ελαστικών της Pirelli στην Πάτρα. Επίσης το 1966 ήταν η πρώτη χρονιά που η επαρχία κατανάλωσε περισσότερη ηλεκτρική ενέργεια από την περιοχή της πρωτεύουσας. Δυστυχώς, οι κυβερνητικές πολιτικές συχνά προτιμούσαν την εγκαινίαση καινούργιων έργων αντί της υλοποίησης των ήδη ανειλημμένων. Σε πολλά έργα οι ρυθμοί εκτέλεσης ήταν πάρα πολύ αργοί, πράγμα που οδηγούσε στην μη αξιοποίηση δεσμευμένων κεφαλαίων, και στην φθορά των ημιτελών εγκαταστάσεων.

Η ίδρυση και ανάπτυξη επενδυτικών τραπεζών ήταν ο ένας πυλώνας για την αναβάθμιση της εγχώριας αγοράς κεφαλαίου κατά τα πρότυπα των οικονομικά προηγμένων χωρών. Ο άλλος πυλώνας ήταν η ανάπτυξη του χρηματιστηρίου, που εμφάνιζε σοβαρές ατέλειες και αδυναμίες. Το Χρηματιστήριο επηρεάζονταν από παράγοντες μη οικονομικούς, όπως η ύπαρξη πολλών οικογενειακών επιχειρήσεων και η σύνδεση τους με τις (λίγες σε αριθμό) τράπεζες. Η ΕΤΕ σε συνεργασία με την ΕΤΕΒΑ, ανέθεσε τη σύνταξη μελέτης για την ανάπτυξη της κεφαλαιαγοράς, η οποία και υποβλήθηκε στην κυβέρνηση το 1965. Οι προτάσεις αυτές οδήγησαν στην υιοθέτηση φορολογικών κινήτρων για επενδύσεις σε μετοχές, στην τόνωση των χρηματιστηριακών συναλλαγών, και στην δημιουργία του θεσμού των «αμοιβαίων κεφαλαίων».

¹⁰⁷ Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, «Πολυεθνική Δραστηριότητα, 1841-1979», σελ 133

Η Εθνική Τράπεζα έχει πια μπει στην εποχή της ευμάρειας. Το Ίδρυμα μπορεί πλέον να οργανώσει και να χρηματοδοτήσει δραστηριότητες συναφείς με τον ρόλο της Τράπεζας σαν ιστορικό θεσμό της ελληνικής οικονομίας. Συστάθηκε η Υπηρεσία του Ιστορικού Αρχείου της Εθνικής με στόχο να συγκεντρώσει το αρχαιακό υλικό της Τράπεζας. Αργότερα συστήθηκε το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας, σαν κοινωφελές ίδρυμα με σκοπό την μελέτη και την συμβολή στον πολιτισμό και την επιστήμη.

**Σημαντικότερες συμμετοχές της ΕΤΕ στο μετοχικό κεφάλαιο εταιριών, 1960-1973
(έτος πρώτης κτίσης) (σε δραχμές)**

Έτος	Εταιρίες	Μετοχές	Ποσό
1960	Ελληνική Μεταλλευτική & Βιομηχανική Εταιρία Λιγνιτωρυχείων Πτολεμαΐδας «ΛΗΠΤΟΛ»	300.000	11.002.723
1960	Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης	288.000	72.000.000
1963	Ste Francaise pour le Development de l' Aluminium en Grece	--	7.904.544
1963	Ελληνική Βιομηχανία Βάμβακος	15.000	9.000.000
1963	Χημικές Βιομηχανίες Βορείου Ελλάδος	12.000	18.000.000
1963	Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων και Βιομηχανικής Αναπτύξεως	36.200	108.600.000
1964	Βιομηχανική Εταιρία ΣΗΜΕΝΣ ΤΗΛΕ	18.000	18.000.000
1965	Τράπεζα Επαγγελματικής Πίστεως	19.680	55.538.477
1969	Βιομηχανική Εταιρεία «Γραφικές Τέχνες Ασπιώτη – ΕΛΚΑ»	10.000	10.000.000
1970	ΙΖΟΛΑ Ανώνυμη Βιομηχανική Εταιρία	13.985	11.254.351
1971	Εθνική Α.Ε. Διοικήσεως και Οργανώσεως Ε.Α.Ε.Δ.Ο.	19.200	19.200.000
1972	Τράπεζα Πίστεως	37.125	8.361.000
1973	Ηνωμένα Σωληνοουργεία Ι.Β.Σ.	15.000	15.000.000
1973	Εταιρεία Ελληνικών Ξενοδοχείων & Τουριστικών Επιχειρήσεων	99.995	12.499.375
1973	Commerzbank A.G.	1.000	D.M. 244.100
1973	Bank Monod – La Henin	3.857	F.FR.2.001.783
1973	Hellenic Canadian Trust	8.110	\$ CAN 811.000

Πηγή: Ι.Α.Ε.Τ.Ε., Απολογισμοί ΕΤΕ

Λόγω επίσης του ενδιαφέροντος της Τράπεζας για την βιομηχανία, είχε ξεκινήσει η έκδοση σειράς ειδικών πολυσελίδων μελετών της ΕΤΕ για τους κλάδους της

ελληνικής βιομηχανίας. Οι αδυναμίες και οι περιορισμοί του συστήματος, η αναπαραγωγή ολιγοπωλιακών συνθηκών στην βιομηχανία, και οι επιπτώσεις στο εμπόριο και την κατανάλωση έκαναν την Εθνική να επαναφέρει το ζήτημα της επανόδου στην ορθόδοξη τραπεζική πρακτική, δηλαδή σύμφωνα με τον τότε Διοικητή της Γ. Μαύρο, στην Γενική Συνέλευση τον Απρίλιο του 1965, *«με την διάρκεια των παρεχομένων δανείων, την ρευστότητα των παρεχομένων ασφαλειών και την εν γένει πιστοληπτική ικανότητα του πελάτου»*. και *«δεν είναι νοητόν τα διάφορα πιστωτικά ιδρύματα, κινούμενα από πνέυμα κακώς νοούμενου ανταγωνισμού, να μειοδοτούν ως προς την εφαρμογή των διεθνώς ανεγνωρισμένων υγιών αρχών και κριτηρίων πιστοδοτήσεως. Δια της μεθόδου αυτής ούτε τα πραγματικά συμφέροντα των επιχειρήσεων εξυπηρετούνται ούτε το τραπεζικόν σύστημα ενισχύεται»*. Η προσπάθεια της Τράπεζας να βελτιώσει την κεφαλαιακή διάρθρωση των επιχειρήσεων φαίνεται από την συμμετοχή της, σε αλληπάλληλες αυξήσεις κεφαλαίου εταιριών συμφερόντων της αλλά και άλλων επιχειρήσεων που άνηκαν στον κύκλο των μεγάλων δανειοληπτριών της.¹⁰⁸

ii. Περίοδος της Δικτατορίας

Η οικονομία της δικτατορίας λειτούργησε σε μια διαρκώς διευρυνόμενη υποδομή, την οποία συνέχισε να επεκτείνει, μέσα σε μία οικονομία που αναπτύσσονταν βασισμένη στην εσωτερική κατανάλωση, την οποία και τροφοδότησε ακόμα περισσότερο, και σε μια εξαιρετικά ευνοϊκή διεθνή οικονομική συγκυρία, τουλάχιστον μέχρι το 1971-1972. Το καθεστώς είχε υποβάλλει δια της βίας εργασιακή ειρήνη, εξαλείφοντας κάθε μισθολογική διεκδίκηση, κάτι που προσέλκυσε πολλές ιδιωτικές επενδύσεις.¹⁰⁹

Μεταξύ 1967 και 1973, η συνολική τραπεζική χρηματοδότηση προς τον ιδιωτικό τομέα αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 20%. Στο επίπεδο αυτό κυμάνθηκε η χρηματοδότηση της βαριάς βιομηχανίας (ειδικά στις μεταλλουργικές βιομηχανίες), ενώ μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης 22% είχε η χρηματοδότηση της βιοτεχνίας, 13% του εμπορίου, και 34% του τουρισμού και του οικοδομικού/κατασκευαστικού κλάδου. Το καθεστώς των συνταγματαρχών επένδυσε πολιτικά σε μια οικονομική στρατηγική επιτάχυνσης της εκβιομηχάνισης και δεν άλλαξε τα βασικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Η οικονομική πολιτική της δικτατορίας ήταν σε μεγάλο βαθμό συνέχεια και επέκταση των προηγούμενων πολιτικών παρεμβατικού πιστωτικού καθεστώτος, ενεργοποιώντας τα μέτρα εξορθολογισμού που είχαν ξεκινήσει ή προγραμματίσει οι αμέσως προηγούμενες κυβερνήσεις. Από την άλλη, μια σειρά από νέες ηγετικές ομάδες ανέβηκαν στην εξουσία, που αποδυνάμωσαν, κάποιες παγιωμένες σχέσεις με παραδοσιακούς μεγάλους δανειολήπτες. Αυτό θα μπορούσε να λειτουργήσει εξυγιαντικά για την Τράπεζα αν δεν αναδεικνύονταν στην θέση τους, νέες προνομιακές σχέσεις, νέα επιχειρηματικά συμφέροντα, ειδικά από την επαρχία, πελατειακά συνδεδεμένα με το καθεστώς. Ενθαρρύνθηκε με το τρόπο αυτό η

¹⁰⁸ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 317

¹⁰⁹ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 318

δημιουργία μεγάλου αριθμού νέων μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην μεταποίηση και σε κλάδους του τριτογενούς τομέα.¹¹⁰

Το 1969 απελευθερώθηκε η καταναλωτική πίστη, με κύριο αντικείμενο την τόνωση των πωλήσεων καταναλωτικών αγαθών επί πιστώσει, ώστε να ενισχυθούν οι αντίστοιχες εγχώριες βιομηχανίες οικιακών ηλεκτρικών συσκευών ΙΖΟΛΑ, ΠΙΤΣΟΣ κλπ. έναντι των εισαγόμενων αντίστοιχων προϊόντων. Από το 1970 η Τράπεζα άρχισε να χορηγεί προσωπικά καταναλωτικά δάνεια που αποπληρώνονταν με μηνιαίες δόσεις. Το 1971 η Τράπεζα σύστησε την «Εθνική Ανώνυμο Εταιρία Διοικήσεως και Οργανώσεως», η οποία εξυπηρετούσε κατόχους ξένων πιστωτικών καρτών, αλλά ανέλαβε και την κυκλοφορία της «Εθνοκάρτας», της πρώτης πιστωτικής κάρτας ελληνικής τράπεζας, της οποίας οι κάτοχοι μέχρι το 1973 ξεπέρασαν τους 50.000.¹¹¹

Όμως, οι εποχές των παχιών αγελάδων ποτέ δεν διαρκούν πολύ. Η διεθνής οικονομία αρχίζει να πιέζεται από τα διευρυνόμενα δημοσιονομικά ελλείμματα των ΗΠΑ, επηρεάζεται ο πληθωρισμός και η συναλλαγματική σταθερότητα. Η ελληνική οικονομία υπερθερμαίνεται και η Εθνική Τράπεζα διογκώνεται ανεξέλεγκτα. Μεταξύ του 1971 και του 1973 το δολάριο αποσυνδέθηκε από τον χρυσό και υποτιμήθηκε δύο φορές και το διεθνές νομισματικό σύστημα αποσταθεροποιήθηκε. Η Τράπεζα αναγκάζεται να παρέχει χρηματοδοτήσεις και εγγυήσεις σε τεχνικές εταιρίες για την κατασκευή δημοσίων έργων, όπως επίσης, και να τους εκδίδει εγγυητικές επιστολές σε συνάλλαγμα για την εισαγωγή μηχανημάτων αναγκαίων για την εκτέλεση των έργων αυτών. Σαν αποτέλεσμα οι επισφάλειες της το 1971 και το 1972 ξεπερνούσαν τα 500 εκατομμύρια δραχμές. Ο πληθωρισμός το 1973 έκλεισε στο 15,5% και το 1974 στο 27%.¹¹²

¹¹⁰ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 320

¹¹¹ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 322

¹¹² Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 327

ΣΤ.ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ

Η κατάρρευση του παγκόσμιου συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και οι πετρελαικές κρίσεις (η πρώτη το 1973 και η δεύτερη το 1979), έφεραν την οικονομική στασιμότητα και ταυτόχρονα τη νομισματική αστάθεια. Το 1974 η Ελλάδα μπήκε στην κοινοβουλευτική δημοκρατία, σε συνθήκες όμως μεγάλης εθνικής κρίσης λόγω του Κυπριακού.

Η Ελλάδα σύμφωνα με τους οικονομολόγους, από τα μέσα της δεκαετίας του 70, έπαψε να συγκαταλέγεται στις αναπτυσσόμενες χώρες. Είχε πλέον δημοκρατία και ευμάρεια των μεσαίων εισοδημάτων. Από την αγροτική οικονομία είχε μετατραπεί σε εκβιομηχανισμένη χώρα. Άλλωστε η ενεργειακή εξάρτηση της ήταν και ο λόγος που οι επιπτώσεις της πετρελαικής κρίσης ήταν μεγάλες.

Η κυβέρνηση Καραμανλή για να αμβλύνει τις κοινωνικοπολιτικές πιέσεις της μεταδικτατορικής περιόδου ακολούθησε μια πιο χαλαρή νομισματική πολιτική, και οι χρηματοδοτήσεις προς το δημόσιο αυξήθηκαν. Το 1976 κρατικοποιήθηκαν πολλές μεγάλες εταιρίες και τράπεζες. Τα όρια κράτους και ιδιωτικής οικονομίας επαναπροσδιορίστηκαν με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα κλίμα επιχειρηματικής ανασφάλειας. Το άισθημα αυτό κορυφώθηκε την περίοδο 1981-1985, και οδήγησε στην επενδυτική απραξία της δεκαετίας του '80.

Η Εθνική Τράπεζα επιδίωξε μια σταθερή οικονομική ανάπτυξη με θεμέλιο την κρατική αναπτυξιακή πολιτική. Έδινε ιδιαίτερο βάρος στο σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός μακροπρόθεσμου προγραμματισμού, στην ριζική αναδιάρθρωση του πρωτογενούς τομέα και της βιομηχανικής επεξεργασίας των προϊόντων του, με σκοπό την ενίσχυση της εξαγωγικής βιομηχανίας. Δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην χρηματοδότηση τουριστικών επιχειρήσεων, σε μεταλλουργικές, χημικές και κλωστοϋφαντουργικές επενδύσεις. Η συντριπτική πλειοψηφία των χορηγήσεων αυτών αφορούσαν περιοχές εκτός Αττικής.¹¹³

1.Κατασκευαστικές Εταιρίες στις Αραβικές Χώρες

Η ενεργειακή κρίση ανέδειξε την σημασία των αραβικών χωρών στη διεθνή οικονομική και εμπορική σκηνή. Η παγκόσμια οικονομία αντιμετώπιζε την ύφεση, ενώ την ίδια στιγμή ο πλούτος μεταφέρονταν από τις χώρες εισαγωγής πετρελαίου στις χώρες εξαγωγής του. Πολλές χώρες προσπαθούσαν να επεκτείνουν τις εξαγωγικές τους δραστηριότητες προς τα εκεί ώστε να εξασφαλίσουν την απρόσκοπτη προμήθεια πετρελαίου. Η Ελλάδα πράγματι τα κατάφερε και μεγάλο

¹¹³ Γ.Παγουλάτος, ο.π., σελ. 377

ποσοστό από την αύξηση του εξαγωγικού της εμπορίου κατευθύνθηκε προς τις χώρες αυτές.

Αυτό έκανε την Εθνική Τράπεζα, με την στήριξη της κυβέρνησης, να ενισχύσει τις ελληνικές κατασκευαστικές, τεχνικές και μελετητικές εταιρίες που στράφηκαν στις αραβικές χώρες λόγω των δημοσίων έργων που προγραμματίζονταν εκεί. Η Τράπεζα και η κυβέρνηση θεωρούσε αυτή τη κίνηση στρατηγικής σημασία λόγω της αναμενόμενης μεγάλης εισροής συναλλάγματος. Επίσης η τεχνογνωσία που θα αποκτούσαν οι εταιρίες αυτές θα μπορούσε να είναι πλεονέκτημα για την επέκτασή τους και σε άλλες γεωγραφικές περιοχές, και στην περαιτέρω εκμετάλλευση διεθνών κεφαλαίων.

Ανέλαβαν λοιπόν έργα στην Λιβύη, την Σαουδική Αραβία, το Ιράκ, το Ιράν και την Συρία. Συνήθως ήταν έργα συγκοινωνιακών υποδομών (οδοποιία, λιμάνια, αεροδρόμια) και βιομηχανικών εγκαταστάσεων. Δυστυχώς ένα μεγάλο ποσοστό από αυτές τις χρηματοδοτήσεις εξελίχθηκαν σε προβληματικές. Πολλές εταιρίες είχαν αναλάβει έργα, για τα οποία που δεν είχαν τα μέσα (εξοπλισμό, τεχνογνωσία και κεφάλαια) να υλοποιήσουν, και σαν αποτέλεσμα κατέρρευσαν. Οι ζημιές για την ΕΤΕ ήταν πολύ μεγάλες, για παράδειγμα το σύνολο των σωρευμένων κινδύνων σε τεχνικές εταιρίες που δραστηριοποιούνταν στην Μέση Ανατολή και την Βόρεια Αφρική το 1981 υπολογίζονταν σε 31,3 δισ. δραχμές, από τα οποία 16 δις ήταν ληξιπρόθεσμες χρηματοδοτήσεις και 10,7 δισ.δρχ ήταν εγγυητικές επιστολές.

2. Προβληματικές Επιχειρήσεις

Η περίοδος της μεταπολίτευσης και ειδικά την δεκαετία του 80 κυριάρχησε για την Εθνική Τράπεζα το ζήτημα των «προβληματικών επιχειρήσεων». Αυτό έφερε την Εθνική στα πρόθυρα της κατάρρευσης, και χρειάστηκε να φτάσει στην δεκαετία του '90 για να ανακάμψει η τράπεζα.

Ο βιομηχανικός προστατευτισμός είναι απαραίτητος για την υλοποίηση μιας αναπτυξιακής πολιτικής, όπως και έγινε στις αρχές της δεκαετίας του 70. Από τα μέσα της δεκαετίας και μετά όμως κάποιοι κλάδοι λόγω των διεθνών συγκυριών ήταν στα πρόθυρα της κατάρρευσης (ναυπηγική βιομηχανία) και κάποιοι άλλοι (κλωστοϋφαντουργία) είχαν αρχίσει να χάνουν έδαφος καθώς αναδύονταν οι φτηνότεροι ανταγωνιστές από την Ασία.

Κάποιες βαριές βιομηχανίες λειτουργούσαν σε συνθήκες θερμοκηπίου (ΠΥΡΚΑΛ, ναυπηγεία, λιπάσματα) παίρνοντας παραγγελίες από τον δημόσιο τομέα και από διακρατικές συμφωνίες. Έτσι ένα πλέγμα έμμεσων επιδοτήσεων και κρατικών προμηθειών (μέχρι την τελική απελευθέρωση τους στην δεκαετία του '90 βάσει της κοινοτικής νομοθεσίας) διατηρούσε χιλιάδες θέσεις εργασίας, και κρατούσε στην ζωή βιομηχανίες που δεν θα μπορούσαν να συντηρηθούν σε έναν υγιή ανταγωνισμό.

Άλλες βιομηχανικές επιχειρήσεις καταναλωτικών αγαθών, μικρότερων μεγεθών, όπως π.χ. η βιομηχανία ηλεκτρ. οικιακών συσκευών ΙΖΟΛΑ, δεν μπορούσαν ανταγωνιστούν και να ανταπεξέλθουν στην απελευθέρωση του ενδοκοινοτικού εμπορίου.¹¹⁴

Το πρόβλημα των «προβληματικών» επιχειρήσεων, ουσιαστικά «υπερχρεωμένων» επιχειρήσεων, βρισκονταν από την μία πλευρά στην στρεβλή χρηματοδότηση τους, που εξυπηρετούσε εθνικά, κοινωνικά, ευνοιοκρατικά και πελατειακά συμφέροντα, και από την άλλη στην κακοδιοίκηση τους από τους επιχειρηματίες. Το κλίμα όμως της Μεταπολίτευσης ζητούσε εκδημοκρατισμό, κοινωνική αναδιανομή και κοινωνικοπολιτική ενσωμάτωση των ηττημένων του Εμφυλίου. Όλα αυτά σε ένα πλαίσιο ακραίας κομματικοποίησης, λαϊκισμού, άμετρων συλλογικών διεκδικήσεων και οξύτατων απεργιακών κινητοποιήσεων. Ήταν λοιπόν αναμενόμενες οι κυβερνητικές πιέσεις προς την Εθνική και τις άλλες κρατικά πλέον ελεγχόμενες τράπεζες να συνεχίσουν να χορηγούν κεφάλαια κίνηση στις, πολιτικά πλέον, προστατευόμενες επιχειρήσεις προκειμένου να συνεχίσουν να λειτουργούν.¹¹⁵

Στην απογραφή της Διεύθυνσης Βιομηχανικών Χορηγήσεων της ΕΤΕ (Νοέμβριος 1981), καταγράφονται 104 επιχειρήσεις με συνολικές οφειλές 90,38 δις. δρχ. Αυτές χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες:

- α. Επιχειρήσεις που είχαν διακόψει τη λειτουργία τους (τέσσερις με συνολικές οφειλές 984 εκατομμυρίων δρχ.)
- β. Επιχειρήσεις των οποίων το προσωπικό βρισκονταν σε επίσχεση εργασίας (δύο με συνολικές οφειλές 4 δις. δρχ.)
- γ. Επιχειρήσεις που αντιμετώπιζαν άμεσα προβλήματα (48 με συνολικές οφειλές 46,5 δις. δρχ.), και
- δ. Επιχειρήσεις με ηπιότερα προβλήματα (50, με συνολικές οφειλές 38,8 δις. δρχ.)

Στους παρακάτω πίνακες απεικονίζονται οι δύο τελευταίες κατηγορίες:

Οφειλές προβληματικών επιχειρήσεων προς την ΕΤΕ ανά κλάδο (1981)

1. Επιχειρήσεις με άμεσα προβλήματα

Κλάδοι	Αριθμός Επιχειρήσεων	Ποσά (εκατ.δρχ)	Ποσοστά (%)
Κλωστοϋφαντουργία- Βαμβακουργία	18	10.879	23,3
Ζυθοποιία	1	3.050	6,5
Κονσέρβες	5	2.920	6,2
Μεταλλουργικές- Μεταλλευτικές Μηχανολογίας-	9	13.373	28,7

¹¹⁴ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 389

¹¹⁵ Γ. Παγουλάτος, ο.π., σελ. 393

Μεταφορικού			
Εξοπλισμού	2	441	0,9
Οικοδομικών υλικών		114	0,2
	1		
Χαρτοποιία	3	9.155	19,6
Ψυκτικά	1	253	
Πλαστικά-Σωλήνες	4	1.201	2,5
Χημικά	1	789	1,7
Γεωργικών φαρμάκων			
- Φαρμακοβιομηχανία	2	2.924	6,2
Βιομηχανία Ξύλου	1	1.433	3,0
ΣΥΝΟΛΟ	48	46.532	100

2.Επιχειρήσεις με ηπιότερα προβλήματα

Κλάδοι	Αριθμός Επιχειρήσεων	Ποσά (εκατ.δρχ)	Ποσοστά (%)
Κλωστοϋφαντουργία- Βαμβακουργία	16	6.758	17,4
Κονσέρβες	4	4.020	10,3
Μεταλλουργία- Σωληνουργία	5	11.712	30,1
Πλαστικά	3	1.749	4,5
Τσιμεντοβιομηχανία	1	790	2,0
Ξενοδοχεία	2	692	1,7
Χημικά	1	400	1,0
Ηλεκτρολογικού- Μηχανολογικού υλικού	6	5.756	14,8
Κρασιά, γάλα, κρέας, ρύζι, χυμοί	7	3.559	9,1
Έπιπλα	1	96	0,2
Βιομηχανία Ξύλου	1	469	1,2
Χαρτί	1	2.528	6,5
Γραφικές Τέχνες	1	167	0,4
Φαρμακοβιομηχανία	1	111	0,2
ΣΥΝΟΛΟ	50	38.807	100

Πηγή: Διεύθυνση Βιομηχανικών Χορηγήσεων Εθνικής Τράπεζας, Αρχείο Γ. Μίρκου

Στις αρχές της δεκαετίας του 80 η Εθνική πιεζόταν να ανταποκριθεί σε νέες πιστώσεις προς τις επιχειρήσεις που είχαν ή επρόκειτο να χαρακτηριστούν «προβληματικές». Αναγκάστηκε να προσφύγει σε υψηλότοκο δανεισμό από την Τράπεζα της Ελλάδος. Η ύφεση όμως του 1981-83 έκανε την κατάσταση χειρότερη και η Εθνική κινδύνευε να καταρρεύσει και η ίδια απειλώντας πλέον το σύνολο του κρατικά πια ελεγχόμενου τραπεζικού τομέα. Το κράτος αντιμετώπισε την κατάσταση κρατικοποιώντας όλες

αυτές τις επιχειρήσεις που υπάχθηκαν στον Οργανισμό Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων (ΟΑΕ). Μεταξύ 1983 και 1987, ο ΟΑΕ δέχτηκε περισσότερες από 250 αιτήσεις από υπερχρεωμένες επιχειρήσεις. Οι πρώτες 48 επιχειρήσεις που υπάχθηκαν, μαζί με τις θυγατρικές τους απασχολούσαν περίπου 30.000 εργαζομένους.

Η Εθνική άσκησε σοβαρές πολιτικές πιέσεις προς την κυβέρνηση ώστε το κράτος να συμμετάσχει το κόστος εξυγίανσης των υπερχρεωμένων επιχειρήσεων. Ο κίνδυνος κατάρρευσης της Τράπεζας ήταν άμεσος και οι πιθανές αλυσιδωτές επιπτώσεις στο σύνολο του τραπεζικού συστήματος τρομακτικές. Ο διοικητής της Εθνικής τότε Στ. Παναγόπουλος, τον Οκτώβριο του 1984, σε συνέντευξη του στην εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» συνόψιζε την κατάσταση ως εξής: *«Η Εθνική, αν δεν υπάρξει οριστική και συνολική ρύθμιση, θα καταστεί η ίσια υπερχρεωμένη επιχείρηση και άρα θα αδυνατεί να τροφοδοτεί με υγιές χρήμα την οικονομία. Πράγματι είναι ανάγκη να μη χάσει ούτε ένα χιλιοστό του διεθνούς κύρους της, διότι διαφορετικά όλα θα διακυβευθούν.»*

Τελικά, ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου, πήρε την απόφαση να διασώσει την τράπεζα, και το κράτος ανέλαβε το κύριο οικονομικό βάρος των προβληματικών επιχειρήσεων. Παρότι ο ΟΑΕ σαν σκοπό είχε την εξυγίανση και επιστροφή των επιχειρήσεων αυτών στον ιδιωτικό τομέα, αυτό συνέβη για 10 μόνο από τις 85 συνολικά επιχειρήσεις και μάλιστα μετά το 1990. Από τις υπόλοιπες κάποιες εκκαθαρίστηκαν και κάποιες μπήκαν σε μια μακροχρόνια διαδικαστική διαδικασία, που για 36 από αυτές μέχρι το 2006 που ο ΟΑΕ τερμάτισε την λειτουργία του ήταν ακόμη εκκρεμής.¹¹⁶ Στο ακόλουθο διάστημα η Εθνική προσπάθησε να αποδεσμευτεί βαθμιαία από την υποχρέωση πιστωτικής υποστήριξης των προβληματικών επιχειρήσεων παρ' όλο που ήταν εγγυημένα από το κράτος, στην προσπάθεια της να εξυγιάνει το χαρτοφυλάκιο της.

3.Απελευθέρωση της Αγοράς

Εν τω μεταξύ η διεθνής οικονομία αλλάζει με ταχείς ρυθμούς. Η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη και καινοτομία διευκόλυνε τη δημιουργία πάρα πολλών νέων χρηματοοικονομικών εργαλείων: ομολογίες μεταβλητού επιτοκίου, μετατρέψιμοι τίτλοι, συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης (futures), συμβόλαια δικαιωμάτων προαίρεσης (options), αντιπραγματισμός ξένου συναλλάγματος με δικαίωμα άμεσης αναστροφής (swaps), τα οποία χαρακτηρίζονταν από μεγάλη ευελιξία και ταχύτητα κίνησης, και εύκολα προσαρμόσιμα στις ανάγκες των επενδυτών. Μεταξύ 1972 και 1987, ο όγκος των κεφαλαίων που αντλήθηκαν από τις διεθνείς χρηματαγορές ανέβηκε από τα 20 στα 450 δισεκ δολάρια. Το παγκόσμιο εμπόριο και οι επενδύσεις αυξάνονταν με γεωμετρικού ρυθμούς.

¹¹⁶ Γ.Παγουλάτος, ο.π., σελ. 402

Η Ελληνική οικονομία έπρεπε να απελευθερωθεί. Οι τράπεζες κρατικές και ιδιωτικές ασκούσαν πιέσεις για την απελευθέρωση τουλάχιστον του τραπεζικού τομέα., την ελεύθερη προσαρμογή των επιτοκίων στις διακυμάνσεις του πληθωρισμού, και την κατάργηση των διοικητικών περιορισμών. Οι υποχρεώσεις του προγράμματος δημιουργίας της Ενιαίας Ευρωπαϊκής αγοράς ήταν άλλος ένας παράγοντας που πίεζε προς την απελευθέρωση του τραπεζικού τομέα. Λόγω της υποχρέωσης απελευθέρωσης της αγοράς κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα/Ευρωπαϊκή Ένωση, για τις χώρες της περιφέρειας μέχρι το 1994, έπρεπε να προετοιμαστεί ο δρόμος, με την κατάργηση των πιστωτικών περιορισμών, και την απελευθέρωση των επιτοκίων. Η εσωτερική απελευθέρωση έπρεπε να προηγείται της εξωτερικής (κατάργηση ελέγχων στις κινήσεις κεφαλαίων), για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο εκροής κεφαλαίων και να μπορέσουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να ανταγωνιστούν τα ξένα. Μετά ακολούθησε το δεύτερο κύμα θεσμικών αλλαγών, βάσει του προγράμματος ένταξης στην Ευρωπαϊκή και Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).

Στα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 90, μετά από μια μακρά περίοδο μακροοικονομικής αποσταθεροποίησης και μια εξίσου μακρά και οδυνηρή περίοδο προσαρμογής, η οικονομία απέκτησε την αίσθηση ενός σωτήριου προορισμού. Ένας προορισμός που για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια φαινόταν άμεσο και πραγματοποιήσιμος. Η ένταξη στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα οδήγησαν σε μια ραγδαία άνοδο το Χρηματιστήριο, οι δείκτες του οποίου προεξοφλούσαν στο πολλαπλάσιο τα θετικά ωφελήματα από την προσχώρηση μας στην ζώνη του ευρώ. Η οικονομία βρέθηκε ξανά σε σταθερή πορεία μεγέθυνσης και αύξησης των επενδύσεων. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, τον Ιούνιο του 2000, επικύρωσε την ένταξη της Ελλάδας στην ζώνη του ευρώ, στην οποία μπήκε η Ελλάδα το 2001.

Z. ΕΥΡΟΖΩΝΗ

Η ένταξη στην ευρωζώνη σήμαινε για το τραπεζικό σύστημα μια μεγάλη αλλαγή. Ενεργοποιήθηκαν ραγδαίες εξελίξεις στο τραπεζικό σύστημα για το μοίρασμα της αγοράς. Η Εθνική Τράπεζα κατάφερε να προσαρμοστεί με επιτυχία στις νέες, πιο ανταγωνιστικές συνθήκες τις αγοράς. Η ανάπτυξη των εργασιών συνοδεύτηκε από εντυπωσιακή αύξηση της κερδοφορίας. Συνέχισε όμως να στηρίζεται στα καθαρά έσοδα από τόκους, και προμήθειες από τις συνηθισμένες τραπεζικές εργασίες, και η χρηματοδότηση της να στηρίζεται στις καταθέσεις της. Ταυτόχρονα, η Εθνική έδωσε έμφαση στην βελτίωση της ποιότητας του χαρτοφυλακίου δανείων της. Με αποτέλεσμα το μέσο ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων να φτάσει το αντίστοιχο των μεσαίου μεγέθους τραπεζών της ΕΕ. Για αυτό το σκοπό έγινε αυξημένη προσπάθεια για την επανενεργοποίηση δανείων που δεν εξυπηρετούνταν, με συστηματικοποίηση της ενόχλησης των οφειλετών, με ρυθμίσεις των δανείων και με εξω-δικαστικούς διακανονισμούς. Επίσης αυξήθηκαν οι διαγραφές δανείων και υιοθετήθηκαν πιο εξελιγμένα συστήματα και διαδικασίες διαχείρισης του πιστωτικού ελέγχου.

Σε ένα ευρωπαϊκό ανοικτό πλέον περιβάλλον, το μικρό μέγεθος των ελληνικών τραπεζών και οι περιορισμένες δυνατότητες τους σε σχέση με τις τράπεζες του εξωτερικού, καθιστά αναγκαία την αναδιοργάνωση και την σύμπραξη τους, γιατί ακόμα και μία τράπεζα σαν την Εθνική, σε αυτό το πλαίσιο, θεωρείται μικρού μεγέθους. Οι εξαγορές και συγχωνεύσεις μπορούν να επιφέρουν σημαντικές οικονομίες κλίμακας στην παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών. Για να πετύχει το σκοπό αυτό η Εθνική ακολούθησε δυο στρατηγικές, που σχετίζονται με εξαγορές και συγχωνεύσεις: α. βελτίωσε την “εθνική της βάση” σε σύμπραξη με άλλα πιστωτικά ιδρύματα της Ελλάδας, προκειμένου να αντιμετωπισθεί ο ξένος ανταγωνισμός, και β. συνεργάστηκε με τράπεζες από διαφορετικές χώρες με αμοιβαίες συμμετοχές στα κεφάλαια.

Η Εθνική ξεκινά την νέα αυτή πορεία, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην έντονη εξω-συνοριακή δραστηριοποίηση στον φυσικό της χώρο, την Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη. Η ανάγκη επέκτασης σε νέα πηγές άντλησης εσόδων και διαφοροποίησης των κινδύνων οδηγεί την Τράπεζα στην πιο έντονη ανάπτυξη της δραστηριότητας της εκτός των ελληνικών συνόρων. Οι πρώτες χώρες που δραστηριοποιήθηκε ήταν στη Βαλκανική Χερσόνησο. Το 2006, βοηθούμενη και από την πορεία της κερδοφορίας της, έκανε το επόμενο βήμα, προχώρησε στην εξαγορά της Τούρκικης Finansbank και της Vojvodjanska Banka στη Σερβία. Θυγατρικές πλέον υπάρχουν στην Κύπρο, στην Αλβανία, την Βουλγαρία, την Ν.Αφρική, την ΠΓΔΜ, την Ρουμανία, την Σερβία και την Τουρκία. Υποκαταστήματα λειτουργούν

στην Αίγυπτο, και το Ηνωμένο Βασίλειο. Συνολικά η Τράπεζα έχει 1.081 τραπεζικά καταστήματα σε 10 χώρες.¹¹⁷

Το 2007, ο όμιλος πλέον της Εθνική Τράπεζας, είναι ξανά ο ηγέτης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Η Τράπεζα έχει καθιερωθεί ως βασικός παίκτης της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και είναι ο πρώτος όμιλος της περιοχής με παρουσία και στην Ανατολική Μεσόγειο. Επιπλέον η μετοχή της Τράπεζας διαπραγματεύεται και στο Χρηματιστήριο Αθηνών αλλά και Νέας Υόρκης.

Μέχρι το 2009, παρά την δύσκολη οικονομική κατάσταση με την οποία βρίσκεται αντιμέτωπη η παγκόσμια οικονομία, η Εθνική όπως και οι υπόλοιπες άλλωστε ελληνικές τράπεζες δεν επηρεάστηκε. Η ΕΤΕ δεν είχε επενδύσει σε τοξικά και άλλα υψηλού ρίσκου προϊόντα, τα οποία και ευθύνονταν για την παγκόσμια οικονομική κρίση, και για την κατάρρευση κολοσσών του χρηματοπιστωτικού συστήματος στις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Ευτυχώς το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα είχε επικεντρωθεί κυρίως στην επέκταση του, και στην χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας και των υποδομών (μεγάλα έργα, ολυμπιακοί αγώνες, κλπ.). Οι συνολικές καταθέσεις κατοίκων εσωτερικού (γενική κυβέρνηση, επιχειρήσεις και νοικοκυριά) παρουσίαζαν συνεχόμενη αύξηση.¹¹⁸

Η ελληνική οικονομική κρίση ξεσπά και η ΕΤΕ αναγκάζεται να αντιμετωπίσει προβλήματα όπως τα απλήρωτα ή καθυστερούμενα δάνεια, μείωση της ζήτησης για χρηματοπιστωτικά προϊόντα και υπηρεσίες, έλλειψη εμπιστοσύνης, κλπ. Η έλλειψη πληροφόρησης των πολιτών, η γενικότερη δυσμενής οικονομική κατάσταση, η αβεβαιότητα και η αμφισβήτηση για την αντιμετώπιση του προβλήματος, οδήγησαν τους Έλληνες και ξένους επενδυτές και πολίτες να βγάλουν τα κεφάλαια τους έξω από τη χώρα. Τα σενάρια και οι φήμες πτώχευσης και επιστροφής στη δραχμή, οι συνεχείς υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας όχι μόνο της χώρας αλλά και του τραπεζικού της συστήματος από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης, καθώς και οι αυξημένες ανάγκες ιδιωτών και επιχειρήσεων για διαθέσιμα κεφάλαια οξύνουν δραματικά το πρόβλημα ρευστότητας και κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών και οδηγούν σε αύξηση της εξάρτησης τους από την Ευρωπαϊκή Κεντρική τράπεζα. Το πάγωμα της διατραπεζικής αγοράς λόγω του ότι τα Ελληνικά κρατικά ομόλογα δεν είναι πλέον αποδεκτά από τις διεθνείς τράπεζες ως ενέχυρο οδήγησε το ελληνικό τραπεζικό σύστημα να δανειστεί από το Ευρωσύστημα €87 δισεκατομμύρια τον Απρίλιο του 2011. Γενικότερα, όλες οι τράπεζες στην Ελλάδα στάθηκαν όρθιες, μόνο χάριν της ρευστότητας που τους προσέφερε η ΕΚΤ.

Τώρα πια, μετά την ανακεφαλαιοποίηση του 2009 και 2010¹¹⁹ και μετά την ολοκλήρωση της αύξησης κεφαλαίου τον Μάιο του 2014, το πρόβλημα των κεφαλαίων λύθηκε. Το πρόγραμμα είχε στόχο την επαναφορά του δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας στα επίπεδα που ήταν πριν από το «κούρεμα» των κρατικών ομολόγων.

¹¹⁷ ΕΕΤ 2008, σελ 19

¹¹⁸ Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2010, σελ 74

¹¹⁹ Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2010, σελ 20

Από εδώ και πέρα η Τράπεζα θα απεξαρτηθεί από την «εύκολη» ρευστότητα της ΕΚΤ ανοίγοντας την διατραπεζική αγορά για εκδόσεις ομολογιακών δανείων και αυξάνοντας τις καταθέσεις. Ειδικά για τις καταθέσεις, σημαντικό είναι να επιστρέψουν τα χρήματα που μεταφέρθηκαν στο εξωτερικό λόγω αβεβαιότητας, αλλά και να αναθερμανθεί η οικονομία, ώστε να δημιουργηθούν νέα εισοδήματα, μέρος από τα οποία θα ξανααποταμιευτεί. Αυτό θα είναι και το σημείο όπου θα έχει φανεί το τέλος και αυτής της κρίσης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ:

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Όπως είδαμε από τα προηγούμενα κεφάλαια η ιστορία της Εθνικής Τράπεζας είναι αλληλένδετη με την ιστορία του Ελληνικού κράτους και την εξέλιξη της οικονομίας. Από το 1842, λίγα μόλις χρόνια μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, η Εθνική Τράπεζα συμπορεύεται σε μια παράλληλη διαδρομή με το νεοελληνικό κράτος.

Η οικονομία της νεότερης Ελλάδας είναι δεμένη συνεχώς με τις επιλογές και της δραστηριότητες του ιδρύματος. Μέσα από την πορεία της Τράπεζας και της Ελληνικής οικονομίας φαίνεται το πλέγμα των σχέσεων, εθνικών και διεθνών που δρούσαν και επηρέαζαν την πορεία αυτού του κράτους. Άλλωστε, η Εθνική Τράπεζα δημιουργήθηκε ακριβώς για να υποστηρίξει και να βοηθήσει την ανάπτυξη του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους.

Το Ελληνικό κράτος αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα όσον αφορά την οικονομική του οργάνωση από την πρώτη κιόλας στιγμή του σχηματισμού του. Ο μακροχρόνιος αγώνας κατά των Οθωμανών και στην συνέχεια οι πολιτικές συγκρούσεις μεταξύ των τοπικών ηγετών για την ανάληψη της ηγεσίας εμπόδιζαν την ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας. Τα δάνεια που οι προστάτιδες δυνάμεις έδωσαν στην ελληνική κυβέρνηση (1824-5), έφτασαν στην Ελλάδα περικομμένα, και δεν επαρκούσαν για να καλύψουν τις ανάγκες της ελληνικής οικονομίας σε χρήμα. Δεν υπήρχε σύγχρονη δημόσια διοίκηση, υποδομές και θεσμοί, και όλα αυτά έπρεπε να δημιουργηθούν από την αρχή. Η παραγωγή ήταν γεωργική και οι στοιχειώδεις ανταλλαγές γίνονταν κυρίως μέσω ανταλλαγής. Η τοκογλυφία ανθούσε, σαν αποτέλεσμα της έλλειψης κεφαλαίων, και η ανάπτυξη της γεωργίας καθυστερούσε. Η χώρα έψαχνε κεφάλαια ώστε να μπορέσει να ξεκινήσει το έργο της οικονομικής παλιγγενεσίας. Ο Ιωάννης Καποδίστριας, προσπάθησε να αντιμετωπίσει αυτή την έλλειψη με την ίδρυση μιας κρατικής τράπεζας, που θα εξέδιδε το δικό της χαρτονόμισμα και θα ήταν υπεύθυνη για τις δημόσιες χρηματοδοτήσεις. Λίγα χρόνια αργότερα, όμως η Τράπεζα κατέρρευσε αφήνοντας πίσω της αμφιβολίες και σκεπτικισμό στον κόσμο, και για τα χαρτονομίσματα.

Α. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Οι πρώτες δεκαετίες της ελευθερίας χαρακτηρίζονται από οικονομική στασιμότητα: η αγροτική οικονομία έχει εξαιρετικά χαμηλή αποδοτικότητα, υπάρχει έλλειψη επενδύσεων ιδιωτικών κεφαλαίων, και καθόλου βιομηχανική ανάπτυξη. Τα έσοδα από τη ναυτιλία και τα εμβάσματα των πλούσιων Ελλήνων ομογενών και φιλελλήνων στην Ελλάδα ήταν οι μόνες πηγές των εισροών κεφαλαίων. Η ανικανότητα της χώρας να αποπληρώσει τα δάνεια της Ανεξαρτησίας κατέστρεψε τη φήμη της χώρας σαν δανειολήπτη και της στέρησε τις ευρωπαϊκές αγορές κεφαλαίων. Οι συνθήκες δεν ήταν ευνοϊκές και τα διαθέσιμα κεφάλαια λιγοστά, τα επιτόκια δανεισμού κυμαίνονταν από 20 έως 50% , ενώ η προεξόφληση πραγματοποιούνταν από ιδιώτες «τραπεζίτες» στην Αθήνα, Σύρο, Πάτρα, και σε μικρότερες πόλεις με μηνιαία ποσοστά μεταξύ 1 και 3 % . Οικονομικοί πόροι χρειάζονταν άμεσα τόσο για μακροπρόθεσμες επενδύσεις και τις βραχυπρόθεσμες εμπορικές εργασίες αλλά, και για τις κρατικές δαπάνες που είχαν αυξηθεί. Ήταν ξεκάθαρο ότι χρειάζονταν μια κεντρική νομισματική αρχή. Η χώρα χρειάζονταν επιτακτικά κεφάλαια και η αδυναμία πρόσβασης στις κεφαλαιαγορές της Δυτικής Ευρώπης ήταν καταστροφική. Όλα τα παραπάνω υπογράμμιζαν την ανάγκη για ένα εθνικό τραπεζικό ίδρυμα που θα μπορούσε να συμβάλει στη χρηματοδότηση του κράτους, και να παρέχει επίσης άμεση οικονομική υποστήριξη για την αποκατάσταση των γεωργικών, εμπορικών και βιομηχανικών δραστηριοτήτων.

Η ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας ήταν το αποτέλεσμα των παρατεταμένων διαπραγματεύσεων μεταξύ της κυβέρνησης του Όθωνα και τους ξένους πιστωτές κεφαλαίων. Η νέα Τράπεζα είχε δυο τμήματα, είχε το αποκλειστικό προνόμιο της έκδοσης και κυκλοφορίας χαρτονομισμάτων, τα οποία ήταν πλήρως και άμεσα μετατρέψιμα σε μεταλλικά νομίσματα και ταυτόχρονα δέχονταν ιδιωτικές καταθέσεις σε τραπεζογραμμάτια ή μεταλλικά νομίσματα και χορηγούσε δάνεια. Το κράτος περιορίστηκε σαν «επιβλέπων» μόνο, της διαχείρισης της Τράπεζας, διορίζοντας έναν επίτροπο στο Διοικητικό Συμβούλιο. Επίσης, η τράπεζα περιορίστηκε με νομοθετική ρύθμιση να χορηγεί μόνο τα 2/3 του μετοχικού της κεφαλαίου σε μακροχρόνια στεγαστικών δανείων και μόνο το 1/3 σε άλλα είδη δανείων.

Η Εθνική ιδρύεται λοιπόν για να λειτουργήσει σαν παγκόσμια τράπεζα, σύμφωνα με τα πρότυπα των κεντρικών τραπεζών του 19^{ου} αιώνα, και συνδύαζε το ρόλο της εμπορικής τράπεζας με αυτόν της «κρατικής τράπεζας» και με αυτόν του «δανειστή εσχάτης ανάγκης».

1. Εκδοτική Τράπεζα

Η ηγεσία υπό τον βασιλιά Όθωνα, αποσύνδεσε τη νέα προσπάθεια για την ίδρυση τράπεζας, από τη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα θα βασιζόταν στην ιδιωτική πρωτοβουλία και μόνο στα ιδιωτικά κεφάλαια. Η κυβέρνηση πίστευε ότι :

- α. Η νέα τράπεζα θα πρέπει να ανήκει σε ιδιωτικά συμφέροντα και ακολουθεί όλα τα ευρέως αποδεκτά υγιείς τραπεζικές αρχές
- β. Το κράτος θα έπρεπε να αποφύγει την έκδοση χαρτονομίσματος
- γ. Την έκδοση χαρτονομίσματος θα την αναλάμβανε ιδιωτική τράπεζα, στην οποία το κράτος θα έδινε με το προνόμιο της αποκλειστικότητας
- δ. Το κράτος θα έθετε περιορισμούς στην τράπεζα, προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος της υπερέκδοσης χαρτονομισμάτων.

Η Τράπεζα είχε επίσης την ευθύνη να διατηρεί το απαραίτητο αποθεματικό σε μέταλλο (χρυσό ή ασήμι) στο θησαυροφυλάκιο της ή σε τοκοφόρες καταθέσεις στο εξωτερικό, που θα ήταν άμεσα μετατρέψιμες σε μέταλλο.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν ξεκίνησε η Εθνική να παρέχει χρηματοδότηση στην νεαρή Ελλάδα. Το πρώτο και βασικό της καθήκον, ήταν η έκδοση του χαρτονομίσματος. Η Εθνική Τράπεζα είχε το εκδοτικό προνόμιο αποκλειστικά ή παράλληλα με άλλες εκδότριες τράπεζες μέχρι την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος το 1928. Οι άλλες τράπεζες ήταν, η Ιονική που είχε ιδρυθεί παλαιότερα από τους Εγγλέζους και είχε το εκδοτικό δικαίωμα για τα Ιόνια Νησιά, η Τράπεζα της Ηπειροθεσσαλίας του Ανδ. Συγγρού, που είχε το εκδοτικό δικαίωμα για την περιοχή μέχρι την απορρόφηση της από την Εθνική, και η Τράπεζα Κρήτης, της οποίας την ίδρυση δρομολόγησε η Εθνική Τράπεζα, θέλοντας να προλάβει την απελευθέρωση της Κρήτης. Η Εθνική σαν εκδοτική Τράπεζα είχε την ευθύνη:

- α. Της έκδοσης των χαρτονομισμάτων
- β. Της διαχείρισης του δημόσιου δανεισμού και της έκδοσης ομολόγων.
- γ. Της άσκησης συναλλαγματικής πολιτικής μέσω της διαχείρισης των συναλλαγματικών διαθεσίμων και των αποθεμάτων σε χρυσό, που είχε στην κατοχή της.
- δ. Της άσκηση πιστωτικής πολιτικής διαλέγοντας σε ποιούς θα έδινε πιστώσεις και για ποιό σκοπό.

ε. Να λειτουργεί σαν εκτελεστικό όργανο της νομισματικής πολιτικής του κράτους, καθώς χειρίζονταν τα ρευστά διαθέσιμα, τη νομισματική κυκλοφορία και τα προεξοφλητικά επιτόκια.

2. Κρατικός Δανεισμός

Ο δανεισμός από την Εθνική Τράπεζα ήταν η συνηθισμένη πρακτική για την κάλυψη των δημοσίων δαπανών. Σε όλα τα χρόνια τραπεζικής δραστηριότητας της Εθνικής Τράπεζας, τα δάνεια που έχει χορηγήσει στο Ελληνικό Δημόσιο και οι εκδόσεις ομολόγων που έχει υποστηρίξει και διοχετεύσει στην αγορά, για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου, είναι σχεδόν αμέτρητα.

Καθ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας του Όθωνα, τα δάνεια της Εθνικής Τράπεζας στο κράτος διατηρούνταν στο ελάχιστο. Η διακυβέρνηση του Όθωνα προσπαθούσε να ισοσκελίσει τον προϋπολογισμό, και ακολουθούσε μια σφιχτή πολιτική δαπανών. Μετά την πτώση της βαναρικής δυναστείας, στις αρχές της δεκαετίας του 1860, μια νέα πολιτική ξεκίνησε, σύμφωνα με την οποία το κράτος ήταν μόνιμως υπερχρεωμένο στην Τράπεζα, γιατί δεν ήταν σε θέση να αντλήσει κεφάλαια από τις διεθνείς αγορές χρήματος. Έτσι φτάσαμε στο 1893 και στην πτώχευση επί Τρικούπη. Το Ελληνικό κράτος αλλά και η Εθνική Τράπεζα ήταν σε πάρα πολύ δύσκολη θέση.

Ο διοικητής της τράπεζας Στ. Στρέιτ αναλαμβάνει, να διαπραγματευτεί με τους ξένους δανειστές για το ζήτημα του δημόσιου χρέους. Οι διαπραγματεύσεις αυτές δεν πρόλαβαν να ολοκληρωθούν. Ο καταστροφικός πόλεμος του 1897 τις σταμάτησε. Σύμφωνα με τον Γ. Μίρκο εκείνη τη στιγμή ο πόλεμος ήταν η λύση του προβλήματος και η συμφωνία με τον Στρέιτ ήταν περιττή. Ήταν κοινό μυστικό ότι οι Τούρκοι είχαν ενθαρρυνθεί από τους Γερμανούς για πολεμική σύρραξη με την Ελλάδα, γιατί απώτερος σκοπός ήταν η ικανοποίηση των Γερμανών ομολογιούχων που ήθελαν την επιβολή οικονομικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ο ΔΟΕ θα εξυπηρετούσε όχι μόνο τα οικονομικά αλλά και τα πολιτικά σχέδια των Μεγάλων δυνάμεων.

Ο Στρέιτ, συνέχισε όμως το έργο του. Τώρα πια, έπρεπε να πείσει τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο, ότι τα συμφέροντα της Εθνικής Τράπεζας, ήταν ταυτόσημα με αυτά των ξένων ομολογιούχων. Η Τράπεζα ήταν όμως τόσο άρρηκτα συνδεδεμένη με το κράτος που ήταν απαραίτητο ταυτόχρονα να αποκαταστήσει και την πίστη στο κράτος. Ο Στρέιτ γνώριζε το πρόγραμμα «απόλυτου ελέγχου» που είχε ήδη προπαρασκευαστεί και το οποίο ήθελε ο ΔΟΕ να εφαρμόσει. Κατάφερε μέσα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα να καταστρώσει ένα ηπιότερο σχέδιο και να το θέσει αυτό αντί οποιουδήποτε άλλου για βάση στην διαπραγμάτευση. Η Εθνική Τράπεζα κατάφερε να αποκτήσει εκείνη τον ρόλο του διαχειριστή των κεφαλαίων που προορίζονταν για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού δημοσίου χρέους της χώρας.

Απέφυγε με αυτόν τον τρόπο την δημιουργία ενός μονοπωλίου κάτω από αλλοδαπό έλεγχο για την είσπραξη και διαχείριση των υπεγγύων προσόδων, και την παρέμβαση ξένων διαχειριστών στην Διοίκηση της Τράπεζας.

3. Στήριξη του Τραπεζικού Συστήματος

Πέρα από τον δανεισμό προς το κράτος, επίσης σημαντικό ρόλο έπαιξε η Εθνική στην στήριξη και των άλλων τραπεζών. Στα μέσα της δεκαετίας του 1900, η αστική τάξη είχε αρχίσει να διαμορφώνεται και σαν αποτέλεσμα, οι τράπεζες διαχειρίζονταν πλέον σημαντικά ποσά ιδιωτικών καταθέσεων. Η δραστηριότητα τους, αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα και η πιθανότητα κατάρρευσης ενός τραπεζικού ιδρύματος θα έχει σοβαρές επιπτώσεις όχι μόνο στους μετόχους, αλλά και στους καταθέτες πελάτες της τράπεζας, που της εμπιστεύτηκαν την περιουσία τους. Ακριβώς αυτό το σημείο είναι που συνδέει και όλες της τράπεζες μεταξύ τους. Το τραπεζικό σύστημα καταλαβαίνει ότι αν δημιουργηθεί πανικός των καταθετών, μιας τράπεζας, αυτός μπορεί να μεταδοθεί και να κινδυνεύσουν όλες. Στις αρχές λοιπόν, του 20^{ου} αιώνα η Εθνική, αναλαμβάνει τον ρόλο του «δανειστή τελευταίας προσφυγής», και ακόμη και σε περιπτώσεις που η τράπεζα δεν μπορεί να σωθεί, αναλαμβάνει την εκκαθάριση των περιουσιακών στοιχείων, με σκοπό την αποζημίωση των καταθετών.

B. ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

1. Συγκοινωνίες

Η Εθνική από τα πρώτα χρόνια έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην χρηματοδότηση του συγκοινωνιακού δικτύου της χώρας. Ξεκινώντας από το 1871, άρχισε να συμμετέχει στο μετοχικό κεφάλαιο διαφόρων εταιριών που σκοπό είχαν την ανάπτυξη των συγκοινωνιών.

Το 1881 συμμετείχε στην «Εταιρεία του Ισθμού της Κορίνθου», ενώ, το 1882, συμμετέχει στο κεφάλαιο και χρηματοδοτεί τους ελληνικούς σιδηρόδρομους στην Πελοπόννησο και την Θεσσαλία, και δανειοδοτεί το «Ταμείο Οδοποιίας» με εγγύηση τα έσοδα του ταμείου. Το 1888, χρηματοδοτεί τους σιδηροδρόμους Μύλων-Ναυπάκτου-Καλαμάτας, το 1890 συμμετέχει στην ίδρυση της «Ελληνικής Εταιρείας Διώρυγος Κορίνθου», και δανειοδοτεί διάφορες σιδηροδρομικές εταιρείες της χώρας. Το 1895 συμμετέχει στα κεφάλαια της «Εταιρείας Σιδηροδρόμων Αθηνών - Πειραιώς».

Το 1900 δανειοδοτεί το κράτος για την κατασκευή ης σιδηροδρομικής γραμμής Πύργου-Κυπαρισσίας-Μελιγαλά, με εγγύηση τα έσοδα από την εκμετάλλευση της γραμμής. Το 1902 χρηματοδοτεί την κατασκευή της εταιρείας «Ηλεκτρικός Σιδηρόδρομος Αθήνα-Πειραιώς», και συμμετέχει στο κεφάλαιο της «Εταιρείας Σιδηροδρόμων Πύργου-Κατάκωλου». Το 1907 ιδρύει την «Νέαν Ανώνυμον Εταιρεία της Διώρυγος της Κορίνθου» για την ολοκλήρωση της τομής του Ισθμού. Το 1924 συμμετέχει στην ίδρυση των «Τοπικών Σιδηροδρόμων Μακεδονίας», και ένα χρόνο αργότερα χρηματοδοτεί την αναδιοργάνωση και τον εξηλεκτρισμό των «Σιδηροδρόμων Αθηνών-Πειραιώς» και την ηλεκτροκίνηση του «Σιδηροδρόμου Κηφισίας»

Το 1930 συμβάλλει στην ίδρυση της «Ελληνικής Εταιρείας Εναερίων Συγκοινωνιών για την εξυπηρέτηση των αεροπορικών συγκοινωνιών της χώρας. Το 1936 χορηγεί δάνειο στους «Σιδηροδρόμους Πελοποννήσου (Σ.Π.Α.Π.), με σκοπό την ανανέωση του υλικού τους.

2. Ναυτιλία

Η πρώτη ατμοπλοϊκή εταιρία ης Ελλάδας ιδρύθηκε το 1857, με έδρα τη Σύρο, και ονομαζόταν «Ελληνική Ατμοπλοΐα». Στο μετοχικό κεφάλαιο της συμμετείχε και η

Εθνική. Η «Ελληνική Ατμοπλοΐα» ίδρυσε στην Ερμούπολη το μοναδικό ατμοκίνητο σιδηρουργείο της εποχής όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε όλη τη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, που έγινε γνωστό σαν «Νεώριον και Μηχανουργία Σύρου», στο οποίο γίνονται ακόμη εργασίες επισκευής και κατασκευής πλοίων. Το 1870 συμμετείχε στην ίδρυση της «Ναυτικής Τράπεζας ‘Ο Αρχάγγελος’», και τον επόμενο χρόνο συμμετέχει στα κεφάλαια διαφόρων εταιριών που έχουν σκοπό την ανάπτυξη της ναυτιλίας.

Το 1960 ιδρύει στον Πειραιά το εξειδικευμένο Ναυτιλιακό Κατάστημα για την στήριξη της ελληνικής ναυτιλίας.

3. Βιομηχανία

Η βιομηχανία στην Ελλάδα μέχρι και τα μέσα περίπου του 20^{ου} αιώνα ήταν «ελαφριά» βιομηχανία, παρήγαγε δηλαδή τρόφιμα, χημικά προϊόντα, πρώτες ύλες, υφάσματα κλπ. Η απουσία βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα περιόριζε το ενδιαφέρον για εκμετάλλευση του υπεδάφους. Η ενθάρρυνση της μεθοδικής τους εκμετάλλευσης στις αρχές της δεκαετίας του 1860 με νομοθεσία που επέτρεπε την «εκχώρηση» μεταλλευτικών δικαιωμάτων με ευνοϊκούς όρους, προκάλεσε τη ραγδαία εξέλιξη του κλάδου. Το 1873, η Εθνική συμμετέχει στη «Τράπεζα Βιομηχανικής Πίστεως» και ενίσχυσε την «Εταιρεία Μεταλλουργείων Λαυρίου» με πιστώσεις. Το 1899 συμβάλλει στον εξηλεκτισμό της χώρας συμμετέχοντας με κεφάλαια στην ίδρυση της «Ελληνικής Ηλεκτρικής Εταιρείας».

Το 1900 συμμετέχει στη ίδρυση της «Εταιρείας Οινοποιίας και Γεωργικής Βιομηχανίας» και στην συνέχεια το 1906 στην «Ελληνική Εταιρεία Οίνων και Οινοπνευμάτων», η οποία επωφελήθηκε από το νέο τρόπο διαχείρισης του παρακρατήματος της σταφίδας, και με την απόκτηση του μονοπωλιακού δικαιώματος επεξεργασίας της σταφίδας την χρησιμοποίησε για να φτιάξει τα πρώτα ελληνικά κρασιά.

Η αναζωογόνηση του αγροτικού τομέα την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα βοήθησε την ανάπτυξη διαφόρων βιομηχανικών μονάδων. Η Εθνική το 1910 συμμετέχει στην ίδρυση της «Εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων». Το 1919 συμμετέχει στην ίδρυση της Εταιρείας Ελληνικών Ξενοδοχείων (αργότερα Α.Ε. Ελληνικών Ξενοδοχείων Λάμψη).

Ειδικά την δεκαετία 1920-1939 η Εθνική συμμετέχει στην ίδρυση πολλών μεγάλων εταιριών σε βασικούς παραγωγικούς κλάδους, όπως συγκοινωνίες-μεταφορές, χημικές βιομηχανίες, εξορύξεις, κατασκευή-οικοδομές, τσιμέντα, εριουργία, ταπητουργία, εξηλεκτρισμός, επεξεργασία γεωργικών προϊόντων κ.α. διαμορφώνοντας ένα

εξαιρετικά σημαντικό χαρτοφυλάκιο συμμετοχών στις μεγαλύτερες επιχειρήσεις της χώρας.

Το 1925 συμμετέχει στην ίδρυση εταιριών εριουργίας και ταπητουργίας, στην ίδρυση του «Ελληνικού Πυριτιδοποιείου & Καλυκοποιείου» και της «Εταιρείας Οπλουργείων & Οβιδουργείων» και με την Power & Traction Financing Co, ιδρύει την «Γενική Ελληνική Εταιρεία» που είχε σκοπό την ίδρυση εταιριών παραγωγής και διανομής ηλεκτρικού ρεύματος για τις ανάγκες φωτισμού και κίνησης. Το 1930 συμμετέχει στο κεφάλαιο της ηλεκτρικής εταιρίας «Γαλλιαίος»

Το 1954 συμπράττει με το ελληνικό δημόσιο και την τουριστική εταιρία «Αστήρ» για την τουριστική αξιοποίηση της παραλίας της Γλυφάδας.

Το 1960 Μαζί με την αγγλική BP, ιδρύει την «Αιτωλική Εταιρεία Πετρελαίων» για τη διεξαγωγή ερευνών στο υπέδαφος της Αιτωλοακαρνανίας. Το 1961 σε συνεργασία με την Pechiney-Saint Gobain και την «ΑΕ Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων», η Τράπεζα ιδρύει την εταιρία «Χημικά Βιομηχανία Βορείου Ελλάδος» για την παραγωγή αζωτοφωσφορικών λιπασμάτων.

4. Εμπόριο

Τα οικονομικά μεγέθη της χώρας, ο μικρός πληθυσμός, η περιορισμένη αγοραστική δυνατότητα των κατοίκων της, η απουσία παραγωγικών μονάδων μεγάλου μεγέθους καθήλωναν, σε ολόκληρο το 19ο αιώνα, την εσωτερική εμπορική κίνηση σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Το 1904 ίδρυσε με την National Bank fur Deutschland, της Τράπεζας της Ανατολής για την εξυπηρέτηση του εισαγωγικού και εξαγωγικού εμπορίου, που γίνονταν από το ελληνικό στοιχείο στην Εγγύς Ανατολή. Το 1905 συμμετέχει στην ίδρυση της Λαϊκής Τράπεζας της Ελλάδος, για την ενίσχυση των μικρών επιχειρήσεων και των επαγγελματιών. Το 1907 συμμετέχει στην ίδρυση της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος και ιδρύει την Προνομιούχο Ανώνυμη Εταιρεία Γενικών Αποθηκών της Ελλάδος, (Π.Α.Ε.Γ.Α.Ε.), σήμερα γνωστή ως «Εθνική Αξιοποίησεως Ακινήτων και Εκμεταλλεύσεως Γενικών Αποθηκών». Το 1912 για την διευκόλυνση του εξωτερικού εμπορίου συμμετέχει στην ίδρυση της Ελληνικής Εμπορικής Εταιρείας Εισαγωγής και Εξαγωγής.

5. Γεωργία

Το 1861 δίνεται η άδεια να χορηγεί γεωργικά δάνεια με προσωπική εγγύηση. Η λειτουργία της αγροτικής πίστης ξεκινά. Το 1876 η Εθνική συμμετέχει στην ίδρυση της Εταιρίας για την αποξήρανση της Κωπαΐδας. Το 1892 στη μεγάλη σταφιδική κρίση, η εθνική ενισχύει γενναία τους σταφιδοπαραγωγούς, ενώ οι υπηρεσίες της προβαίνουν σε ειδική έρευνα και μελέτη της σταφιδοκαλλιέργειας και καταβάλλουν προσπάθειες εξαγωγής του πλεονάσματος στη ρώσικη αγορά. Το 1905 ιδρύεται με πρωτοβουλία της Εθνικής η «Προνομιούχος Εταιρεία προς Προστασίαν της Παραγωγής και της Εμπορίας της σταφίδος». Μέσω της «Ενιαίας» όπως ονομάζονταν, επετεύχθη η σταθεροποίηση της αγοράς της σταφίδας, που είχε βυθιστεί κατά τη διάρκεια της μεγάλης κρίσης και έδινε την δυνατότητα στους καλλιεργητές να απολαμβάνουν σταθερές τιμές.

Το 1917 ιδρύει την «Εταιρεία Διαχειρίσεως Εγχωρίων Γεωργικών Προϊόντων» για λογαριασμό του κράτους, και το 1925 συμμετέχει στην ίδρυση του «Αυτόνομου Σταφιδικού Οργανισμού» με σκοπό την διευκόλυνση της διακίνησης των προϊόντων του.

6. Ασφάλειες

Το 1891 ιδρύεται η «Ανώνυμος Ελληνική Εταιρεία Γενικών Ασφαλειών 'Η Εθνική'», και το 1908 συμμετέχει στην ίδρυση ης Ασφαλιστική Εταιρίας «Η Ανατολή». Το 1917 ανέλαβε την ασφάλιση των ελληνικών ατμόπλοιων καθώς και των ναύλων και των φορτίων τους. Ο υποβρυχιακός πόλεμος είχε πλήξει ιδιαίτερα την ελληνική ναυτιλία και αυτό αποτέλεσε το κύριο έναυσμα για την ανάληψη αυτών των ασφαλιστικών επιχειρήσεων από την Εθνική Τράπεζα.

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Θέλοντας να συμβάλλει στην πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας το 1860 συμμετέχει στα κεφάλαια της εταιρίας για την κατασκευή του Εθνικού Θεάτρου. Το 1871 ξαναπροσφέρει κεφάλαια στην νέα προσπάθεια ίδρυσης του εθνικού Θεάτρου. Ενισχύει οικονομικά την οργάνωση των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων, που διοργανώθηκαν με ιδιωτικά κονδύλια γιατί η χώρα ήταν σε καθεστώς πτώχευσης. Μετά τον πόλεμο του 1897, παρέχει στέγαση και διατροφή στους πρόσφυγες από Θεσσαλία και Ήπειρο.

Το 1902 μέχρι και το 1904 ενισχύει οικονομικά τον Μακεδονικό αγώνα. Το 1907 δωρίζει στον Δήμο Αθηναίων τον Ναό του Αγίου Παντελεήμονα και τη γύρω του περιοχή. Το 1908 ενισχύει τους σεισμόπληκτους της Ηλείας και της Ιταλίας.

Καθ' όλη τη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων τροφοδοτεί το κράτος με τα απαραίτητα ποσά για την πολεμική προσπάθεια. Το 1914 της ανατέθηκε η κάλυψη «κινδύνων πολέμου επί φορτίων» ελληνικών βιομηχανικών, γεωργικών ή μεταλλευτικών προϊόντων που εξάγονταν. Το 1916 η Εθνική έχει την ευθύνη του σημαντικού έργου της συγκέντρωσης των αγροτικών προϊόντων και του επισιτισμού όλης της χώρας. Το 1917 χρηματοδοτεί τα συμμαχικά στρατεύματα στην Μακεδονία και μετά την ολέθρια πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης, η Εθνική πρωτοστατεί στην χρηματοδότηση για την ανοικοδόμηση της.

Το 1922 μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, η Εθνική συμμετέχει ενεργά στην αποκατάσταση των προσφύγων και κατορθώνει να συγκεντρώσει τα σιτηρά της Ανατολικής Θράκης πριν την εκκένωση της εξασφαλίζοντας τη διατροφή του πληθυσμού.

Κατά την δεκαετία 1930 -39, η Τράπεζα δωρίζει πάνω από 50.000.000 δραχμές σε ιδρύματα, συλλόγους και σωματεία.

Κατά τη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου συμμετέχει στον Έρανο Κοινωνικής Πρόνοιας, στη Φανέλα του Στρατιώτη, στην υπηρεσία αλληλεγγύης του μετώπου, ενισχύει τις οικογένειες των στρατευμένων και δωρίζει πλήρες κινητό χειρουργείο στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό και αναρρωτήρια για τους τραυματίες. Στην συνέχεια, σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής και της πείνας, η Τράπεζα διοργανώνει διανομή βοηθημάτων, τροφίμων και συσσιτίου για τις 4.000 οικογένειες του προσωπικού της. Οι δαπάνες γίνονταν είτε από τα διαθέσιμα της τράπεζας είτε από την πώληση χρεογράφων της.

Με τη κατοχή της χώρας από τις στρατιωτικές δυνάμεις του Άξονα, η εκλεγμένη Διοίκηση της Τράπεζας αποφεύγει κάθε συνεργασία με τις Δυνάμεις Κατοχής, αντιστέκεται και αρνείται να χρηματοδοτήσει πολεμικές βιομηχανίες και στρατιωτικά έργα του εχθρού, υπερασπιζόμενη, κατά το δυνατό, τα περιουσιακά στοιχεία της

τράπεζας από την απειλούμενη αρπαγή τους. Το 1943, στην προσπάθεια της κατοχικής κυβέρνησης και των συνεργατών τους, να ιδιοποιηθούν με πληθωριστικό χρήμα τις μετοχές των Ελληνικών εταιριών που είχε στο χαρτοφυλάκιο της η Εθνική, συνάντησαν την αντίσταση των στελεχών και του προσωπικού της Τράπεζας, που κατάφεραν να προστατεύσουν το μεγαλύτερο μέρος του χαρτοφυλακίου της.

Δ. ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Το 1880 η Εθνική απέκτησε το δικαίωμα να δανείζει τους δήμους, τα Λιμενικά Ταμεία και γενικότερα, τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου. Πολλοί δήμοι της χώρας, λιμενικές επιτροπές και ταμεία ενισχύονται. Σε αυτό το χρονικό διάστημα έγιναν πολλά από τα εθνικά δημόσια έργα για την εξυπηρέτηση της ναυτιλιακής δραστηριότητας. Κατασκευάστηκαν λιμάνια και δημιουργήθηκε ένα σύστημα φάρων, που έκανε πολύ ασφαλέστερη τη ναυσιπλοΐα στις ελληνικές θάλασσες.

Ο Δήμος Αθηναίων μέχρι το 1900 είχε απορροφήσει κεφάλαια ύψους περίπου 5.000.000δρχ.

Το 1907 η Τράπεζα ξεκίνησε πρωτοβουλίες και μελέτες για την υδροδότηση και την εγκατάσταση αποχετευτικού συστήματος στην Αθήνα και τον Πειραιά.

Το 1930 πρωτοστάτησε στην εγκατάσταση εκσυγχρονισμένης τηλεφωνικής επικοινωνίας στην χώρα, και για αυτόν τον λόγο συμμετείχε στην ίδρυση της «Ελληνικής Τηλεφωνικής Εταιρείας». Μέσα στην δεκαετία του 1930 η Εθνική ήταν η χρηματοδότη των μεγαλύτερων παραγωγικών έργων της χώρας, υδραυλικών, αποξηραντικών, αντιπλημμυρικών, και συγκοινωνιακών σε Θεσσαλία, Ήπειρο, Μακεδονία και την Κρήτη.

Ε. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Την δεκαετία του 1920 πολλές προοπτικές ανοίγονται στην Ελλάδα. Ο πόλεμος έδειξε τις πάρα πολλές αδυναμίες της Ελληνικής οικονομίας από άποψη υποδομών. Από τη στιγμή που η χώρα έμπαινε σε μια τροχιά εκβιομηχάνισης, ιδιαίτερα το ενεργειακό πεδίο αποκτούσε κρίσιμη σημασία. Η Εθνική Τράπεζα, για τον σκοπό, ίδρυσε το «Συνδικάτο Υδροηλεκτρικών Μελετών και Εγκαταστάσεων Δυτικής Μακεδονίας και Στερεάς Ελλάδας» με σκοπό την μελέτη της δυνατότητας αξιοποίησης των υδατοπτώσεων της Δυτικής Ελλάδας.

Το 1936 χρηματοδότησε έρευνες για πετρέλαιο στην Θράκη και στην Ήπειρο.

Το 1957 συνεργάστηκε με το Ινστιτούτο Βιομηχανίας ορθολογισμού του Πολυτεχνείου της Ζυρίχης για την έρευνα των προβλημάτων της ελληνικής βιομηχανίας. Το 1959 συμμετείχε στην ίδρυση του Οργανισμού Βιομηχανικής Αναπτύξεως, και το 1960 ίδρυσε σε συνεργασία με γαλλική εταιρία την «Εταιρεία Αναπτύξεως Χημικών Βιομηχανιών» για την μελέτη της χημικής βιομηχανίας στην Ελλάδα.

Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας ιδρύθηκε με στόχο την κάλυψη των οικονομικών αναγκών του Ελληνικού κράτους. Πέρα όμως από αυτές η Τράπεζα επιδίωξε και κατάφερε να παίξει ένα ρόλο εκσυγχρονιστικό στην κοινωνία και να εισάγει καινοτόμες διαδικασίες στην οικονομία. Διαχρονικά η μέριμνα της Τράπεζας ήταν η ενίσχυση κάθε κλάδου του εθνικού προϊόντος. Μία σημαντικότερη προσφορά της Εθνικής Τράπεζας είναι ή σταθερότητα που προσέφερε στον ελληνικό τραπεζικό χώρο. Το ότι η αγορά ήταν σε μεγάλο βαθμό μονοπωλιακή δεν αρκούσε για εγγυηθεί την οικονομική σταθερότητα του συστήματος. Η σταθερότητα επιτεύχθηκε μέσω των πολιτικών και της αξιοπιστίας της Εθνικής. Ειδικά στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, που το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα δοκιμάστηκε, η τράπεζα ανέλαβε και εκπλήρωσε με συνέπεια τον ρόλο του «δανειστή τελευταίας προσφυγής» ακόμα και μετά την ίδρυση της κεντρικής τράπεζας. Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας της, οι διοικήσεις της ακολουθούσαν μια προσεκτική πολιτική και κατάφερναν να διατηρούν την εμπιστοσύνη της αγοράς, ακόμα και όταν η κεφαλαιακή της επάρκεια δεν ήταν ικανοποιητική. Γνώριζαν πολύ καλά ότι η Εθνική Τράπεζα ήταν η κολώνα του οικονομικού συστήματος της Ελλάδας, και φρόντιζαν με κάθε τρόπο να περιορίζουν τους κινδύνους που αντιμετώπιζε.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ιστορία της Εθνικής Τράπεζας δεν αφορά μόνο την εσωτερική ιστορία της τράπεζας αλλά ουσιαστικά την οικονομία της νεότερης Ελλάδας, η οποία είναι δεμένη με τις επιλογές και τις δραστηριότητες του ιδρύματος. Λόγω του μεγέθους του Ελληνικού κράτους, είναι πολύ δύσκολο να σταθμίσει κανείς το ρόλο που έπαιξε η Εθνική Τράπεζα στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, από την ίδρυση της μέχρι σήμερα. Αν την συγκρίνουμε με το σύνολο του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, αλλά και με άλλα βασικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας, το μέγεθος της Τράπεζας είναι τέτοιο, που είναι αδύνατο να μην συνειδητοποιήσουμε την σημασία της για την ελληνική οικονομία. Για παράδειγμα, σε ορισμένες χρονικές περιόδους, όπως π.χ. στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα σχεδόν ταυτίζεται με την Εθνική Τράπεζα, μια και αυτή αντιπροσωπεύει το 70% των στοιχείων του ενεργητικού και του παθητικού του συνόλου των ελληνικών τραπεζών.

Ακόμα και μετά την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος και ειδικά μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο που πλέον η Τ.τ.Ε. είχε καταφέρει να σταθεί στα πόδια της και είχε αναλάβει τον ρόλο της σαν κεντρική τράπεζα, η ΕΤΕ εξακολουθεί να βρίσκεται κοντά στο κέντρο των αποφάσεων. Παρά την εξαιρετικά άσχημη οικονομική κατάσταση της, η τράπεζα ξεκινά ξανά και καταφέρνει να διεκδικήσει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στην μεταπολεμική ανάπτυξη και εκβιομηχάνιση της χώρας συμμετέχοντας σε όλα τα μεγάλα αναπτυξιακά έργα. Κατάφερε να αφήσει πίσω της τις απώλειες του παρελθόντος και να εδραιωθεί ξανά σαν η σημαντικότερη εμπορική τράπεζα της χώρας.

Εξετάζοντας την πρόοδο της Τράπεζας μπορούμε να εκτιμήσουμε τις μεγάλες και πολλαπλές υπηρεσίες που προσέφερε στην χώρα. Η παρουσία της υπήρξε σημαντική στις κρίσιμες εποχές μέσω της προσφοράς εθνικών υπηρεσιών. Συνέβαλε στις περιόδους οικονομικών κρίσεων που γνώρισε η χώρα και στους εθνικούς αγώνες που έδωσε. Από την αρχή της λειτουργίας της και συνέχεια μέχρι την σημερινή εποχή διαθέτει τα κεφάλαια της για τις δημοσιονομικές ανάγκες της εκάστοτε ελληνικής κυβέρνησης,

Με την πάροδο του χρόνου βλέπει κανείς την Εθνική να εξελίσσεται παράλληλα με την οικονομία της Ελλάδας. Δεν υπάρχει εργασία, παραγωγή, οικονομική δημιουργία γενικότερα, στις οποίας το ξεκίνημα να μην συναντάς την ΕΤΕ. Η Τράπεζα έπαιξε θεμελιώδη ρόλο στην ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας, των συγκοινωνιών, της ναυτιλίας και της αγροτικής οικονομίας. Διαχρονικά υποστήριξε τον τεχνολογικό εξοπλισμό της χώρας, εισάγοντας και εφαρμόζοντας νέες τεχνολογίες και τεχνικά μέσα.

Είναι ξεκάθαρο ότι το ελληνικό κράτος βασίστηκε στην Εθνική τράπεζα σε όλες τις καμπές της ιστορίας του. Προφανώς η Εθνική ήταν ο μοναδικός φορέας στην Ελλάδα επαρκώς εξοπλισμένος και οργανωμένος ώστε να συνομιλεί και να διαπραγματεύεται επί οικονομικών θεμάτων με ξένες αρχές και να συνεργάζεται μαζί τους για την επίλυση των κρίσεων. Έτσι η Εθνική διαπραγματεύτηκε, μεσολάβησε, εγγυήθηκε, οργάνωσε, προσέφερε πόρους, κλπ. αντί του Ελληνικού κράτους και προς όφελος αυτού. Δημιουργείται η εντύπωση ότι η Τράπεζα ήταν ένας οργανισμός που οι ελληνικές κυβερνήσεις ήξεραν ότι βρίσκονταν στη διάθεση τους να χρησιμοποιήσουν ώστε να πραγματοποιήσουν τις πολιτικές τους. Ένα εργαλείο στο οποίο μπορούσαν να έχουν εμπιστοσύνη ότι θα δουλέψει άψογα και πάντα θα αποδίδει «τα μέγιστα» προς όφελος της χώρας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα η χώρα μας και το τραπεζικό της σύστημα έχουν θεμελιακά αλλάξει. Η Ελλάδα ακολουθεί τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το τραπεζικό σύστημα λειτουργεί σε ένα μη προστατευτικό, ελεύθερο, ανταγωνιστικό περιβάλλον στα πλαίσια της Ευρώπης και κάτω από την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Η Εθνική τράπεζα μπορεί να είναι ακόμη η μεγαλύτερη τράπεζα της χώρας, και να έχει εξαπλωθεί μέσω παραρτημάτων και θυγατρικών σε 10 χώρες, αλλά στο ευρωπαϊκό πλαίσιο θεωρείται μία μεσαίου μεγέθους τράπεζα, που δεν έχει πλέον αρκετή δύναμη ώστε να επηρεάζει. Είναι ξεκάθαρο όμως, ότι όπως μια χώρα έχει ανάγκη από ένα σωστά ανεπτυγμένο, υγιές τραπεζικό σύστημα, έτσι και τα τραπεζικά ιδρύματα μιας χώρας χρειάζονται μια σταθερή οικονομία για να στηρίξουν τα θεμέλια τους και να αναπτύξουν τις εργασίες τους. Μέσα από το κείμενο της εργασίας και την αναδρομή των γεγονότων φαίνεται ξεκάθαρα πώς η Τράπεζα βρέθηκε πολλές φορές πολύ κοντά στο χείλος του γκρεμού λόγω των συχνών αγώνων και κρίσεων χρέους, που αντιμετώπισε και συνεχίζει να αντιμετωπίζει το Ελληνικό κράτος.

Η Ελλάδα έχει κάποια χρόνια οικονομικά προβλήματα όπως το υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα, το υψηλό δημόσιο χρέος, την έλλειψη ανταγωνιστικότητας, το πολιτικό σύστημα που δεν λέει να εκσυγχρονιστεί, και την αδυναμία να επιβάλλει ένα πλαίσιο κανόνων για τους πολίτες και το κράτος, που θα διασφαλίσει, θα εξυπηρετήσει και θα γίνει σεβαστό από όλους, ώστε να πολεμήσει την φοροδιαφυγή. Αυτά τα προβλήματα έφεραν και πάλι μια νέα κρίση χρέους, που αυτή την φορά παρά το μικρό μέγεθος της χώρας, δεν επηρέασαν μόνο εμάς αλλά επέφεραν και ένα μεγάλο κτύπημα στο Ευρωπαϊκό πολιτικό οικοδόμημα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αιφνιδιάστηκε και εμφανίστηκε ανίκανη να αντιμετωπίσει την Ελληνική κρίση. Έτσι η κρίση γενικεύτηκε, απλώθηκε και σε άλλα κράτη, και οδήγησε την Ευρώπη σε μια επίμονη περίοδο ύφεσης. Σαν αποτέλεσμα, είναι βέβαιο ότι οι κανόνες που γνωρίζαμε μέχρι τώρα θα αλλάξουν. Η Ευρώπη πρέπει να αλλάξει. Η Ελλάδα και η Εθνική Τράπεζα έχουν μπροστά τους ακόμα μεγάλη πορεία, σε αχαρτογράφητα μέρη, και είναι σίγουρο ότι θα συνεχίσουν να προχωράνε μαζί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχείο Εθνικής Τράπεζας (Α.Ε.Τ)

Αποστολοπούλου-Γεωργιάδη Αρχοντούλα, «Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος κατά τον Πόλεμον και την Κατοχήν», Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α1Σ2Υ20Φ6

Βαλαωρίτης Ιωάννης Α., Διοικητής Της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος 1911-1914, Ιστορικό Αρχείο Ε.Τ.Ε., Αθήνα, 2000

Βαλαωρίτης Ιωάννης Α., Ιστορία Της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος 1842-1902, τομ. Α', Αθήνα, 1902

Βαρβαρέσος Κ., Έκθεσις επί του Οικονομικού Προβλήματος της Ελλάδας, Αθήνα 1952, Επανεκδοση Σαββάλας 2002

Βερέμης Θ. Οικονομία και Δικτατορία, Η Συγκυρία 1925-1926, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα, 1982

Βερέμης Θ., Κωστής Κ., Η Εθνική Τράπεζα στη Μικρά Ασία (1919-1922), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα, 1984

Δερτιλής Γ., Το Ζήτημα των Τραπεζών (1871-1873), Οικονομική και Πολιτική Διαμάχη στην Ελλάδα του ΙΘ' Αιώνα, Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα, 1980

Δεσποτόπουλος Η.Π., Η Εθνική Τράπεζα κατά τα έτη 1896-1914, Βιβλιοθήκη Εθνικής Τράπεζας Ελλάδας, Αθήνα, 1970

Δρίτσα Μαργαρίτα, Βιομηχανία και Τράπεζες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα, 1970

Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Εξελίξεις και προβλήματα της Ελληνικής Βιομηχανίας, ΕΤΕ, Αθήνα, 1960

Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Πολυεθνική Δραστηριότητα, 1831-1979, Αθήνα, 1982

Ζητρίδης Α., Το Τραπεζικόν Σύστημα της Ελλάδος, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα, 1973

Θωμαδάκης Στ., Πίστη και Εκχρηματισμός της Οικονομίας. Προεξοφλητικός Δανεισμός και Εθνική Τράπεζα (1860-1900), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα, 1981

Κωστής Κ., Αγροτική Οικονομία και Γεωργική Τράπεζα. Όψεις της Ελληνικής Οικονομίας στο Μεσοπόλεμο (1919-1928), Τα τεκμήρια, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα, 1987

Κωστής Κ., Ιστορία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος 1914-1940, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας Ερευνητικό Πρόγραμμα της Επιτροπής Ιστορίας, Αθήνα, 2003

Κωστής Κ., Συνεργασία και Ανταγωνισμός. Τα 70 Χρόνια της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997

Λυκιαρδόπουλος Γερ. Π., Η Εξηκοστή Επετηρίς της Εθνικής Τραπεζής της Ελλάδος, ήτοι Οικονομική Άποψη του Εξηκονταετούς αυτής Βίου, Αθήνα, 1902

Μάνος, Κ. Δ., «Απόψεις και γνώμη επί των μέσων προς αντιμετώπισιν της παρουσιαζομένης σήμερον στενότητας χρηματικών μέσων εις την Εθνικήν Τράπεζαν», Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α1Σ2Υ15Φ33

Νοταράς Γ., Ιωάννης-Γαβριήλ Εϋνάρδος, Οραματιστής και Κύριος Συντελεστής της Ίδρυσης της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα, 1999

Παντελάκης Ν., Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας. Από την Ιδιωτική Πρωτοβουλία στο Κρατικό Μονοπώλιο (1889-1956), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1991

Παντελάκης Ν., Συμμαχικές Πιστώσεις. Κράτος και Εθνική Τράπεζα (1917-1928), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα, 1988

Πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου/Γενικού Συμβουλίου, ΕΤΕ/ΕΤΕΑ

Σπηλιωτόπουλος Σ., Ιστορία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Πρόλογος Αλ. Ν. Διομήδους, Ίκαρος, 1949

Στασινόπουλος Επ. Κ., Η ιστορία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος 1841-1966, Αθήνα 1966

Τράπεζα της Ελλάδος, Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τραπεζής της Ελλάδος, 1928-1978, Αθήνα, 1978

Τσουδερός Εμ., Ο Στέφανος Στρέιτ, τα Δημόσια Οικονομικά και η Εθνική Τράπεζα από το 1896 μέχρι το 1911, Αθήνα 1939

Bordo M., B.Eichengreen, D.Klingbiel & M.S. Martinez-Peria, "Is the crisis problem growing more sever?" Economic Policy, 32, 2001: 53-82

Palairat M., The Balkan Economies c.1800-1914. Evolution without development, Cambridge Studies in Modern Economic History, Cambridge University Press, 1997

Veremis Th., The Greek State and Economy during the Pangalos Regime, 1925-1926, Journal of the Hellenic Diaspora, τομ. VII/2, Καλοκαίρι 1980

White E.N., A reinterpretation of the banking crisis of 1930, Journal of Economic History, XLIV, no 1 Μάρτιος 1984

Williams D., London and the 1931 Financial Crisis, *The Economic History Review*, 15, 1963

INTERNET

Αντζουλάτος Άγγελος, Τραπεζική – Τάσεις (Πριν) & Προοπτικές (Μετά την Κρίση), Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Ιωάννης-Γαβριήλ Ευνάρδος, Οραματιστής και κύριος συντελεστής της ίδρυσης της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, ΙΑΕΤΕ, Αθήνα 1999

Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Η Συμβολή του Τραπεζικού Συστήματος στην Ελληνική Οικονομία, Ιούλιος 2008

Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2009, Ιούνιος 2010

Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2009, Ιούνιος 2011

Evangelos Ergen, Analysing the financial performance and risk position of National Bank of Greece (NBG) Group. A critical appraisal on the Group's financial statements from the shareholders' perspective. Suggestions for the improvement of the financial information, 01 April 2011

Bryant R.C., Γκαργκάνας Ν.Χ., Τάβλας Γ.Σ., Οικονομικές Επιδόσεις και Προοπτικές της Ελλάδος, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα & The Brookings Institution, Washington, 2003